

ELS GOVERNS DE MATHEU DE MONCADA Y ROGER DE LLURIA EN LA GRECIA CA- TALANA, per A. RUBIÓ Y LLUCH.

El present estudi té per principal objecte el dilucidar y rectificar a la llum de noves recerques, fruit de llargues y penoses investigacions, un dels períodes més obscurs y embolicats de la historia de la Grecia catalana. Afortunades troballes, darrerament obtingudes en el Arxiu reyal de Barcelona, ens han permès modificar essencialment les línies generals d'aquest període, y capgirar de soca arrel la cronologia fins ara admesa en les obres capdals que contenen els anals del Orient llatí, tan estudiat pels més sabis historiògrafs europeus. Tractarem la materia a tall de monografia, y ab això queda dit que no omitirem cap detall ni noticia per insignificant que sembli, perquè som de parer que en treballs de tal mena, destinats als erudits y especialistes, no s'ha de tornar a deixar inèdit lo que ha costat tants d'esforços y tant de temps de descobrir.

En l'època que anem a exposar se presenten en l'escena històrica els dos factors exteriors principals de la ruina del poder català a Grecia y s'accentúa l'element intern de disolució que ha de precipitarla. Aquesta causa interna d'anorreament es l'anarquia; els dos factors exteriors de destrucció son: els Acciajuoli que havien de desposseir als Catalans del ducat d'Atenes y els Turchs que havien d'acabar ab els darrers restes de llur dominació a Grecia, es a dir, en la Phiotis y la Fòcida, on se mantenien les desferres del ducat de Neopatria y el comtat de Salona.

Res més interessant y novelesch que la ràpida fortuna dels bankers de Florença d'aquell cognom, que juntament ab els Bardi, Bonaccorsi y Peruzzi dominaren el comerç d'Italia y del Orient durant el XIV^{en} segle. L'origen dels Acciajuoli deriva d'un feiner y astut ciutadà de Brescia, que vers l'any 1160 se treslladà a la ciutat del Arno, y allí va fundar un obrador o fàbrica d'acer (acciajo), de lo qual pervingué a la familia el cognom o motiu que portà en endavant. Aquells fabricants d'acer s'enriquiren ab el temps y esdevingueren bankers, prenent després una part activa en la vida política de la seva patria adoptiva. Llur adhesió al partit güelf els portà a entrar en relacions ab el rey Robert de Nàpols, y en 1331 el jove Nicolau Acciajuoli arribà a la cort del rey, on la seva traça, la seva bona presencia y son posat cavallerívol li guanyaren la benvolença y fins la simpatia de la emperatriu Caterina de Valois, llavors viuda, dòna activa y aimant de la glo-

L'origen dels
Acciajuoli, Nico-
lau Acciajuoli y
Caterina de Va-
lois.

ria, una mena d'amaçona virago entre les dònnes contemporànies d'Italia ⁽¹⁾. Nicolau la va ajudar en la educació dels tres fills que li quedaren, y intervingué en el cambi del ducat de Duras (Durazzo) per el principat d'Acaya. La banca que representava tenia ja molts interessos a Grecia, país que 'ls Italians adinerats d'aquell temps miraven de la mateixa manera que 'ls seus companys de Londres veuen avuy les colonies britàniques ⁽²⁾. Aprofitantse el trapacer Nicolau del nomenament del seu pupil com príncep de l'Acaya, va determinar adquirir terres en aquell principat, ja per compra, ja per donació que a cambi de llurs serveis li feu l'emperatriu, passant aixís a esser son vassall y home ligi en aquells dominis.

Ben prompte Caterina de Valois y el seu astut conceller no trigaren a ferse càrrech dels perills als quals l'Acaya estava exposada. D'una part els Catalans eren vehins difícils de comportar que feyen necessaria tota l'atenció vigilant dels cavallers de l'ordre teutònic; d'altre els Grechs no sols ja havien arrebbassat al principat possessions exteriors, sino que s'hi havien ficat dins; y lo que es pitjor, els Turchs feyen sorprenents avenços en l'Asia y saquejaven ja les mateixes costes de la Grecia. Dos anys s'hi deturà l'emperatriu y l'Acciajuoli no perdonà diners ni treball pera servir els interessos del principat. A les seves propies despeses alçà un castell pera la defensa de la encisadora vall de Kalamata y els seus serveis varen esser causa de noves concessions. D'aquesta manera el banquer florentí se trobà com terratinent en el Peloponès y representant de la sucursal a Clarença de la poderosa casa de banca matriu y en disposició d'arribar un dia a esser batlle de l'emperatriu titular a Grecia. Quan va retornar a Italia en 1341, el Boccaci que més tart fou son irreconciliable enemich, li endreçà una lletra entusiasta de salutació, en la qual l'anomenava segon Ulises ⁽³⁾. També 'l Petrarca que havia fet coneixença ab en Nicolau Acciajuoli durant la seva estada a Avinyó, al esser restituits en llur soli els sobirans de Nàpols, li endreçà la coneguda epístola llatina que dú el títol de *Letra de reynals costums*, segons una traducció catalana de l'època ⁽⁴⁾, que es una síntesi de tot lo que havien dit els escriptors antichs y contemporanis sobre l'educació dels prínceps.

Nicolau Acciajuoli després del seu retorn a Italia no oblidà els grans interessos que deixava a Grecia, y en 26 abril de 1358 va rebre, en un document firmat a Bari, del emperador titular de Constantinoble y príncep de Morea, Robert d'Anjou, la concessió a títol hereditari de la castellania de Corent (Corinthos), o sigui la ciutat y la seva important acrópolis que formaven part de les

(1) *Geschichte der Stadt Athen im Mittelalter...* von FERDINAND GREGOROVIVS. — Stuttgart, 1889, II, 124.

(2) *The Latins in the Levant. A history of Frankish Greece (1204-1566)*, by WILLIAM MILLER. — London, 1908, p. 271 y 272. En 1909 y 1910 se publicà una edició y traducció grega d'aquesta notable obra pel sabi professor grech, Espiridió P. LAMBROS: *Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι (1204-1566). Μετάφρασις Σπυρ. Π. Λαμπροῦ. Ἐν Ἀθήναις (1909-1910)*. En dos volums.

(3) BUCHON: *Nouvelles recherches*, t. I, primera part, p. 66; t. II, primera part, p. 114. — W. MILLER: op. cit., p. 273.

(4) *La Letra de reynals costums del Petrarca*, per E. MOLINÉ Y BRASÉS. Barcelona, ANUARI DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, MCMVII, p. 345.

possessions principesques ⁽¹⁾. Dos anys després un dels seus parents, per influència seva, va ésser proclamat arcabisbe de Patraix (Patras), el més poderós y rich feu del principat, senyorejant aixís abdosos els dos extrems septentrionals de la Morea.

La cessió de la important acròpolis de Corent al codiciós banquer florentí va ésser ben bé la recompensa de la seva activitat y destresa. Els habitants del golf corentiach estaven exposats a les devastacions dels pirates turchs. El papa debades va proposar l'adquisició del abandonat principat pera fer front al perill turch; el projecte va fracassar y llavors el mateix papa va demanar la mediació de Nicolau Acciajuoli, pera que fes alguna cosa pera la salvació de l'Acaya. A les seves súpriques s'uniren les més desesperades encara dels malaventurats habitants de Corent, víctimes sempre de les crueltats dels Turchs. Es aleshores que el príncep Robert va cedir la ciutat y la acròpolis, ab altres vuit castells petits, a Nicolau Acciajuoli com el home més apte per defensar aquella terra. Mentrestant continuava somriguentli la fortuna y era anomenat mariscal de camp de Sicilia y comte de Malta. Nicolau esmersà molt diner en la fortificació de l'acròpolis de Corent y rebé del príncep plena deslliurança de tributs feudals dintre del terme de la ciutat, que estava més exposat que ls altres territoris als atachs dels Turchs y además ho era també als dels Catalans pel seu vehinatje a la ciutat de Megara. No podent retornar a Grecia, Nicolau va anomenar a son cosí Donat son llochtinent a Corent y en les demés possessions seves de l'Acaya. Morí el famós senescal en 1365 y son cos fou soterrat en la esplèndida cartoixa (Certosa) que construí prop de Florença, com mansoleu seu y que es el primer monument que recorda les relacions entre la Grecia y l'Atenes d'Italia ⁽²⁾.

Després de la mort de Nicolau el emperador Felip d'Anjou-Tarent, com príncep d'Acaya, va cedir de nou la ciutat de Corent y sa acròpolis a son fill Angel, qui obligat pels seus quefers d'Italia (on havia heretat molts bens de son pare), a retornarhi, va anomenar llochtinent y governador seu a Grecia a Rayner (Rainerio o Nerio) Acciajuoli, altre cosí seu y además fill adoptiu de Nicolau.

D'aquesta manera vingué a establir-se en la castellania feudal de la famosa Corent,—que comprenia les terres de les antigues Pallene y Phliunte y part de l'Argólida,—una branca lateral que arribà a major fortuna que la tija originaria de Florença. En el document de la concessió de la castellania a Nicolau Acciajuoli es diu que estava situada en les fites de molts enemichs, es a saber: dels Catalans, dels Turchs y dels Grechs. Aixís s'establí en la acròpolis corentiana el que havia d'ésser el més terrible perill de la existencia de l'Atenes catalana, y al jove Rayner li estava reservat, una trentena d'anys més endavant, el conquistar l'Acròpolis de Pericles y fer-se senyor d'una de les més famoses ciutats del mon. Rayner o Nerio obtingué de la emperatriu titular de Constantinoble, María de Borbó, princesa

Establiment de
Rayner Acciajuoli
a Corent.

(1) BUCHON: *Nouvelles recherches*, II, 143 y ss.

(2) GREGOROVIVUS: *Geschichte der Stadt Athen*, II, 143.

de la Morea, les baronies de Vostitza y de Nivelet, ab lo qual se feu verdader amo de la major part de les costes septentrionals del golf de Corent y del istme del mateix nom, perque son cosí Angel li cedí la castellania y la munió de castells d'ella depenjants, per una quantitat que may tingué que pagar. Angel Acciajuoli y els seus descendents conservaren la buida denominació de palatins de Corent; emperò Rayner restà el verdader senyor d'aquella ciutat que li serví de fortalesa y punt d'apoy per llençar-se contra 'ls Catalans dels ducats grechs.

I

MATHEU DE MONCADA (1359-1362)

Poch més d'un any després d'haverse instalat en la terra grega, vehina als dominis dels Catalans, la familia dels Acciajuolis, que anava a ocupar en la Acaya ab els Zaccaria de Gènova, el lloch important dels antichs conqueridors franchs ja casi desapareguts d'ella, se presentà en els Ducats un descendent d'una de les més nobles families catalanes establertes a Sicilia, a saber: Matheu de Moncada, tercer comte d'Agosta, al qual el rey Frederich III li va concedir, al partir cap a son govern, per una mena d'ironia de la sort, aquella mateixa castellanía de Corent de que acabava d'apoderarse Nicolau Acciajuoli, y de més a més la vehina Argolida, en el cas de que logrés ferse senyor d'abdues possessions.

Cabalment era aquesta l'única y darrera encontrada, ab les seves fortes ciutats d'Argens (Argos) y Nàpols (Nauplia), que 'ls descendents y hereus de Gualter I de Brienne, desposseït del ducat d'Atenes pels Catalans, pogueren conservar tranquilament fins a les darreries de la catorzena centuria, sobrevisquent a la ruina de l'estat català. La belicosa Companyia havia intentat debades, repetidament, ferse mestressa d'aquelles fortes places, sense poguer conseguir tan sols passar més enllà de l'istme. Megara constituí sempre el darrer terme de les seves conquestes per la part del sur.

No eren els temps en que fou nomenat vicari general dels Ducats Matheu de Moncada, els més apropòsit per realisar lo que la Companyia no pogué en l'època dels grans conqueridors; ni era tampoch d'aquesta niçaga, com veurem mes endavant, el noble comte d'Agosta. Sens dubte el rey de Sicilia li conferí tals privilegis y drets, que no havia assenyalat als demés representants seus en aquells estats, atenent sols a la noble y heroica ascendencia de que devallava.

Els Moncades
de Sicilia.

Matheu de Moncada, tercer comte d'Agosta, senescal del regne de Sicilia y vicari general de la Companyia catalana, era net de Guillem Ramon de Moncada, més tard primer comte d'Agosta, el qual passà a Sicília al servey del rey Pere 'l Gran d'Aragó, quan la guerra de les *Vespres*. Guillem Ramon

se quedà definitivament en l'illa lluitant per la causa del rey Frederich contra'l seu germà Jaume II el Just, qui treballà molt pera apartarlo de la causa dels Sicilians, fins al punt d'oferirli el títol d'almirall; mes fou inútil perquè no volgué tornar may més a Catalunya, com altres nobles y fills de la seva terra, que constituïren la poderosa facció catalana de la illa. Aci es va casar ab Luquina, senyora de Malta y de Goy (Gozzo), que després va baratar pel títol de comte d'Agosta, que li donà el rey Frederich el 4 d'abril de 1326, a cambi de dites illes, que pasaren aixís a la corona de Sicília y més tard a la branca dels Frederichs d'Aragó de Grecia. El primer Moncada de Sicília era quart net del famós Guillem Ramon de Moncada, Dapifer, senescal de Catalunya y senyor de Moncada, Vich y Tortosa, que visqué en temps de Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona y primer príncep d'Aragó, y fou cap y tronch de l'ilustre niçaga dels Moncades de Catalunya, els quals prengueren son nom del vehí poble de la mateixa denominació, on radicava l'històrich castell senyorial de la família, avuy totalment desaparegut⁽¹⁾.

Els vicaris generals de la Companyia, quan no eren anomenats entre les contades famílies nobles d'origen català trasplantades a Grecia, com els Frederichs d'Aragó, els Novelles y els Roger de Llúria, procuraven triarlos els reis de Sicília entre'ls nobles catalans de major influencia que radicaven en la illa, com els Moncades y més endavant els Peralta, dels comtes de Caltabellotta. Alguna excepció hi hagué, com Nicolau Lancia, y suposem que no seria l'única, però ens falten datos per afirmarho, perquè ns son desconeguts els vicaris generals dels Ducats, en un període de vint anys (1335-1354), per la perdua dels registres de l'arxiu de Palerm que corresponen an aquesta època.

Després dels Alagó y dels Peralta, tal vegada eren els Moncades la família d'origen català més important de l'illa. La noblesa y la major part de la població oriunda de Catalunya, habitaven preferentment la vall de Noto y la ciutat de Catania, que venia a esser com una vila catalana⁽²⁾. Aquells nobles, lo mateix que'ls Galceran y els Vallgornera, capdillaven el partit o la facció anomenada *Catalana*, que lluità encarniadament durant els regnats de Pere II y Lluís I de Sicília, sobre tot entre'ls anys 1340 y 1355, contra la facció *Llatina*, o sigui la Siciliana, comanada per Mateo Palizzi y Manfred Chiaramonte.

Com hem de veure més endavant, el fill de Matheu de Moncada, en Guillem Ramon, quart comte d'Agosta, jugà un paper molt important en els fets de Sicília, quan la seva nova anexió a la corona d'Aragó, en temps de Pere III

(1) *Genealogía y sucesión de las familias de el linage de Moncada desde su principio del año de 750 hasta 1620*. Sacada de escrituras auténticas de muchos archivos de Cataluña y de autores antiguos y modernos de las historias de la Corona de Aragon. Ms. del Arxiu de la Royal Academia de Bones Lletres de Barcelona. — A. RUBÍO Y LLUCH: *D. Guillermo Ramón de Moncada, gran senescal de Cataluña*. Barcelona, 1886. — LENGUAGLIA: *Ritratti della prosapia et Heroi Moncadi*; Valenza, 1657, citat per GREGOROVIVUS: *Geschichte der Stadt Athen*, II, 137, que'l consultà en la Biblioteca Nacional de Palerm. — *El Vizcondado de Castellbó*, por J. MIRET Y SANS. Barcelona, 1900, págs. 130, 214 y 224.

(2) «Quæ civitas caput fuit et protectrix omnium Catalanorum tunc in insula commemorantium.» *Storie Siciliane* di ISIDORO LA LUMIA. Palermo, 1882, II, 14 y 15.

Matheu de Moncada a Grecia. — Negociacions per la venda de Karystos.

el Cerimoniós, y àdhuc també intervingué activament en els fets de Grecia, en l'estèril guerra que ls Catalans d'allà, ajudats pel nou rey de Sicília, Martí I, emprengueren pera reconquistar dels Turchs y del Acciajuoli els dominis perduts.

Matheu de Moncada no tenia les condicions d'activitat que juntament ab altres menys honroses, desplegà el seu fill en la seva ardenta y agitada vida política. Tal volta el portà a Grecia, com a altres vicaris, el desig d'enriquirse ab el govern d'aquells llunyadors dominis, tan desatesos pels duchs nominals que residien a Sicília y que may se donaren la pena de visitarlos. Se treslladà als Ducats ell y la seva companya, en la qual devien figurar, com es natural, alguns homes d'armes, en les darreries de l'any 1359, en una nau bayonesca apel·lada *Santa Maria*, de la qual trobem senyors y patrons dos mercaders de Mallorca, que eren els que més freqüent comerç tenien a la saó, ab els dominis catalans de la Grecia ⁽¹⁾.

Aixís que arribà Matheu de Moncada a Tebes, residència habitual dels vicaris generals dels Ducats, se trobà ab un incident desagradable. El dia 1.er de janer de 1360, se presentà en la mateixa ciutat sir Michaletto, venecià, ciutadà del Negrepont, nunci y procurador de Pere Morosini, capità y batlle de dita illa per la república de Venècia, acompanyat de molts testimonis, y allí, en la sala major del palau arquebisbal ⁽²⁾, devant de la porta de la Sèu, qual porta estava just en front de la dita sala, y en presència del mateix senyor Matheu de Moncada, vicari general dels Ducats d'Atenes y Neopatria, y de Valentí Ferran de Estives (Tebes), notari públich y canceller general de la Companyia catalana, declarà que'l dia 19 del mes de desembre anterior, el magnífich senyor Bonifaci, fill de l'ilustre Don Alfons Frederich d'Aragó, de clara memoria, havia promés vendre y donar per medi d'instrument públich el seu castell de Karystos, situat a la illa de Negrepont, a la senyoria de Venècia, y per lo tant desitjava que'l dit Bonifaci mantingués la seva promesa, desocupant prestament y entregant el castell; y que en el cas de que Bonifaci manqués a quant havia estat convingut, ell, Michaletto, li exigiria el pagament dels interessos y dels danys que la República y els seus amichs n'havien soferts.

A tals declaracions en Bonifaci feu per resposta que may havia venut a Venècia, ni als seus representants, d'una manera absoluta, el castell dels seus antepassats. Y en certa manera tenia raó al sostenir la seva afirmació, porque'l contracte no era encare estat ratificat pel dux ⁽³⁾. Una protesta semblant feu el

(1) «Com ço sia cosa quels honrats en Barthomeu Sunyer e en Bn. Aymerich, senyors e patrons duna nau bayonescha duna cuberta, appellada Santa Maria, haguessen comprats al present ha un any, poch mes o menys, l'altre viatge que feren en los dits Ducats portant aquí nos e nostra companya, sinch esclaus grechs... etc. Dat en la ciutat de Estiues (Tebes) XXVIII deembre anno M.CCC.LX». — Arxiu històric del regne de Mallorca. Lib. litt., reg. 1359 ad 62, fol. 204 y ss.

(2) El palau arquebisbal de Tebes ja havia servit per actes semblants. En ell fou també firmada en 16 maig de 1262 la pau entre Guido I de la Roche, duc d'Atenes, y Venècia. «Actum Thebis in domo et presentia ven. patris Eri, archiep. Thebarum». — TAFEL Y THOMAS: *Urkunden zur ältesten Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig* (1204-1300), III, pág. 348 y 349. — F. GREGOROVIVUS: *Gesch. der Stadt Athen*, I, 418, nota 2.

(3) Dissertazione documentata sulla Storia di Karystos nell'isola di Negreponte, 1205-1470, scritta dal Dr. Carlo HOFF, versione del tedesco con aggiunte dell'autore fatta da G. B. DE SARDAGNA. Venezia, 1856.

dia abans en el mateix lloch, devant del dit Micaletto y d'altres testimonis, entre els quals figuraven dos nobles catalans, Guillem Fuster, cavaller de Tebes, y Bernat de Rodella, que estava vehinat a Atenes⁽¹⁾.

En aquest acte fa la seva primera presentació en terra grega y en la vida política dels Ducats, un nou individu de la branca borda reyal dels Frederichs d'Aragó, que exerciren durant tota la dominació catalana una influencia considerable, fins al punt de que ells obren y tanquen la seva historia. Al costat d'ells sols pogueren sobressurtir y atenyen alguna importancia els dos llinatges dels Novelles y dels Lluries, que conservaren en llurs mans la dignitat militar del marescalat de la Companyia. Aquest nou personatge es Bonifaci Frederich d'Aragó, tercer fill de l'antich vicari general, Alfons Frederich, a la mort del qual heretà les seves baronies insulars de Karystos y la Eguena (Egina), y altres bens considerables que posseia en l'Atica, als que més tard s'agregà, per donació de son germà, Jaume Frederich, la torre de Gittina, situada en el ducat català d'Atenes, lo qual ha donat lloch a que per alguns eminents historiadors de la Grecia mig-eval, se'l cregués també senyor del Citó (Zeitun) en la Phtiotis⁽²⁾. Res ens diuen d'ell en Zurita ni els registres del nostre Arxiu, fins l'any 1380 y 1381, en que tingué lloch l'anexió dels Ducats a la corona d'Aragó, y solzament els historiadors sicilians antichs ens parlen un xich del seu origen y d'alguns fets de la seva turbulenta vida política en la illa⁽³⁾.

Bonifaci d'Aragó.

Bonifaci Frederich d'Aragó s'havia educat en la cort del seu oncle, el rey Pere II de Sicilia, y feya administrar pels seus procuradors y governadors els quantiosos béns que posseia a Grecia. Pel seu naixement y origen perteneixia naturalment a la facció catalana de la illa, y portat del seu caràcter turbulent que no'l deixà ni en la seva vellesa, prengué una part activa en la guerra civil que esclatà en la illa, entre Blasco de Alagó y Matheu Palizzi, y que's perllongà durant els regnats de Pere II y Lluís I.

En la batalla que tingué lloch prop de Catania, en juny 1349, fou fet presoner, y més tard, en 1355, una rebelió formidable el llença de Patti, d'on era governador, y on s'havia atret l'odi general pels seus actes de rigor. Sanxo d'Aragó, son parent, a qui acudí en demanda d'auxili, li feu traició, y Bonifaci se trobà no sols privat de son govern, sinó de Tyndari, altre castell seu, que atacat pels sublevats, tingué que capitular. Sanxo, al dia següent, alabava l'acte heròich dels ciutadans per haver deslliurada la terra, *quæ occupata dudum per prædictum Bonifacium Catalanum*, diu el cronista de l'època, havia sigut

págs. 84, 85 y 86. La obra a que's fa referencia en la traducció, es: HOPF: *Geschichtlicher Überblick über die Schicksale von Karystos* en les *Sitzungsberichte der Wiener Akademie*. 1854. p. 557.

(1) PREDELLI: *I libri commemoriali della Repubblica di Venezia, Regesti*. Venezia, 1876-1907, II, p. 308, n.º 170.

(2) RUBIÓ Y LLUCH: *Els Castells catalans en la Grecia continental*. ANUARI DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, 1908; p. 400.

(3) THOMÆ FAZELLI SICULI: *de rebus Siculis decades*. Catanæ, 1749, 1753. Dec. II, lib. IX, c. VI, t. III, p. 125. — MICHAELIS PLATIENSIS: *Historiæ Siculæ*. Partes I et II. — ROSARIUS GREGORIO: *Bibliotheca scriptorum, qui res in Sicilia gestas sub Aragonorum imperio retulere*. Panormi, 1791 y 1792. 2 vol. in fol. — HOPF: *Storia di Karystos*, págs. 16 y 17.

per ell tiranitzada a la manera dels Catalans⁽¹⁾. Volgué després debades refugiar-se en el seu castell fortificat de Nicosia; mes tingué que fugir a Catania, on caigué en les mans dels seus adversaris en 1356. Més tard, deslliurat de la presó y despullat dels béns que a Sicília posseïa, se n'anà a Grècia. Allí's posà a administrar y a augmentar la seva herència paterna, y desde llavors se convertí en un dels ciutadans y terra-tinents més influents del país, prenent part activa, uns vint anys després, en els seus fets, quan trobant-se esser ell el representant més vell de la branca dels Frederichs d'Aragó, desconegué l'autoritat del seu nebot Lluís Frederich, anomenat aleshores vicari general per algunes universitats dels Ducats.

Entre els castells de llurs dominis insulars de Grècia que posseïren els Catalans, fou sens dubte el principal el de Karystos, en la Eubea, —anomenat també *Castel Rosso* pels Venecians, a causa del color rogench de ses pedres,—el qual li portà en dot a Alfons Frederich d'Aragó la seva muller Marulla de Verona, donació refermada després per les conquestes d'aquell gloriós capità de la Companyia en el Negrepont, en els anys de 1317 y 1318. Malgrat lo molt que a la república del Adriàtich li contrariava aquella espina clavada en lo millor de la seva gran illa del mar Egeu, que li barrava l'entrada meridional del golf y canal de la Eubea o del Talandi, tingué que acceptar silenciosament la possessió de Karystos per Alfons Frederich, en els armisticis de 1318 y 1321 pactats ab la Companyia catalana.

D'aquesta manera restà senyor aquell capdill català d'una de les tres antigues baronies en que desde la conquesta franca estava dividit el Negrepont, a saber: Oreos, Chalcis y Karystos, en la qual s'alçava ademés el castell de Larmena, més prop del centre de l'illa, y el de Filagra que havia fet fortificar dit Alfons. Tots tres estaven situats en la mateixa baronia de Karystos que ocupava la part meridional de la Eubea, enfront del Atica, relligada sols ab la part central d'aquesta illa, per la via del mar, y que per lo tant venia a esser com un complement o contrafort oriental del ducat català d'Atenes.

En vida del mateix Alfons Frederich, per dugues vegades en 1321 y 1328, intentà Venècia l'adquisició d'aquella baronia, única estrangera dintre de la jurisdicció de l'illa, y fins a conseqüència d'ella esclatà una porfiada guerra, que acabà ab un nou reconeixement de la possessió catalana per part de la Senyoria, en l'armistici de 1331. A la mort d'Alfons Frederich, y havent passat Karystos, com hem vist, al poder de son fill Bonifaci d'Aragó, ausent llavors en la cort de Sicília, intentà la república de l'Adriàtich noves negociacions ab el governador que aquell tenia en dit castell, Gerart de Leisture. Aquestes negociacions començaren en 1339, y se reanusaren en 1347 y en 1349 directament ab Bonifaci, que era a Sicília, el qual, naturalment, comprenent ab aquesta

(1) Hoff: *Storia di Karystos*, págs. 17 y 18.

insistència quant interessava a Venècia la possessió de Karystos, anava augmentant les seves exigències. Per fi en setembre de 1351 foren convingudes a Messina les condicions de la venda. Mes altra vegada quedaren interrompudes les negociacions, d'una part, per la guerra que esclatà llavors entre Gènova y Venècia, y d'altra, per les lluites que ensangrentaren la Sicília, y en les quals s'hi troba també barrejat Bonifaci d'Aragó⁽¹⁾. Aquella guerra en la qual Karystos caigué en poder dels Genovesos, acabà de convencer a Venècia de lo necessari que a n'ella li era el dominar posició tan estratègica.

Als 16 d'octubre de 1359, Bonifaci d'Aragó consentí en la venda del seu castell de Karystos a Venècia, ab totes les seves pertinències y drets a n'ell annexes. Quedaven inclosos també en la venda els vilans subjectes al castell, encara que estiguessin fóra dels casals o viles de la seva jurisdicció, exceptuats aquells que desde la Eubea haguessin treslladat la llur residència al ducat català d'Atenes dintre 'l terme d'un any. Al mateix temps el venedor estava obligat a donar armes y ballestes pera una guarnició de setze homes, y els queviures que fossin necessaris pera 'l llur sosteniment fins a l'any nou. Per tot això devien esserli pagats sis mil ducats, dels quals, quatre mil rebedors immediatament després de l'entrega del castell, y pels altres dos mil, li tenia que esser donada una garantia en Tebes, fins a l'abril del següent any. S'excluien totes les astucies jurídiques, que malgrat aquesta premissió, varen esser invocades, com acabem de veure, al arribar el cas. Aquest negoci fou conclòs en la iglesia de Sant March en el Negrepont, perteneixent als venecians. Entre 'ls testimonis hi veyem a Sarrasi de la Eubea, que més endavant figurarà en l'història dels Ducats. Al dia següent, dijous, que era 'l 17 d'octubre, en la mateixa iglesia, en presència de Joan de Llúria, llavors veguer de Tebes, y altres testimonis Eubíotes y Venecians, el batlle y el concell demanaren que Bonifaci ratifiqués el contracte, a lo qual va respondre que n'era del tot content y que no trobarien cap dificultat quan fossin anats a pendre possessió del castell. Ja hem vist suara quan fàcilment Bonifaci canvià de parer pocs mesos després, y per de prompte no va pensar més en vendre Karystos a la República⁽²⁾.

Fàcilment se pot comprendre de quina manera degué rebre Venècia l'inesperada resposta negativa — de que abans hem feta referència — que sobre Karystos va donar Bonifaci d'Aragó, primerament davant del noble cavaller tebà Guillem Fuster y d'en Micaletto, y després del vicari general dels Ducats, en Matheu de Moncada, el 31 de desembre de 1359 y 1.er de janer de 1360, respectivament.

(1) HOPF: *Storia di Karystos*, págs. 43, 45, 46 y 47.

(2) HOPF: *Ibidem*, págs. 47 a 49. Morossini el 19 de desembre encarregà a Micaletto les noves diligències que tingueren lloch el 31 de desembre 1359 y el primer de janer de 1360, les darreres davant del vicari Matheu de Moncada. — R. PREDELLI: *I libri commemoriali della Repubblica di Venezia. Regesti*. T. III-VI Vet aci els documents del arxiu d'estat de Venècia, que s publiquen en la obra de Predelli, referents a Bonifaci Frederich d'Aragó: Comm. IV, n.º 293 (agost 1349); *Ibid.* VII, n.º 151 (16 octubre 1359); *Ibid.* VI, n.º 152 (17 octubre 1359); *Ibid.* VI, n.º 162 (31 desembre 1359); *Ibid.* VII, n.º 170 (primer janer 1360). — Vid. també, A. RUBIÓ Y LLUCH: *Diplomatari del Orient Català*. D'aci en endavant designarèm aquesta col·lecció documental inèdita en aquesta forma: D. del O. C.

L'antiga aliança de la República ab els Ducats, refermada ab ocasió de la guerra ab Gènova, en la que ls Catalans li prestaren tan bons serveis en el Negrepont, quedà molt aflluixada, y de poch vingué que no esclatès un sagnant conflicte, que impediren altres complicacions ⁽¹⁾.

Les negociacions, naturalment, quedaren sospeses per alguns anys. Bonifaci que havia fixat el seu domicili a Grecia, continuà dominant en l'antich Karystos, mentres la República s'veya obligada a combatre, fins valentse d'armes estrangeres, contra ls seus propis fills, pera reprimir la famosa sublevació candiota menada per Tito Venier, co-senyor de Cerigo, y per Tito Gradenigo ⁽²⁾.

Moncada posa els Ducats en estat de defensa. — Violències y reclamacions.

No sabem pas si pel perill del conflicte ab Venecia que esclatà més tart, o pel que oferien els Albanesos, que després de la batalla del Acheloos, apoderats del Epirus y de la Thessalia, amenaçaven els dominis dels Catalans, o per mor de prevenirse contra l'anarquia ja regnant, es lo cert que'l nou vicari, Matheu de Moncada, apenes se feu càrrech del govern, prengué mides extremes fortificant els castells del país y proveint també a la seva defensa per mar. Per atenyer el seu objecte no s deturà devant de cap exacció ni violència, y entre les víctimes d'ella trobem la família siciliana dels Sacco, una de quals branques s'havia establert a Tebes ⁽³⁾. Morí en aquesta època, sense descendencia, Joan Sacco d'aquesta ciutat, disposant dels seus bens a favor de sos nebots, fills de son germà Jaume Sacco, resident a Messina ⁽⁴⁾. Malgrat aixó el vicari general, Matheu de Moncada va confiscar y fer vendre, per corredor públich y en públich encant, els bens del difunt Joan Sacco, baix pretexte de que necessitava diners pel pagament dels castellans y sirvents dels castells dels Ducats ⁽⁵⁾.

Tal vegada per atendre també a la defensa dels Ducats, augmentant el nombre de naus y llenys que guardaven el golf de Corent — únich punt en que ls hi era permés als Catalans de Grecia, pels convenis ab Venecia, mantenir embarcacions de combat — en Matheu de Moncada en el mes de desembre de 1360, feu descarregar a la força en el port de Ripadostria (Rivadostro), situat en el fons de dit golf, les fustes o taules de vet que portava la nau bayonesca, apel·lada

(1) HOPF: *Griechenland im Mittelalter und in der Neuzeit*. Leipzig, 1870, VII, 13.

(2) HOPF: *Storia di Karystos*, p. 50.

(3) Tal vegada descendien de Verona. Abans d'aquesta època figura un Pietro de Sacco, jurisperit de aquella ciutat. Vid. Predelli. *Commemoriali*, II, 104, 159 y 183.

(4) Jaume y Nicolau Sacco, germans de Joan de Tebes, foren presos pels Aragonesos en Aci Reale, combatent pel rey. Sobre els Sacco de Tebes, vid. RUBIÓ Y LLUCH: *La població dels Ducats Catalans de Grecia*. *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, IV, 493 y 494. — CAV. G. TRAVALI: *I diplomati angioini*, etc. Palermo, 1886, págs. 49, 63 y 65. — Archivio di Stato di Palermo, Regia Cancelleria, vol. VIII, f. 26. Doc. de Messina, 29 juliol 1366. — LAMBROS: *Ἱστορία τῆς πόλεως Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας*,.... Ὑπὸ Φερδινάνδου Γρηγοροβίου μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς γερμανικῆς μετὰ διορθώσεων καὶ προσθήκων ὑπὸ Σπυριδωνοῦ Π. Λαμπροῦ. Τόμος, III. Ἐν Ἀθήναις. — 1906. Ἑγγράφα, p. 346. D'ací en endavant citarem sempre ab el títol de Lambros: Ἑγγράφα, el vol. III de la traducció de l'*Historia d'Atenes en l'Edat Mitjana*, de Gregorovius, tantes vegades esmentada *Gesch. der Stadt Athen im Mittelalter*, feta y ampliada pel docte professor de la Universitat atenesa, Spyridió P. Lambros. En dit volum tercer d'aquesta obra publicarem tots els documents que en 1896 varem trobar en el Arxiu de Palerm, referents a la dominació catalana a Grecia, que formen part del nostre abans esmentat *Diplomatari del Orient català*.

(5) Arxiu de Palerm, Reg. Canc. VIII, 26 v. Messina, 29 juliol 1366. D. del O. C. — LAMBROS: Ἑγγράφα, pág. 348.

Santa Maria, en la qual ell mateix s'havia traslladat a Grecia en l'any anterior y que, segons sembla, llavors era estat arribada contra llur voler a les pertinències dels Catalans. Els patrons mallorquins de dita nau, que havien carregat en dominis venecians, havien donat fermança, sots certa quantitat, de no descarregar les dites taules sinó en llocs de la jurisdicció del rey d'Aragó. Al excusarse el vicari general ab el governador del regne de Mallorca, li deya que sols havia procedit d'aquella manera per mor del *salvament dels ducats*, per el qual tenia fretura de fusta y altre llenyam, y en quant al compromís contret pels mercaders d'aquell regne ab el comú de Venecia, li demanava que l'excusés també ab dit comú, recordantli que «entre les jurisdiccions del dit senyor rey d'Aragon e del molt alt princep e senyor nostre don Frederich per la gracia de Deu rey de Sicilia e duch dels dits Ducats nos dega fer neguna diferencia, com lo dit senyor rey nostre sia al dit senyor rey Daragon cosí, e frare, e fill e gendre» (1).

No es aquesta la sola vegada en que recordant, ja estrets llaços dinàstichs de sang, ja els vincles d'una comunitat d'origen nacional, s'aferma per la nostra cancelleria la unitat y la solidaritat de la raça catalana extesa per totes les nacions del Mediterrani. Deu anys abans, al començar el rey Pere I Cerimoniós, aliat ab els Venecians, les hostilitats contra Gènova, se dirigí a tots els seus súbdits catalans y aragonesos de les parts de Romania pera demanarlos llur concurs y ajuda, y els recordava també ab aital motiu aquella innata fidelitat y constancia y esperit de germanor nacional, per les quals se distingien entre les demés nacions (2).

En aquesta època era molt freqüent el comerç d'esclaus grechs, turchs, a'banesos, tartars y tota mena d'orientals. Els paissos cristians els adquirien directament en aquelles terres del Orient on dominaven els seus nacionals respectius, o dels mateixos infidels y grechs que també a son torn se dedicaven a tan infame mercaderia, venent els esclaus de les terres enemigues o d'altre religió. Sens dubte la conquesta de part de la Grecia continental pels Catalans, contribuí al augment dels esclaus grechs en els dominis del rey d'Aragó, que n'estaven plens. Alguns se dedicaven al comerç, a les arts, a la industria y a la agricultura, y eren molt aptes en tota mena de professions mecàniques y fins lliberals. En temps del rey Pere I Cerimoniós, figura entre els més notables escultors de Poblet un tal Jordi de Deu, esclau grech, al servey del famós imaginaire Aloy (3). El principal mercat d'esclaus grechs fou la illa de Mallorca, que era també la que més se'n gaudia del comerç ab les terres orientals. Aixís ho testimoniejava vint anys més

El comerç d'esclaus grechs.

(1) Arxiu històric del Regne de Mallorca, 28 octubre 1360. Lib. litt., reg. 1359, ad. 62, fol. 204 y ss. D. del O. C.

(2) Vegis un passatge d'aquesta afectada lletra, redactada per el conegut protonotari Matheu Adrià: «innata fidelitatis constancia quam nostri naturales et subditi erga honorem nostri regii dyadegmatis inter alias orbis terre principum naciones ab experto genere comprobantur, propter absenciam nostre celsitudinis non minuitur sed augetur, nec propter locorum distanciam fluctuacionis offenculo leditur sed potius solide et indisolubilis unitatis gluticio multipliciter solidatur...» Arx. Cor. Aragó. Barcelona, 1 juny 1351. D. del O. C.

(3) RUBÍO Y LLUCH: *Documents per l'història de la cultura catalana mig-aval*. INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS.—Barcelona, vol. II (en premsa), p. 189.

tard el vescomte de Rocaberti al recordar als jurats d'aquella illa el compromís que ab el rey havien contret de ajudar-lo ab una galea pera pendre possessió dels Ducats d'Atenes y Neopatria, posantlos de manifest la utilitat que d'aquest fet se 'ls seguiria, ja pel diner que quedaria allí, ja també perque de l'adquisició dels dits Ducats se 'n aprofitarien molt els navegants d'aquell regne ⁽¹⁾.

Precisament fou pels mateixos mercaders mallorquins que 'l menaren a Grecia y per raó d'un comerç d'esclaus grechs, que Matheu de Moncada tingué que fer una reclamació al governador de la illa de Mallorca, per haverne aquells comprat cinch en la ciutat de Nepant (Naupaktos o Lepant), on no 'ls deuria estar permès el esmentat comerç. El vicari general per castigar aquella infracció de les lleis contra un estat vehí que perteneixia als Angevins, ab els quals estaven llavors en pau y treva, va retenir a tres mercaders de dita nau, fins a obtenir la restitució dels cinch grechs. Una vegada conseguit aixó, la ciutat de Tebes els va satisfer de tots els seus dapnatges y despeses y ells a son torn compraren a la dita universitat altres dos esclaus grechs, el preu dels quals, obrant de mala fè, després no satisfieren. Per aquest motiu es que Matheu de Moncada es dirigí al governador de Mallorca, demanantli la devolució dels esclaus o el pagament de llur preu ⁽²⁾.

Sembla que en el primer any del seu vicariat, Matheu de Moncada tractà d'enviar a Frederich III, rey de Sicilia y duch d'Atenes y Neopatria, a Roger de Lluria, mariscal dels Ducats, y ja llavors un dels personatjes en ells més influents y significats, lo qual indica que les relacions entre un y altre no havien arribat al grau de tensió y d'hostilitat manifesta que més endavant. La embaixada de la societat dels franchs de Romania, *societatis francorum Romanie*, com s'anomenaven encara els Catalans de Grecia, devia partir en la nau mallorquina d'Antoni Jordi, nova prova de la extraordinaria preponderancia mercantil que entre totes les terres catalanes havia alcançat la illa de Mallorca en aquells llunyadans dominis. Matheu de Moncada se queixà també del incumpliment de les seves obligacions per part del dit Antoni Jordi, que mancà a tots els respectes deguts al sagrament y paraula empenyada *per que floret nostra nacio*, com en la seva lletra li retreya al governador de Mallorca. La reclamació fou autorisada el 12 de febrer de 1361 per Matheu de Castelló, assessor de la gran cort ducal de Tebes, així mateix mallorquí, y un dels molts que passaren a establir-se en els Ducats ⁽³⁾.

(1) Arxiu històric del Regne de Mallorca. Saragoça, 21 febrer 1381. D. del O. C.

(2) El document en que's fa aquesta reclamació es un dels quatre únics de que fins ara tinguém noticia, redactats en llengua catalana per la cancelleria de Tebes, en la època de nostra dominació, lo qual el fá sumament interessant. Aquesta lletra fou llegida devant del governador general de Mallorca, en presència del notari de la curia de dit regne y varis testimonis, y feta registrar en el Arxiu reyal, y comença en la següent forma: «Al magnífich Governador del regne de Mallorca e de les illes congeens e als honrats savis e discrets batles, veguers, consols de mar, jutges, e tots altres oficials exercins jurisdicció en lo dit regne e lochs, tant presents com esdevenidors, veedors les presents letres. Molt cars amichs nostres: Matheu de Moncada, del comtat Dagosta senyor, del regne de Sicilia seneschal e dels ducats de Thenes e de la Patria vicari general, saluts ab creximent de honor.»... Dat en la ciutat de Estives XXVIII decembre, anno MCCCLX. Arxiu històric del regne de Mallorca. Liber litt., reg. 1359 ad 62, fol. 204 y ss. Devem el coneixement y copia d'aquets documents de dit arxiu a nostre coral amich, N'Estanislau de K. Aguiló, director de la Biblioteca provincial de Palma.

(3) Arxiu històric del regne de Mallorca. Liber litt., reg. 1359, ad. 62, fol. 204 y ss.

Entre els pocs documents que en la reyal cancellaria de Palerm se conserven referents al temps del primer vicariat de Matheu de Moncada, crida l'atenció una concessió vitalícia, tal vegada un dels darrers actes del seu govern, feta a Ferran de Zaguda, el 22 juny 1361 en consideració als seus serveis, de la percepció íntegra del cens o tribut de la cera que's pagava a la cort reyal per els solars d'algunes cases que's construïen aleshores en la ciutat de Tebes, de pertinença de dita cort ⁽¹⁾. És la única vegada que en la història dels Ducats catalans es parla de construccions o edificacions contemporànies. Fora d'aquestes cases sols apareixen ciutats en aquella època les següents construccions de Tebes: el antic i magnífic castell de Saint-Omer, destruït, segons la crònica de Morea, pels Catalans en 1331; el palau arcabisbal i la iglesia o Sèu major de Santa Maria, avuy nomenada encara Μεγάλη Παναγία, pera distingirla d'altre de la mateixa advocació coneguda ademés ab el nom vulgar de Λόγτζα (Loggia) ⁽²⁾.

El tribut de la
cera a Tebes.

Son també molt curioses les poques notícies que tenim sobre el tribut de la cera. Tots els anys se cobrava en la casa de la curia ducal tebana un cens o tribut d'aquell producte, al qual devien contribuir tots els habitants, i fins els Armenis que residien a Tebes. Aquest tribut s'atorgava a vegades, per pagar serveis senyalats, a diferents particulars ⁽³⁾.

El govern de Moncada no fou ni llarch, ni pròsper, ni tranquil. L'anarquia, a la qual tractà de posar fi el débil Frederich III de Sicília ab el seu nomenament i que fou desde aleshores el estat ordinari dels Ducats, s'anà accentuant més i més en aquesta època. La concessió feta a Zaguda és la única i darrera notícia que la cancelleria siciliana ens ha conservat del govern de Matheu de Moncada, el qual ben prompte desapareix de l'escena, entregant l'administració de la cosa pública, a un noble català de la ciutat de Tebes, anomenat Pere de Pou.

Res se sap abans d'aquest temps, d'aquest obscur personatge. Tot quant d'ell han escrit els historiadors que fins ara s'han ocupat de la Grècia catalana, és molt inexacte i hipotètic. Fins s'ha arribat a canviar el seu cognom. Hopf traduï equivocadament per Puig el *Puteus* dels documents sicilians ⁽⁴⁾, i Gregorovius identificà el Pere de Pou, lloctinent de Moncada, ab el noble Pere de Puigpardines, senyor de la Cardanica (Carditza) i del Talandi (Atalandi) que figura més tard en la història dels Ducats. Ademés de la inexacta traducció

Govern de Pere
de Pou, llocti-
nent de Moncada.

(1) Arxiu de Palerm. Reg. Canc. VII, f. 436 v. D. del O. C. — LAMBROS: "Εγγράφα", 349.

(2) Ab aital nom, se troba designada en la concessió que Frederich III feu a Francisco de Cremona dels bens de Felip de Locansa, i que després de sa mort pervingueren «ad presbiterum Franciscum parrochiale ecclesie maioris Sancte Marie dicte civitatis Thebarum.» Arxiu de Palerm. Messina, 8 de juny de 1367. D. del O. C.

(3) Tenim coneixement de tres privilegis d'aquesta naturalesa. El primer és el que acabem d'esmentar otorgat a Ferran de Zaguda; el segon fou una concessió de 1368, també vitalícia a Jordi Clarençano o Clarença de Tebes, de tres unces d'or anyals cobradores de dit tribut. Arxiu de Palerm. Reg. Canc. VIII, 248. D. del O. C. El tercer fou un altre de quinze unces d'or, en pes de plata, que Frederich III de Sicília donà en 1375 perpetuament a Francesch Leonello o Lunel, veguer que fou de Tebes, i als seus successors, pera premiar la seva heròica participació en la defensa de Megara contra Rayner Acciajuoli. Arxiu de Palerm. Reg. Canc. VIII, 18. D. del O. C. — LAMBROS: "Εγγράφα", núms. 292 i 298. En aquest darrer document es fa referència de la obligació que tenia la colònia armenia de Tebes de pagar aquest tribut.

(4) HOPF: *Griechenland im Mittelalter*, VII, 18.

del *Puteus* llatí per Puig, prova lo absurdo d'aquesta identificació, el fet de que'l vicari interí, Pere de Pou, estava casat ab una franca o catalana, anomenada Angelina, y el suposat Pere de Puig, que no era tal sinó un Puigpardines, ho fou ab una grega que's deya Escarlata ⁽¹⁾.

Tal vegada era germà o parent proper seu el noble Thomàs de Pou o dez Pou,—que apareix més tard en un registre dels feus y dels nobles principals dels Ducats en la cancelleria reyal de Barcelona,—el qual estava casat ab Francisca Lluria, de la famosa familia descendent del almirall, establerta a Tebes ⁽²⁾. En aquest cas en Pere de Pou estava lligat pels llaços de la sang ab el marescal Roger de Lluria, més endavant son major y més irreconciliable enemich.

Pere de Pou no fou senyor del Citó (Lamia) com també erradament s'ha suposat, sinó de la torre Gittina, situada en el territori del Ática, ni consta tampoch, com s'ha dit, que exercís en els Ducats la primera autoritat judicial. En els documents apareix senzillament designat *civis thebarum*, ...*presidens in dictis ducattibus in vicarium generalem* ⁽³⁾, o sigui regint el càrrech de vicari, lo qual ha donat lloch a que se l'anomenés també'l president Pere de Pou. En lo que no hi ha cap mena de dupte, es en que ell se feu el conceller indispensable del vicari general, y en que governà en nom seu, mentres aquest permanesqué en els dominis ducals, y per compte propi, y convertit en un vertader tirà o dictador, com diríem ara, quan Matheu de Moncada abandonà la Grecia. No sabem quan se realisà aixó; emperò podem suposar que en la segona meitat de l'any 1361 ⁽⁴⁾, seria cridat a Sicília pel rey Frederich III, a exercir les seves funcions propies de senescal. Durant la seva ausencia les havia desempenyades el noble sicilià, Matheu de Chiaramonte, perteneixent a la facció llatina ⁽⁵⁾. El ambiciós cavaller tebà se pogué aixís fer facilment amo del govern en aquella època turbulenta y plena de perills exteriors, en que la voluntat dels nobles y capdills havia usurpat el lloch de la llei, y en que la sobirania del duch ausent era una ombra irrisoria d'autoritat.

Tirania dels governs de Moncada y Pere de Pou.

Dels concells donats a Matheu de Moncada per Pere de Pou y de les seves extorsions, en fou una de les principals víctimes en Roger de Lluria, el abans prepotent mariscal dels Ducats. No sabem per quina rao se vegé aquest obligat a fer moltes despeses y a adelantar a la curia ducal o al regent del vicariat moltes quantitats. Les presons arbitraries y les exaccions ilegals del fisch eren

(1) GREGOROVIVUS: *Gesch. der Stadt Athen im Mittelalter*, II, 155. A la equivocada afirmació de Gregorovius, vaig contribuir també ab una simple conjectura, suggerida per la autoritat de Hopf, abans de que jo conegués personalment els documents del Arxiu de Palerm. — Vid. el meu estudi *Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Καταλωνίων ἐν Ἑλλάδι*, publicat en el *Δελτίον* de la Societat històrica y etnològica de Grecia. Atenes, 1887, núm. de maig.

(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1559, f. 1. RUBIÓ Y LLUCH: *Los Navarros en Grecia y el Ducado catalán de Atenas en la época de su invasión*. Barcelona, 1886. *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras*, IV, 481, doc. n.º XLII (any 1381).

(3) Arxiu de Palerm. Reg. Canc. VII, 194. Doc. de Messina? 28 maig 1368. D. del O. C.

(4) Les lletres de Frederich III, queixantse dels abusos y tirania de Moncada, foren expedides a Catania al 17 de juny 1361. Vid. doc. de Tebes, 2 janer 1367.

(5) Arxiu de Palerm. Reg. Canc. V, 370 v. (1360-1366). — HOPF: *Griechenland im Mittelalter*. VII, 14.

cosa ordinaria y corrent. Anaven continuament queixes y greujes a la cort sobirana de Sicília, contra ls actes injustos del Moncada; mes els manaments quedaven sense compliment, y els documents dels anys posteriors que fan referència an aquest turbulent període, posen de manifest una suspensió total de la vida legal en els Ducats per espay de molt temps, que s'perllongà fins al reconeixement oficial de Roger de Llúria en 1367 pel sobirà de Sicília, o sigui per un període de prop de vuyt anys ⁽¹⁾.

Debades va esser requerit en Matheu de Moncada a Grecia y a Sicília, perque deslliurés els presos, resarcís els deutes, indemnís als perjudicats o resolués els processos pendents y donés compliment a les ordres reials, perque may, ni en Grecia, ni en Sicília, va donar compte, no ja del seu govern, que de tal no podia tenir el nom, sinó de les seves injustícies, malgrat haverho demanat moltes vegades les universitats a la majestat reyal ⁽²⁾. Pot haverhi apassionament en els capítols y greuges que'l 2 de janer de l'any 1367, dirigí'l comú de Tebes al rey Frederich III de Sicília, mes de totes maneres d'aquest interessantíssim document se desprèn ben a les clares la existencia d'una realitat històrica gens envejable. El rey Frederich III de Sicília se'n queixà amargament al vicari Moncada dels seus desafurs, en lletres expedides a Catania el 17 de juny de 1361, que foren recordades més d'una vegada en documents posteriors, y per aquets es desprèn que foren molts els processos pendents y no resolts, molts els presos injustament detinguts y moltes també les confiscacions indegudes ⁽³⁾. El curiós document de Tebes ens ofereix un quadro acabat d'una època de tirania y de desordre inconcebibles. Per desgracia aquest estat de coses venia de lluny.

Desde 1355 a darrers de 1359, en que, com hem vist, Moncada s'treslladà a Grecia, se pot dir que no hi va haver cap vicari general estable, y en tant curt període de temps en trobem tres; Ramon Bernat de Sarbou, que fou destituït pels mateixos habitants dels Ducats en 1355; Jaume Frederich d'Aragó, que sembla fou designat pel mateix rey (1356-1359), y Gonsalvo Ximenez d'Arenos, que apenes exercí un any, y que no deixà més rastre del seu govern que un parell de reclamacions jurídiques pendents, de Berenguer Baldomero de Tebes y de son gendre Jordi Grapheo de Sicília, les quals no s'resolveren sinó vuit

La anarquia en
els Ducats.

(1) ROSARIO GREGORIO: *Opera Scelte*. Terza edizione, volume unico. Palermo, 1858, págs. 358 y 359. — Doc. de Messina, 14 maig 1367. Arxiu de Palerm. Reg. Canc. IV, 104. D. del O. C.

(2) Arxiu de Palerm. Reg. Canc. XIII, 122 v. Tebes, 2 janer, any 1366 de la Encarnació (1367). «neque in partibus Sicilie, vel alibi conveniri potuit vel convinci de suis regiminibus et non justiciis, sed iniquitatibus sicut pluries Majestati regie a dictis Universitatibus fuit scriptum...» — FRANCESCO GUARDIONE: *Sul dominio dei ducati di Atene e Neopatria dei Re di Sicilia*. Palermo, Reber. 1895, p. 23.

(3) Frederich III ordenava el 16 de maig del mateix any 1367, al veguer de Tebes, en resposta als capítols esmentats «quod videat et audiat omnes expensas factas per nobilem Rogerium de Lauria et aliis ejus loco et damna passa per eos occasione consilii seu consiliorum predicto Petri de Putheo dati et datorum Matheo de Moncada, olim vicario, omnium et singulorum occasione processuum inde habitorum et factorum sicut olim per sacras et regias litteras datas Cathanie, XVII junii XIV indictionis (1361), datum extitit in mandatis...» En altre passatge se li encarrega que obri una informació de la qual en tregui quatre trellats; «continentes nomina et cognomina captivorum, causas et crimina et omnia particulariter et distincte cum nominibus et cognominibus personarum dare debentium...» — Vid. doc. abans citat de 2 janer 1367.

anys més tard, durant el vicariat de Roger de Llúria. Aquest estat d'inseguretat de que els documents de la època ens parlen, posant el país com abocat a sa ruina⁽¹⁾, s'agravà extraordinàriament ab dos fets igualment calamitosos, a saber: una horrible devastació del Àtica pels Turchs⁽²⁾, y la rebelió de Armengol de Novelles, que tractà de sostreures a la sobirania reyal, y fou vençuda ab la força de les armes pel vicari Jaume Frederich d'Aragó⁽³⁾.

Els defensors dels Ducats en aquesta època tan crítica foren el mariscal Roger de Llúria⁽⁴⁾, y el citat vicari Jaume Frederich. Ells dos eren naturalment els únics que podien fer ombra a Pere de Pou; no es d'estranyar, donchs, que els veyém, l'un darrera de l'altre, en lluita ab aquest poderós magnat.

Lluita de Pere de Pou y Jaume Frederich d'Aragó.

La rivalitat entre Pere de Pou y la família dels Frederichs d'Aragó, que es una recrudescencia de les que existien entre els nobles principals dels Ducats pera disputarse la hegemonia del país, y que feyen impossible tot govern estable, esclatà ab força contra Jaume Frederich d'Aragó, fins a arribar a una guerra violenta entre l'usurpador y aquest noble descendent del casal d'Aragó, semblant a la que pochs anys abans havia ensangrentat la terra grega entre el dit Jaume Frederich y el noble Armengol de Novelles, rebel·le a la seva autoritat. Comprenia Pere de Pou que l'únic que podia contrariar sos designis y ambicions després de Roger de Llúria, era Jaume Frederich, que feya apenes un lustre havia exercit el vicariat dels dominis catalans, y que tant s'havia distingit en sa defensa⁽⁵⁾. Era ademés senyor dels castells de la Sola (Salona), Ledorix (Loidorikion) y la Veteraniça (Vitrinitza), en la Lòcrida occidental. Tots tres perteneixien al comtat de Salona, el principal feu del Ducat, que cobejava ab impaciencia el ambiciós Pere de Pou, per assegurar la seva dominació. Fora d'ella sols quedava el ducat de Neopatria en el que s'alçava el castell de Siderocastro, clau mestre del estat català helènic, que cabalment el mateix Jaume Frederich havia arrencat per la força de les armes del poder de N'Armengol de Novelles⁽⁶⁾.

No sabem el motiu que alegaria Pere de Pou pera procedir contra el seu enemic; emperò sí que esclatà la lluita y que al vicari usurpador no li fou difícil apoderarse dels castells de la Sola, Ledorix, y la Veteraniça. Frederich III s'apressà a escriure a Pere de Pou pera que restituís els castells arrebaçats contra

(1) Arxiu de Palerm. Protonotaro, II, 156 v. Messina, 27 janer 1356. «quod cum loca dictorum ducatum defectu regiminis vicarii sint in maximo periculo et ruyna, quoniam sibi non obediunt incole ducatum eorumdem.» — ROSARIO GREGORIO: *Opere scelle*, p. 357. Aquest document se reproduí ab més fidelitat en el *Codice diplomatico di Federico III di Aragono, Re di Sicilia (1355-1377)*, per cura di GIUSEPPE CONSENTINO. Palermo, 1886. Vol. I, Fasc. I, págs. 86 y 87.

(2) MATEO VILLANI: lib. VI, cap. 30. — MURATORI: t. XIV, págs. 371 y 372.

(3) Arx. Cor. Aragó. Reg. 1366, f. 79 v. Lleyda, 1er setembre 1380. — RUBIÓ Y LLUCH: *Los Navarros en Grecia. Memorias...*, IV, p. 476. V. també doc. de 17 setembre 1380. Reg. 1366, f. 72. D. del O. C.

(4) Arxiu Cor. Aragó. En 17 març 1355, veyém que el rey Pere III recomana son enviat, Francesch Colomer, a Roger de Llúria, marescal de la Companyia, y al duch Frederich II d'Atenes, prescindint del vicari Bernat de Sarbou. D. del O. C.

(5) Arxiu de Palerm. Messina, 7 desembre 1355. Protonotaro II, 193. «prefatum nobilem Jaymum in conservacione, tutela et defensione eiusdem ducatus legaliter et fideliter se gessisse ac non modicum laborasse.» Per això les universitats dels Ducats el proposaven entre els varons aptes pera exercir el govern y son germà Joan Frederich demanava per ell al rey les terres de Salona y Ledorix.

(6) Arx. Cor. Aragó. Reg. 1366, f. 72 y 79. Doc. de 1.er y 17 setembre 1380, ja citats. D. del O. C.

tot dret y justicia; més no sols se va negar a obeir sos manaments, lo qual proba quan feble y nominal era l'autoritat del duch extranger y llunyedà, sinó que encara va obligar al noble Jaume Frederich per la força a entregarli la important quantitat de cinch mil perpres d'or, que no li retornà ja may més ⁽¹⁾.

No foren solsament Roger de Lluria y Jaume Frederich d'Aragó les úniques víctimes de la tirania de Pere de Pou, en la època en que Matheu de Moncada li havia entregat del tot el govern dels Ducats. Entre ls ciutadans de Tebes havia obtingut en aquest temps certa notorietat en Berenguer de Soler, nom fins ara obscur, y que ni abans ni després veyém figurar més en la historia interna dels Catalans de Grecia. Era aleshores castellà de Veterniça o la Veteraniça (Vitrinitza) petita població situada prop del mont Tricoryfon, en la Lòcrida occidental y port de mar ensemps del comtat de Salona, en el golf de Corent, y després del de Ripadostria (Livadostro), que corresponia al Ducat d'Atenes, el més freqüentat dels dominis catalans. La ruta de Veterniça a les Thermopyles per Salona tenia una importancia capital. Fou l'antich camí seguit pels Doris en la conquesta de la Grecia, y pels Franchs la via directa de Salònica o Thessalònica a Andravida ⁽²⁾. Berenguer de Soler posseïa bens y terres no sols en la ciutat de Tebes, d'ont era originari, sinó en el terme del lloch de Veterniça, y com procurador de la casa de Sant Joan de Jerusalem de Corent, estava encarregat de percebre les rendes y productes que corresponien a la orde en els Ducats ⁽³⁾. Els procuradors d'aquesta orde residien a Tebes, emperò tenia també una comanda en Sucamono (Sycaminon), en la Beocia, casi enfront de la illa de Negrepont, y ademés un perceptor a Atenes ⁽⁴⁾.

Pere de Pou aprofitantse de que Berenguer de Soler volia treslladarse a Sicilia, el despullà violentment de tots el béns, cabals y terres que posseïa a Tebes. En altra ocasió li arrebaçà un grech anomenat Michali, pretextant que era lliure, y al cap de poch temps el va vendre com esclau a Mallorca, que com hem vist, era un dels centres principals d'aquest tràfich inhumà, y per últim el privà de recullir les cullites que havia sembrat en el seu territori de Veterniça no obstant d'haver pagat l'acostumat tribut del *terragium*, que cobrava la cort ducal com un dret de sembra per cada cullita ⁽⁵⁾.

Violències de
Pere de Pou con-
tra Berenguer So-
ler.

(1) Arxiu de Palerm. Doc. de Messina, 3 agost 1366. Reg. Canc. IV, 127. D. del O. C. — LAMBROS: *Ἐγγράφα*, pág. 343.

(2) *Livre de la conquête de la principauté de Morée. Chronique de Morée (1204-1305) publiée pour la société de l'histoire de France*, par JEAN LOGNON. — Paris, 1911, p. CXI.

(3) Arxiu de Palerm. Doc. de Messina (?), 28 de maig 1368. Reg. Canc. VII, f. 194. D. del O. C. — LAMBROS: *Ἐγγράφα*, p. 233.

(4) Tenim noticia d'un d'aquests perceptors, a saber, de Guillem Alfonsez, que ho era en 1347. — HOFF: *Griechenland*, VI, 439. Venecia: *Libri Bullarum*, n.º 2, f. 220-29 v., y 231 v. — Representant del mateix perceptor a Atenes en 1347, ho era Arias de Lema. Ibidem, VI, 439. Venecia: *Libri Bullarum*, n.º 2, f. 220, 229 y 231 v.

(5) Arxiu de Palerm. Doc. de 28 de maig 1368. Reg. Canc. VII, 194, 194 v. y 197 v. D. del O. C. — LAMBROS: *Ἐγγράφα*, 234 y ss. — Per la historia del dret català en els Ducats d'Atenes y Neopatria, que ha de constituir un capítol interessant de la d'aquells estats durant la època de la nostra dominació, considerem molt curiosa l'apelació que Berenguer de Soler, dirigí a la gran cort reyal de Sicilia. Ab data de 28 de maig de 1368, se queixà el dit Soler a la esmentada curia, de que en una qüestió pendent devant del vicari general dels Ducats (no indica quin), entre Guillem de Pi (Pino) curador dels bens del difunt Bernat de Mualler (?), actor d'una part, y el dit exponent, fideicomissari del citat Bernat, d'altra part; haventse personat devant de la

Invasió albanesa en els Ducats.

Una nova arbitrarietat comesa per el tirànich Pou contra Berenguer de Soler, ens informa de que'l Ducat corregué en aquesta època el perill d'una invasió albanesa. No eren desconeguts pels Catalans aquests enemichs. Quan Alfons Frederich d'Aragó conquerí en 1318 la Thessalia, aparegueren per primera vegada en ses planuries grans colles d'inmigrants albanesos que constituïren un nou y vigorós element de colonisació. El valent capdill català tingué que lluitar contra ells, sobre tot en 1325, en que s'aliaren ab els Grechs pera expulsarlos de la Thessalia⁽¹⁾. En cambi en 1350 els veyem aliats ab els Catalans, atacant plegats la colonia veneciana de Feteleu (Phtelion), a l'entrada del golf de Larmiro (Volo), situada en la frontera del ducat de Neopatria, en la mateixa Thessalia⁽²⁾. Després els Albanesos s'anaren enrobustint cada vegada més en aquesta regió, y aprofitantse de l'anarquia que esclatà en 1355 a la mort del gran tsar servi Esteve Dushan y de la descomposició del seu efímer y dilatat imperi, foren ja prou poderosos per vencer en 1358, junt al riu Acheloos, al dèspota del Epirus y de Thessalia, Nicefor II Angel-Comnenus (1356-58) qui havia reconquestat per l'imperi de Bizanci aquelles regions que abans li havien estat arrebaçades pels Servis. Aixís termenà y caigué en poder d'aquets y dels Albanesos l'antich despotat o principat bisantí del Epirus y de la Thessalia dels Angels-Comnenus, y es pot afirmar que pels vols de l'any 1362, tot el N. O. de Grecia era albanès, excepte Neopaton (Lepant) y la Bondiça (Vonitza), on tremolaven respectivament encara les senyeres dels Angevins y dels Tocchi⁽³⁾.

Per aquesta època hem de suposar que ls Albanesos s'establiren en les comarques del Sperchios y del comtat de Mitra (Dimitrias), del qual foren valents defensors, vivint després en completa armonia ab els Catalans. Apoderats ara els Albanesos del antich despotat del Arta (Epirus), que fronterejava ab el comtat de Salona, no es estrany que aquest estigués exposat a llurs invasions per mar y per terra. El port més exposat a elles, per esser el més proper a dit despotat, era cabalment el estratègich de Veterniça, clau d'una de les principals rutes de la Grecia continental, d'ont en aquesta època era castellà Berenguer de Soler. Davant dels rumors d'un pròxim atach dels Albanesos, el llochtinent de vicari, Pere de Pou, manà armar al dit Berenguer de Soler, com castellà del castell y vila de la Veterniça, una barca de la cort reyal, allí aleshores existent,

gran curia, sense esser ateses ni oïdes ses raons y comptes, fou condemnat al pagament de 450 perpres, de la qual sentència s'en aixecà oralment, dintre del termini legal, devant del tribunal major ducal, y no haventseli admesa dita apelació, va suplicar a la curia reyal el remey oportú. Ateses ses queixes pel Rey, ordenà al vicari general que si la apelació de que's tractava fou feta a temps y ab les solemnitats oportunes, escoltès al exponent, portant de nou a la cort el seu procés, sense innovar res contra el apelant, fins que l'apelació fos resolta de una manera definitiva per la gran curia. — Arxiu de Palerm. Reg. Canc. VII, 107. — LAMBROS: *Ἐγγράφα* p. 237. Ademés de les corts o curies locals del veguers, que tenien llurs jutges, assessors y notaris propis, hi havia a Tebes la gran cort ducal (Magna Curia Ducalis), de la que s'apelava, com en el cas present, al mateix Rey. Havia també un jutge d'apelacions contra les sentències proferides pels vicaris generals.

(1) MARINO SANUTO TORSELLO: *Liber secretorum Fidelium Crucis super Terræ Sanctæ recuperatione*. Hanoviae. MDCXI. (BONGARSII: *Gesta Dei per Francos*, t. II. Epistola III de Marino Sanuto. Venecia, 1325.)

(2) *Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium* edidit Academia Scientiarum et Artium Slavorum meridionalium. Volumen tertium (Zagrabie, 1872), p. 169. Ljubic. Listine. Doc. de 14 març 1350.

(3) W. MILLER: *The Latins in the Levant*, p. 293.

la qual devia navegar pel golf y prevenir l'invasió. Emperò mentres s'empleava en aquest servey fou atacada y presa pels Albanesos, per lo que'l citat Pere de Pou, sots pretext de la perdua de dita barca, s'apoderà d'una altra de pertinença del dit castellà Soler (1).

La tirania de Pere de Pou se feu insoportable, y a la fi no trigà a esclatar el conflicte. Feya temps que s'havia format un partit contrari al llochtinent del govern, al front del qual se posà l'antich mariscal dels Ducats, Roger de Lluria, que tant n'havia sofert de les seves arbitrarietats y violencies. El mariscal devia esser ja llavors home entrat en anys. Era fill del gloriós almirall Roger de Lluria, que tant se distingí en les guerres de les Vespres, y que també intervingué en els primers fets de la heròica Companyia catalana (2). A judicarlo pels seus actes, fou home de temperament enèrgich, violent, actiu y valerós, y llavors sa figura ocupava un dels primers rengles en la noblesa catalana establerta en els Ducats. El rey Frederich III ho confirmava palesament al considerarlo com el major y primer entre ls ciutadans de Tebes, ont habitava (3).

La familia dels Lluries havia fet caure aleshores de l'escambell la dels Frederichs d'Aragó. El seu representant Jaume Frederich, malgrat son valor, no havia heretat les condicions d'energia del seu pare, y estava reduït a la inacció y desposseït de tots els seus feus per Pere de Pou; y Bonifaci Frederich, tot just arribat de Sicília, vivia retirat y consagrat del tot a l'ordenament y administració de sa rica herencia, durant tants anys abandonada per un llarch allunyament de la terra nativa. En cambi la familia dels Lluries, molt nombrosa als Ducats, anà de jorn en jorn augmentant sa influencia y sos béns patrimonials, tant a Tebes com a Atenes. Rebrotats d'aquesta poderosa branca eren Berenguer de Lluria, del qual desconeixem quin llaç de parentiu l'unia ab el mariscal, y Joan de Lluria, son germà, que'n 1359 havia desempenyat l'important càrrech de veguer de la ciutat d'Epaminondas (4), y fins provisionalment la governació dels Ducats durant l'ausencia del vicari general, Ximenez d'Arenós (5).

El partit de Roger de Lluria. — Rebelió contra Pere de Pou.

(1) Arxiu de Palerm. Reg. Canc. VII, 196 v. En 28 maig 1368 acudí el perjudicat a la curia reyal de Sicília, demanant la restitució de la barca perduda, o la indemnissació a ella equivalent, lo qual li fou concedit pel rey Frederich III. — Vaig comunicar aqueix important document al prof. Lambros en 1897, qui'l publicà després en sa traducció grega de la *Historia de la ciutat d'Atenes* de F. Gregorovius: *Ἱστορία τῆς πόλεως Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας*. Ἐν Ἀθήναις, 1904, t. II, p. 308. — No s'ha de confondre aquesta incursió dels Albanesos en el ducat d'Atenes, en la època de Pere de Pou (1361-62), ab el nou atac contra Phtelion de que parla HOPF, *Griechenland im Mittelalter*, VII, 17, qui equivoca per complet la cronologia d'aquets sucesos. «El Batlle del Negrepont, diu Hopf, no sols ajudà en 1366 la reconstrucció de la casa del *Rettor* de Phtelion, sino que també envià armes y municions pera la defensa contra els Albanesos de la Thessalia, que assaltaven aquella important fortalesa.» La noticia sembla treta de un document de l'arxiu d'estat de Venecia, Misti, f. 4 y 22 v., que no hem pogut trobar en les dugues èpoques que treballarem en ell (anys 1896 y 1907). Quan els Albanesos, prossegueix Hopf, rebutjats de Phtelion s'apoderaren de Siderokastro, aleshores ordenaria Puig (sic) a Soler que armés la seva barca, etc. *Griechenland im Mittelalter*, VII, 18.

(2) Arx. Cor. Aragó. Reg. 335, f. 312. Doc. de 22 setembre 1304. D. del O. C. — H. FINKE: *Acta Aragonensia...* Berlin und Leipzig, 1908, II, 678, n.º 428.

(3) Arxiu de Palerm. Protonotaro II, 108. Doc. de 16 agost 1363. I ind. «*plurium nostrorum fidelium majorem, scilicet ex civibus civitatis ipsius.*» GREGORIO: *Opere scelte*, p. 357 y 358. D. del O. C.

(4) Archivio di Stato de Venecia, Commemoriali, VI, f. 104. Doc. del Negrepont 13 octubre 1359. D. del O. C. — HOPF: *Storia di Karystos*, p. 81. «*Presentibus nobilibus viris, domino Joanne de Loria, honorabili vigerio Thebarum, etc.*»

(5) HOPF: *Griechenland im Mittelalter*, VII, 13.

Cap dels Lluries que figuren en l'història del Ducat català, y en surten alguns, arribà a atenyer el relleu de Roger. Ja en sa juvenesa l'ompliren de distincions y donacions els duchs Joan II y Frederich II, y en 1354 figura com mariscal o quefe militar de la Companyia catalana, nom que encara conservava després de més de quaranta anys del seu establiment, en les vores del Cefís, del Copais y del Sperchios, aquell aixam gloriós d'aventurers que conqueriren gran part de la Grecia ferma continental⁽¹⁾. En 1355 era ja vicari de fet, per haver sigut depositat per les universitats dels dominis catalans, el llegítim, Ramon Bernat de Sarbou, a causa de la seva debilitat y de l'anarquia regnant en el país ducal. Tal era l'home pràctic y arrelat en ell, que anava a trobar enfront seu l'improvisat aventurer Pere de Pou.

Els partidaris
de Roger de Llu-
ria.

Al costat del valent mariscal s'acoblaren son fill Antoni⁽²⁾ y son parent Berenguer de Lluria, y lo millor y més granat de la noblesa catalana; els ciutadans més adinerats y influents de Tebes, y además alguns grechs y forasters, com Nicolachi de Maniachi, Periconio de Pittinerio y Albert Bonacolsis de Mantua. No coneixem tots els partidaris de Roger de Lluria, però l'important document de Messina de 18 de maig de 1367, que conté l'indult general concedit per Frederich III, rey de Sicília y duc d'Atenes y Neopatria, per tots els sagnants successos que anem a referir, ens ha conservat els d'alguns d'ells, que corresponen cabalment als de molts dels personatges que han de tenir una participació més directa y important, d'ací en endavant, en la vida política d'aquell turbulent estat helènic-català⁽³⁾. Además dels abans anomenats, son els següents: Guillem d'Almenara, Albert Bonacolsis de Mantua, Jaume Guardia, Alfons Cavaller, Bernat Ballester, Jaume Colomer y Guillem Vita.

No eren desconeguts en l'història dels Ducats els Almenara, Cavaller y Ballester. Els dos primers deurién ésser fills o nets dels nobles del mateix nom que en 1321 firmaren l'armistici entre Venècia y la Companyia catalana⁽⁴⁾, y Bernat Ballester, descendent d'una família valenciana que s'treslladà a Tebes, y va arribar a ésser allí molt influent y molt heretada en diversos indrets de la terra grega, era fill del magnat català que firmà juntament ab molts altres, un nou armistici ab la república del Adriàtic en 5 abril 1331⁽⁵⁾.

La família dels Bonacolsis que en aquesta època trobem establerta a Tebes,

(1) «Nobili et dilecto Rogerio de Loria marescallo *hostium de la Compagna* (sic) o *exercituum de la Compagna*, in partibus Romanie». Doc. del Alguer de 5 decembre 1354, y de Caller, de 17 març 1355. Arx. Cor. Aragó. D. del O. C.

(2) HOFF: Ibidem, VII, 20. Aquest erudit historiador, el Zurita del Orient llatí, afirma, sense dir d'on treu la notícia, que Antoni de Lluria heretà del seu pare la dignitat de mariscal.

(3) Arxiu de Palerm. Reg. Canc. XIII, f. 193. — LAMBROS: *Ἐγγράφαι*, p. 256. D. del O. C.

(4) Treuga provisional pactada entre'l batlle del Negrepont, y Alfons Frederich d'Aragó, capdill de la Companyia catalana, y els principals representants d'aquesta, a Negrepont, el 11 de maig de 1321. Venècia. Biblioteca de Sant March. Mss. class. XIV. Cod. LXXI, fol. 333. — D. del O. C.

(5) Treuga de dos anys acordada entre Nicolau Llança y els síndichs de la Companyia, y el batlle del Negrepont. Tebes, 5 abril 1331. Arxiu de Venècia. *Pergameni sciolti*, n.º 89. D. del O. C. — En l'any 1389 (6 març), trobem a Bernat Ballester venent a València un violari a Lluís de Manresa: «Bernardus Ballesterius, oriundus civitatis Valencie, habitatorque civitatis Thebarum, ducatus Athenarum.» Arxiu Metropolità de València. Pergami n.º 0856.

perteneixia a la dels famosos tirans de Mantua, y no sabem per quins capritxosos designes de la fortuna anà a compartir la vida dels Catalans de la Beocia. Tant Albert Bonacolsis, com son germà Joan, adictes a Roger de Lluria, prengueren una part activíssima en la política d'aquells llunyans estats, on desempenyaren delicades embaixades o càrrechs tan importants com els de veguer y castellà respectivament de Tebes y Livadia. També fan llur aparició en l'història catalana de Grecia, en aquest temps, Guillem de Vita,—sens dubte germà de Pino del mateix cognom, que figurà molt més que ell— Jaume Guardia y Jaume Colomer. Del primer d'aquets dos, sols sabem que fou un dels indultats en 1367 per Frederich III; emperò anys més tard el veyem portant al rey Pere I Cerimoniós la primera notícia de l'intent d'anexió dels habitants dels Ducats a la corona d'Aragó⁽¹⁾. Els Colomers eren originaris de Barcelona, ciutat que donà també son contingent a la població catalana de Grecia. Per aquesta època anà igualment a establir-se allí, en la capital del comtat de Salona, Jaume Ferrer, que així mateix se distingí en l'història dels Ducats⁽²⁾.

May estigueren del tot interrompudes les relacions entre ls Catalans de Grecia y els de la mare patria. Catalans, mallorquins y valencians anaven y venien dels Ducats a la metròpoli, y de més a més els estrets llaços de família que unien a la casa regnant de Sicília ab la d'Aragó, com filla del mateix casal, mantingueren sempre viu en alguns Catalans del país grech el sentiment anexionista, fill natural del de la solidaritat de raça. El casament de Pere I Cerimoniós en 1349 ab la princesa Alionor, germana dels reis Lluís y Frederich III de Sicília⁽³⁾, que per cessió d'aquest darrer, revocada en 1358⁽⁴⁾, arribà a intitularse duquesa d'Atenes y Neopatria, havia de contribuir a revifar aquest sentiment. Es ademés sabut per unes lletres y unes proposicions de compra dels Ducats d'Atenes y Neopatria, de la reina Alionor a son germà Frederich III de Sicília, que en aquest període y en la mateixa època del govern de Lluria, hi hagué varies tentatives d'anexió⁽⁵⁾.

Entre ls parcials de Lluria acabem de trobar els Colomer de Tebes, família que tenia bò, a lo que sembla, ab la cort reyal catalana. Jaume Colomer (Jacobus Columbinus) fou altre dels nobles indultats més tard per Frederich III, del qual era germà Francisco Colomer, cabalment un d'aquells Catalans de Tebes, del qui suara parlavem, que mereixia la confiança del rey Cerimoniós ab encàrrechs tan delicats com el de procurarli la reliquia del cap de Sant Jordi, tan cobejada

Relacions entre ls Catalans de Grecia y la mare patria. — Partit anexionista y tentatives d'anexió.

(1) Arx. Cor. Aragó. Barcelona, 30 de setembre de 1379. Reg. 1265, f. 48. D. del O. C.

(2) Se l'anomena *oriundus civitatis Barchinone*, en un document del 8 de maig de 1381, on se diu que fa més de vint anys que s'ha distingit en el servey y defensa dels Ducats. Arx. Cor. Aragó. — D. del O. C.

(3) *Anales de la Corona de Aragon. Compuestos por GEFÓNIMO ÇURITA, Chronista de dicho reino.* (Edició de Saragoça, 1610-1668), II, 256.

(4) HOPF: *Chroniques greco-romanes*, p. 474.

(5) Arx. Cor. Aragó. Barcelona, 6 de juny de 1370. D. del O. C. «moltes e diverses vegades es stada requesta la dita senyora reina per los habitants del dit ducam *quels volgues reebre per vassalls dient que tots volien esser sos vassalls e que lur plagues ajudarlos*, per ço car del rey lur senyor ne podien esser ajudats ne socorreguts...»

per tots els sobirans d'Aragó, que's guardava en la ciutat de la Lavadia (Livadia). En un dels seus viatges a la Cort reyal aragonesa, va tenir ocasió de manifestar-li l'adhessió y lealtat d'aquells naturals de la confederació, als quals ni l'allunyament de la terra ni el haver nascut en altra estrangera, els havia fet oblidar els dolços llaços de la solidaritat de niçaga ⁽¹⁾.

Tots aquets nobles y ciutadans, als que podem suposar que s'agregarien molts d'altres, tals com Guillem Frederich d'Aragó, Jordi Clarença o Clarençiano, Joan Bonacolsis de Mantua, el grech livadès Nicolau Mauro-Nicola, Francesch de Cremona y alguns més que veyem més tard recompensats per conducte o recomanació del de Llúria, ab la munificència reyal, se reuniren en la ciutat de Tebes en l'estiu de 1362, juntament ab els parcials del llochtinent Pere de Pou, pera tractar plegats, a manera de parlament general pera tal objecte congregat, del estament general del país, que atravessava una crítica situació, y fins dels afers locals pertanyents a la ciutat de Tebes.

Tebes capital
dels Ducats. —
Nuclis principals
de població catalana.

Pot ben dirse que aleshores era aquesta la verdadera capital política dels estats catalans de Grecia, y ho fou desde'ls temps de la dominació dels duchs borgonyons. Encara en els més turbulents de la dels nostres antepassats, servava quelcom de la seva passada grandesa, y era Sèu arquebisbal, y residència ordinària del vicari general y del mariscal o quefe militar, o sigui dels més alts dignataris de l'estat, y mereixia esser anomenada en els documents de la cancelleria reyal, *quasi caput et magistra* de les ciutats ducals ⁽²⁾. No sols era el centre polítich del país, sino adhuc el comercial y industrial; casi l'únich que tenia aquella república de soldats y burgesos, que fins en mig del regisme municipal que havia implantat en les viles conquestades, conservava quelcom de ferreny y militar. La seva sanitosa y sortada situació, en mig d'una dilatada planura regada per abundoses aigües, en el centre dels dominis conquestats y en el enforcat de les principals rutes del país, allunyada además dels perills de les invasions exteriors y de les incursions piràtiques que delmaven l'herm sol de l'Àtica y empobrien la gloriosa Atenes, havia atret a ella el nucli més nombrós de la colonisació catalana. Els documents de les cancelleries palermitana, veneta y barcelonina, ens han conservat els noms de més de quaranta families catalanes y més d'una vintena de forasteres en ella aleshores establertes.

Se pot dir que'ls territoris que preferentment esculliren els conqueridors de la Companyia en la terra grega, foren els que constitueixen avuy dia la Beocia y part de la Fòcida y de la Lòcrida oriental. En ells hi trobem el centre més dens de viles y llogarets poblats per Catalans: Estives (Tebes), Lavadia (Livadia), la Dablia (Daulia), la Cabrena (Queronea), la Cardaniça (Carditza), Estir (Styris), Neopleu

(1) Per això al dirigir-se el rey Pere I Cerimoniós, en 1354, als prohoms, síndichs y universitats dels Ducats, per recomanar-los el seu desig d'haver la testa de Sant Jordi, els manifestava que «la relació que ens ha feta lo feel de casa nostra en Francesch Colomer de la gran amor quens portats, es estada nos molt placent». Lletra datada al Alguer, el 5 de desembre de 1354: Arx. Cor. Aragó. D. del O. C.

(2) GREGORIO: *Opere scelte*. Palermo, 1858, p. 357, nota.

(Neochorion), Condiscalí, Lespileya (Spilia), Mathocyu (Metochion), Ripadostria (Livadostro), etc. (1).

L'història política de Tebes, fins a l'època de l'anexió dels dominis d'Atenes y Neopatria a la corona d'Aragó, es la dels Ducats catalans. Atenes y Livadia, els més importants nuclis de població nostrada després de Tebes, representen un paper secundari, y viuen únicament de la seva vida. De Neopatria apenes se'n parla en aquest temps, y els dominis propiament feudals, sobre tot Salona, menaven una existència independent, escepte en aquets anys en que Pere de Pou subjectà aquell llunyadà feu de la Fòcida, al govern directe del vicariat general.

En la ciutat de Tebes, donchs, se decidiren de nou els destins polítics de la Grecia catalana. La reunió o aplech dels notables del país, en el qual figuraven nobles, ciutadans y clergues, tingué un tràgich acabament. Els partidaris de Roger de Llúria, ara fos que estiguessin previnguts, ara excitats pels actes intolerables, pels excessos y pels insults dels que miraven com llurs enemics capitals, car d'ells havien rebut agravis crudels y tota mena de violències; perduda la paciència, y preferint mancar a la fidelitat reyal y a llurs juraments, que viure sota una opressió deshonrosa ab apariències de pau, abandonaren el lloch ont estaven congregats, y se llençaren en pública rebelió pels carrers y places de la ciutat, ont aquells descendents dels almogàvers repetiren la colissió sagnanta que al abandonar Galipol esclatà entre Berenguer d'Entença y Bernat de Rocafort. En l'espectacle tabuscol, que tingué ressò en altres viles y llochs dels Ducats, no sols foren morts el llochtinent Pere de Pou, sino la seva esposa Angelina, que rebé una fi desastrosa de les mans dels partidaris de Roger de Llúria, y ab ells foren també víctimes de llurs ires, entre altres molts, el veguer de Tebes, Jaume Sardà, el síndich Pere Balaguer, un tal Bernat Similari, el nom del qual no hem pogut identificar, un canonge anomenat Bartomeu y el degà de la sèu tebana Miquel Oller (2).

La mort de dos canonges en el tabuscol de Tebes, prova que l'element eclesiàstich d'aquesta ciutat no era molt afecte a Roger de Llúria. Més endavant hem de veure que les violències del mariscal català envers la sèu tebana, motivaren les queixes del Papa Urbà V (3). Era llavors son arquebisbe, Paulus (1357-1366), qui procedia de la diòcesis d'Esmirna (4). En 1363, un any després d'aquets fets, el veyem a Sicília entre ls desterrats per Roger de Llúria (5).

El degà de Tebes, Miquel Oller, assassinat pels secaces de Roger de Llúria, perteneixia a una família mallorquina, que trobem ja establerta a Tebes desde'l començament de la dominació catalana. Tal vegada fou el seu pare el Bernat

El tabuscol de Tebes.—Mort de Pere de Pou.

(1) RUBÍ Y LLUCH: Carta de la Grecia en 1330. *Els castells catalans de la Grecia Continental*. ANUARI DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. Any 1908.

(2) Arxiu de Palerm, 18 maig 1367. Reg. Canc. XIII, 123. D. del O. C.

(3) Archivio Vaticano. Urbanus V. Reg. 246, f. 240 v. D. del O. C.

(4) EUBEL: *Hierarchia Catholica medii-aevi*. Munster, 1898, t. I, 508.

(5) GREGORIO: *Opere scelte*, 357. — Arxiu de Palerm. Protonotaro, I, 108 v. D. del O. C.

Oller que figura entre els magnats catalans que firmaren el tantès voltes esmentat armistici de 1321, y que fou escomunicat en 1335 ab el seu fill Jaume, quan el Papa llençà de nou el temut interdicte de l'Església sobre la Companyia catalana, per la conquesta y usurpació del Ducat d'Atenes⁽¹⁾. Era un personatge influent en l'antiga ciutat de Cadmo, com ho prova el que el rey Pere III el Cerimoniós demanés la seva intervenció pera obtenir la citada reliquia de Sant Jordi, y de més a més molt adicte al casal d'Aragó⁽²⁾. Ademés de canonge de Tebes, ho fou a la vegada de la Sèn de Neopatria, en aquella època en que tan freqüent era l'escandalosa acumulació de benifets eclesiàstichs. Com altres naturals de la nostra confederació, posseïa a la vegada béns a Grecia y a la seva terra nàdva o d'origen, y es per això que després de sa mort, ocorreguda en la sagnanta bullanga de 1362, sense deixar fills ni hereus directes, el rey Pere manà a Bonanat Nicolau, mercader de Mallorca, que tenia en dipòsit importants quantitats en metàl·lic del dit Miquel Oller, y l'administració del bens y heretats que posseïa en l'illa, que ho entregués tot an Guerau Palol, llicenciat en lleis, com més pròxim parent seu⁽³⁾.

Derrota de les
tropes de Mon-
cada.

Aixís que Matheu de Moncada, que estava ausent, tingué notícia de l'inesperada bullanga de Tebes y de la mort del llochtinent, en qui ell havia depositat tota la seva confiança, procedint com governador dels Ducats, envià a correuita la seva gent d'armes contra Roger de Llúria y els demés sublevats. Roger tenia també molta gent devota seva, composta dels homes armats que estaven a son servey com mariscal, y de Grechs reclutats en les seves freqüents

(1) DU CANGE: *Histoire de l'empire de Constantinople* (ed. J. A. Buchon. Paris, 1845), II, 204.

(2) Arx. Cor. Aragó. Doc. de 5 de desembre de 1354. D. del O. C. «semper ad nostros honores et regni Aragonum comoda vos invenerimus favorabilem et adiutorem».

(3) Arx. Cor. Aragó. Barcelona 26 d'agost de 1362. D. del O. C. — Aquest document ha rectificat la cronologia dels vicaris generals, Matheu de Moncada y Roger de Llúria, y a la vegada la de molts dels successos ocorreguts des de 1361 a 1367. Fou expedit poch temps després de coneguda la mort del Miquel Oller; «qui nuper ut percepimus in civitate de Estives decessit». El tabistol de Tebes, donchs, degué tenir lloch, en la primavera o tot just començat l'estiu de 1362; per lo tant la llochtinència de Pere de Pou s'ha de colocar entre el juny de 1361 y igual o aproximada època de 1362, no pas en 1365-1367, com suposa HOPF (*Chroniques romanes*, 475), y els historiadors de la Grecia mig-èval, que han seguit ses petjades. En el mes d'agost de 1362, Roger de Llúria, ja desempenyava de fet, el govern del país, cosa que ademés posa fora de dubte la reclamació de Venècia per l'afer de Bassadona, el qual «in MCCCLXII de mensis Augusti habuerit... quoddam damnum de Rogerio de Lúria, vicario universitatis Athenarum». Doc. de 26 d'agost de 1365. Arxiu de Venècia. Misti, XXX, 110. Prova també lo que acabem de dir, sobre la època en que començà a governar Roger de Llúria, y la en que exercí sa llochtinència Pere de Pou, el doc. de Messina, 18 de maig de 1366, V. indicció, on se parla de donar vigor a les lletres reials de Catania, de 17 de juny, XIV indicció, o sigui del any 1361, al qual correspon dita indicció, respecte de certs processos y actes de violència, que's refereixen clarament a Matheu de Moncada y Pere de Pou, «occasione processuum habitorem et factorum sicut olim per sacras et regias litteras datas Cathanie XVII junii, XIII indictionis...». Reg. Canc. IX, 107. A tot això s'ha d'afegir lo que diu Hopf de la època anterior a la confirmació del vicariat de Roger de Llúria, per Frederich III, en 1366 y 1367, y consegüent normalisació de la vida pública. *Griechenland*, VII, 19: «En cap banda havia dret, ni justícia; hi hagué processos sospesos durant vuyt anys». No obstant Hopf, incorre en una contradicció manifesta al fer aquesta preciosa afirmació, suposant que la mort de Pere de Pou tingué lloch en 1367, es a dir, poch abans de la segona confirmació de Roger de Llúria en el seu càrrech. En 1366 y 1367 se resolen, cabalment, multitud de plets y reclamacions sospesos durant els sis o set anys anteriors al seu vicariat legal. La reclamació de Jaume Sacco de Tebes, se refereix a fets ocorreguts en la XIV indicció, o sigui en 1361. (Arxiu de Palerm. VIII, 26). La de Nicolau de Ardoino, a cinch anys abans, o sigui també al mateix 1361. (Ibidem. R. C. X, 12. Doc. 5 octubre 1366). La de Jordi Grapheo (23 setembre 1366 Ibidem) al vicariat de Ximenes d'Arenós (1361), y lo mateix podem dir de la de Berenguer Baldomero de Tebes (30 maig 1366. R. C. VIII, f. 200 v.) «quod anni octo vel circa sunt elapsi vertente questione in nostra curia», etc. Per últim, totes les reclamacions fetes en 1368 per Berenguer Soler de Tebes, indiquen també una data molt reculada pera els fets a que's refereixen.

incursions en l'Acaya, y obligats per la violència al servey de les armes. Aquesta gent de Roger, al tenir noticia de que s'acostaven les tropes del vicari llegítim, se llençaren valerosament contra d'elles, passantles a matadegolla⁽¹⁾.

No ha de sorprendre la participació de l'element grech en les lluites civils de la Companyia catalana, ni en general en els episodis de la seva existencia militar. En totes les guerres dels conqueridors franchs de la Grecia ab enemichs exteriors, s'hi barrejaren també ls Grechs, ja de llur propi impuls, per odi o temor als enemichs o als nous invasors, ja obligats a allistarse per força en les files dels dominadors de la llur terra. Els Grechs de la banda nort del istme, o sigui de la Grecia continental, gran part de la qual caigué en poder dels Catalans, per lo que's desprèn de l'història no tenien l'esperit tan belicós com els que habitaven la montanyosa península de la Morea, que foren els primers en trencar el jou de la dominació franca. Això podria explicar que en Roger de Llúria acudís als Grechs de l'Acaya ab preferència als dels Ducats. Els Catalans, desapareguda la primera niçaga dels conqueridors, se convertiren en terra-tinents y procuraren enriqueixre, y ja no prengueren únicament damunt d'ells la carrega ni la cura exclusiva de la defensa del territori, per més que no's despreguessin del tot de llurs antigues habituds militars. Ja uns quants anys abans de l'època que estem estudiant, al parlar l'historiador bisantí Nicefor Gregoras, de l'aparició dels Servis, que conquistaren molta part de la Thessalia catalana, diu, sens dubte ab evident exageració, que ls descendents d'aquells antichs almogàvers, entregats a la molície y a la ubriaguesa, s'havien enervat de tal manera, que no podien oferir una seriosa resistència, no ja a forces nombroses, emperò ni tan sols a petites partides soltes allunyades de sa patria⁽²⁾. Era, donchs, freqüent aleshores, el allistament de mercenaris, y els Catalans se'n serviren indistintament de Grechs, de Turchs y d'Albanesos, la cavalleria dels quals era molt estimada y els prestà grans serveis en la regió dels Sperchios, o sigui en el ducat de Neopatria. Els Turchs eren preferits pel maneig de l'arch, y la seva anomenada arribava fins a les regions occidentals. Així ho certifica el fet de que'l rey Pere I Cerimoniós se dirigís en 1359 a les universitats dels Ducats, demanantlos-hi vint o vinticinch arquers d'aquella nació infidel⁽³⁾.

(1) Arxiu de Palerm. Reg. Canc. XIII, 123. Doc. citat de 18 de maig de 1367. «dum nobilis Matheus de monte cathino... in eisdem ducatibus pro parte nostre majestatis gerens se vicarium generalem mitteret suam gentem armigeram ad capiendum certos homines dicti Rogerii sibi ut mariscalco subditos et armorum viribus acquisitos in terra grecorum in partibus scilicet Achaie, homines dicti Rogerii de hoc habentes notitiam missi per eundem Rogerium prefatam gentem dicti Mathei tamquam eorum inimicam impetum facientes ipsam in gladiorum et aliorum armorum furoribus peremerunt». No se explica que HOFER, *Griechenland*, VII, 19, hagi interpretat aquest passatge en el sentit de que les tropes greges fossin allistades per Pere de Pou, o Puig, com ell l'anomena, contra'l de Llúria.

(2) Νικηφόρου τοῦ Γρηγόρη Ρωμαϊκὴ ἱστορία. Nicephori Gregoræ Byzantina Historia. Venetiis, 1729. 2 vol. in fol. Llibre XIII, cap. VI, § 2. Ab aquestes paraules termina el cronista grech, tot quan se refereix a la història de la expedició y dominació dels catalans. — RUBÍO Y LLUCH: *Niceforo Gregoras y la expedición de los Catalanes á Oriente*. Museo Balear. Palma de Mallorca, 1885, t. II, p. 610.

(3) Arx. Cor. Aragó. Barcelona 12 de juny de 1359. D. del O. C.

II

ROGER DE LLURIA (1362-1370)

Ruptura de Roger de Lluà ab la cort ducal.— Situació crítica dels ducats.

La mort de Pere de Pou y la derrota de les tropes de Matheu de Moncada, el vicari llegítim, significaven la ruptura absoluta de Roger de Lluà ab la cort ducal de Sicília. De fet aquesta separació y independència existia de temps. Els nobles o les universitats deposaven a llur albir els vicaris, com va succeir ab Ramon Bernat de Sarbou, o els hi negaven la obediència, y la acció y el poder del govern sicilià estaven paralisats,—com ho estaven també en la mateixa illa de Sicília,—per el desgavell interior y per les lluites dels nobles catalans. Unes vegades eren aquets els Novelles y els Frederichs d'Aragó, altres els Lluà y els Pou. Entre tant Albanesos y Turchs, Grechs, Venecians o Angevins amenaçaven exteriorment la existencia d'aquell estat que trontollava fortament devant de tan continues embestides y sotragades.

Roger de Lluà se trobava amo de fet d'aquells llunyans dominis, y l'autoritat del feble Frederich III se veyia una altre volta desatesa, sinó per tots llurs habitants, car sempre hi hagué una part important que desitjava la reconciliació ab la corona, al menys per l'element més turbulent y que més profit esperava traure del nou orde de coses. Roger de Lluà no podia contar més que ab les seves propies forces, devant de l'espantosa anarquia y dels perills que amenaçaven el país, y qui sab si aleshores fou quan se pensà seriament ab l'anexió a la corona aragonesa, y fins ab l'anexió a Gènova per una facció important de la terra, que veyia ab temensa les negrors qu'omplien l'horitzó, si hem de creure la poch falaguera pintura que anys endavant feya del seu estat Joan Bonacolsis de Mantua, enviat per les universitats com llur embaixador a la cort reyal ⁽¹⁾ y la més trista y llastimosa encara, que per la mateixa època presentava la reina Alionor d'Aragó als ulls del seu germà el rey Frederich de Sicília, al proposarli l'incorporació dels seus abandonats Ducats a la corona aragonesa com compensació del dot que li devia ⁽²⁾.

En aquestes crítiques circumstancies, que esdevingueren cròniques desde aquesta època fins a l'anexió directa a la confederació catalana-aragonesa, se presentà el perill venecià, sempre latent, ab un caràcter més agut y amenaçador que altres vegades, pera la existencia dels estats catalans de Grecia.

Relacions dels catalans de Grecia ab Venècia.— Ruptura d'hostilitats.

La república del Adriàtic may va considerar el poder català com un estat llegítim y organitzat, y per lo tant may va reconèixer legalment l'establiment d'un enemich tan perillós en un vehinatge tan proper al Negrepont com ho

(1) Arxiu de Palerm. Reg. Canc. IX, f. 10.—HOPF: *Griechenland im Mittelalter*, VII, 17.

(2) Arx. Cor. Aragó. Barcelona 6 juny 1370. D. del O. C. Ella en cambi s'oferia de «ajudar als habitants del dit ducam per manera que no's perdrien, e aço seria obra de misericordia e onor de la casa d'Aragó». Avuy «axí com son, afegia, los habitants del dit ducam, stan a gran desonor del rey qui es lur senyor e a gran perill que no's perden la qual cosa seria gran dany... car del rey lur senyor no poden esser ajudats ne acorreguts».

es la Beocia y l'Àtica. Per això may volgué concertar ab ell una pau estable y definitiva, y únicament acceptava armisticis més o menys llargs, segons les necessitats polítiques o econòmiques del moment. Cap cosa desitjaren els Catalans ab tanta insistència com aquest reconeixement, y considerantho aixís el rey Pere I Cerimoniós, quan en 1355 va enviar En Francesch Colomer a Grecia pera atenyar, com ja ho hem dit abans, la testa de Sant Jordi, a la adoració del qual entenia edificar un monestir en sa terra de nobles y cavallers, s'oferia a obtenir a cambi d'ella les dugues coses que més els plauria, ço es a saber, que'l Pare Sant els absolgués del entredit que feya prop de quaranta anys pesava damunt ells, y que'l dux de Venecia ls volgués compendre en l'avinença novellament feta ab el mateix rey, y que de llavors en avant fossin tractats com Aragonesos y Catalans, y naturals sotsmesos seus (1).

Això no vol dir pas que de tant en tant les relacions entre ls dos estats vehins no s'fessin més suaus y comportadores: llavors els armisticis se perllongaven y prenien estabilitat de pau per abdues bandes consentida ab molt de gust. Aixís veyem en 1346 a Marco Soranzo, batlle y capità del Negrepont, demanar en préstech sis mil perpres d'or al rich cavaller atenès Berenguer de Puigvert, per emprarles en la administració y conservació de la illa (2); aixís també quan degué nomenarse el bisbe catòlich d'Andros, l'arquebisbe d'Atenes se treslladà a la capital de la Eubea pera realisar la consagració del seu sufragani; aixís per últim, per no multiplicar més fets, els Catalans del Ducat d'Atenes acudiren en socors y ajuda dels Venecians de la Eubea, quan en 1351 esclatà la encarnisada guerra entre Gènova y la república del Adriàtich.

Emperò lo comú era l'estat de continua hostilitat. Les naus que de Tebes y de Mallorca y Barcelona anaven y venien y que feyen no sols el comerç entre ls dominis catalans de Grecia y la confederació catalana-aragonesa, sino adhuc el de Tebes ab l'Orient, trobaven sempre en alta mar, o amagada en un recó de una illa o darrera ls caps de l'accidentada costa grega, una o varies naus venecianes, que les assaltaven y les depullaven de llurs mercaderies, moltes voltes ab sagnantes y cruels escomeses. Desde la roberia de Muntaner en el Negrepont, fins a la de Pere Ulzina de Mallorca, que navegant el 5 juny 1358 envers Estives (Tebes), fou pres per sis galeres venecianes, y en favor del qual demanava el rey Pere III d'Aragó, en el mes de març de 1362, a la Senyoria (3) la indemnissació deguda, tota la historia del comerç del Ducat d'Atenes està plena d'episodis d'aquesta classe, que mostren quan penosa y arriscada era la vida mercantil en aquells temps y en aquelles mars de l'Orient, tan freqüentades pels navilis catalans. Sembla impossible que Catalans y Mallorquins mantinguessin relacions comercials ab Atenes y Tebes. Les naus de la nostra terra eren roba-

(1) Arx. Cor. Aragó, Doc. de Caller 17 març 1355. D. del O. C.

(2) Arxiu de Venecia, Misti, XXIII, 97, v. — HOPF: *Griechenland im Mittelalter*, VI, 439.

(3) PREDELLI: *I Libri Commemorativi*, VI, 303.

des pels Venecians, fins en el mateix port del Pireu. Com es natural, els Catalans dels Ducats contestaven ab represalies, que prenien forma legal, fins a conseguir la indemnissació, emperò com més dèbils no podien sempre tornar cop per cop. Un fet d'aquesta classe, produí ara de nou un conflicte ab Venecia, y tornà a alterar les relacions entre ella y la Companyia fins a la declaració de les hostilitats.

El nou usurpador del govern dels empobrits Ducats, tingué molt aviat fretura d'argent amonedat, pera sostenir-se en el poder, y pagar les despeses de la lluita passada. L'or havia casi desaparegut, a pesar de lo qual lo que estava més en circulació y tenia més us legal, eren les unces, els florins y sobre tot, les perpres de Romania. Mes com els duchs sicilians no havien encunyat moneda especial pera ·ls seus dominis grechs, moltes voltes tenien aquelles peces que pagarse o computarse tenint en compte el cambi o pes de plata de les monedes del regne de Sicilia ⁽¹⁾.

No li bastaren a Roger de Lluria els béns confiscats als seus enemichs, entre ·ls quals, com es natural, ho foren, preferentment, els del llochtinent Pere de Pou ⁽²⁾, sinó que aplicà també al fisch béns de difunts, sobre ·ls quals tenien dret alguns Eubeotes com Marco Basegio, Jaume Moro y altres ⁽³⁾, y en els mes d'agost de 1362, se tirà violentment demunt de les propietats de Nicoletto Bassadona ⁽⁴⁾.

Aquesta conducta induí al batlle de la Eubea, Pere Gradenigo, a declarar la guerra a Roger de Lluria, en comptes de renovar el acostumat armistici. El mariscal se queixava a son torn de que ·ls llauradors de l'Atica, — la situació dels quals era semblant a la dels antichs servos de la gleba, — que s'havien refugiat en la Eubea, havien sigut deslliurats o manumitits pel batlle, y que no sols no havia pogut vendre en la propera illa veneciana ni un sol queviure, sino que ni tan sols les acostumades cullites de vi de l'Atica, perquè ·l batlle havia augmentat o carregat els drets d'importació. Gradenigo per sa part exigia indemnització per en Bassadona, y además per el mercader Pere Bernardo, mort en Vostitza, la herencia del qual, jacent en terres de la Companyia, per valor de dos mil florins d'or, havia sigut igualment confiscada per Roger de Lluria ⁽⁵⁾.

El violent mariscal pera poder fer cara als Eubeotes, va acudir a un remey desesperat que ja li havien mostrat els mateixos Grechs. Malgrat les protestes d'algunes universitats y nobles de la terra, més allunyats de sa tirania, demanà

Roger de Lluria
s'alia ab Murat I.
— Els Turchs a
Tebes.

(1) Arxiu de Palerm. Catania 8 abril 1375. Reg. Canc. VIII, 18. D. del O. C.

(2) Ibidem. Reg. Canc. VIII, 105 v. Doc. 26 de maig de 1367. D. del O. C. — HOPF: *Griechenland im Mittelalter*, VII, 19.

(3) Arxiu de Venecia. Misti, XXX, 22.

(4) Reclamació de Venecia de 28 d'agost de 1365. «Cum vir nobilis nicolettus bassadona, civis noster, inter alias in M.CCCLXII de mensis Augusti habuerit et receperit quoddam damnum de Rugerio de Luria, vicario universitatis Athenarum». Arxiu de Venecia. Misti, XXXI, f. 110. D. del O. C.

(5) HOPF: *Griechenland im Mittelalter*, VII, 14.

y obtingué l'ajuda del nou soldà Murat I. Aixís com el il·lustrat emperador Joan Cantacuzenus havia ensenyat als Turchs el camí de l'Europa, els Catalans els hi ensenyaren el de la Grecia continental.

No eren els Turchs gaire lluny d'ella, quan Roger de Lluria cometé l'imprudència de cridarlos, posant a la vora de l'abim la dominació catalana en els Ducats. Les rivalitats inacabables dels Grechs del Peloponès, y sobre tot la guerra que de nou havia esclatat entre l'emperador de Constantinoble, Joan Cantacuzenus y el seu gendre Joan V Paleòlech, obriren als Otomans les dres-seres que conduïen a Europa. Suleiman, el victoriós fill de Orchan, va atraves-sar de nit el Helespont, acompanyat sols de seixanta valerosos combatents, y prop de Galipol posaren els Turchs per primera vegada els peus en aquella cobejada Europa, de la qual no se'n havien de moure may més. Ni Cantacu-zenus, ni Joan V, pogueren oposarli una ferma resistència, perquè abdosos necessitaven de llurs serveis, y tingueren que resignarse a que caigués en son poder Galipol, la més famosa de totes les ciutats de la marina de la Tracia, y aleshores el gran centre del comerç entre Europa y Asia, que encara servava recorts de la llarga estada dels heròichs almogàvers al principi d'aquella centu-ria. Desde aquell baluart Murat I (1359-1389),—el fill segon d'Orchan y germà de Suleiman, mort en 1357,—pogué apoderarse de tot el Quersonés tràcich, y de la seva famosa metròpoli, Andrinòpol (1361), fentne d'ella, desde 1365, en lloch de Brussa (Prussa) en el Asia menor, la capital dels soldans y el centre europeu del poder dels Otomans, fins a la caiguda de Constantinoble. A Murat I, home de rara activitat, de gran audàcia y constància, deuen en gran part els Turchs la consolidació y dilatació de la llur puixança en les terres gregues de l'Europa, en les quals els havia introduït el victoriós Suleiman. D'aquesta manera el decandit imperi grech, casi reduït als voltants de Constantinoble, apenes deslliurat del perill dels Servis y dels Búlgars, se veyà enfront del més formi-dable dels enemichs que fins aleshores havien amenaçada sa existència⁽¹⁾.

Desde la Tracia se llençà Murat sobre l'occident, fins les fal·des del Hemus, y envers al migjorn, fins les belles encontrades de la Thessalia. Cap resister-cia deturà la marxa dels Turchs, que en poch menys de dos anys havien recc-rregut el llarch camí que va desde Andrinòpol fins a les Termòpiles, desd'on la invitació de Roger de Lluria els facilità l'ingrés en les terres de l'Atica y de la Beocia. En 1363 se presentaren en Tebes y devastaren tota l'extesa planura que la rodeja, y desde aquell nou centre estratègich amenaçaren no sols el Atica, on abans llurs antepassats havien combatut al costat de la Companyia contra Gualter de Brienne, sino que s'adelantaren envers l'Acaya, despedaçada per intestines turbulències.

(1) *Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Ὀθωνος ὑπὸ Σπυρίδωνος Π. Λαμπροῦ. Ἐν Ἀθήναις. Παρὰ τοῖς ἐκδόταις Μπεκ καὶ Μπαρτ, 1906, t. VI, p. 616 y ss. — GREGOROVIVS: *Gesch. der Stadt Athen*, II, p. 151.*

La presencia dels Turchs a Tebes augmentà l'estat anàrquich dels Ducats. Els Grechs s'aprofitaren de la seva invasió pera venjar-se de llurs opressors, y els Catalans que havitaven allí y en els seus encontorns, patiren ensemps els efectes de la crueltat dels naturals del país y la dels Turchs. Homes y dònnes fugien es-paordits del espantós flagici, vagant per la terra, sense saber on cercar soplui; molts es de creure que 'l trobaren en la vehina illa veneciana del Negrepont; els que tenien més cabals emigraren cap a Sicília. Allí se trobaren a la vegada, els perseguits per Roger de Llúria y per Pere de Pou, y els que havien deixat voluntariament la seva dolça patria adoptiva, y al front d'ells el arquebisbe Paulus, que tingué que abandonar la seva esglesia metropolitana, entregada als enemichs del nom de Christ, ab els quals havia unit el seu valerós braç el mariscal dels Ducats⁽¹⁾. Roger de Llúria feu víctima dels seus tirànichs tractes a molts nobles, sobre tot als d'origen sicilià, als quals desterrà, y ensemps a la Sèu tebana, apoderantse indegudament de nombrosos béns a ella pertanyents, y privant de llurs rendes y drets al arquebisbe Paulus.

Embaixada al
rey de Sicília. —
Nou nomena-
ment de Mon-
cada.

La conducta abominable del mariscal català, unint-se en deshonorosa aliança ab els Turchs y posant en perill la existencia dels estats vehins, alçà les protes-tes de les universitats dels Ducats, y sobre tot de l'element sicilià, que's el que devia veure ab més mals ulls la seva inobediencia a la corona, y al mateix temps excità l'indignació del papa y obligà al rey Frederich III de Sicília a pendre una enèrgica determinació. En l'estiu de l'any 1363, se presentaren en sa cort, el dit arquebisbe Paulus, els cavallers Bartomeu de Valerio, natural de Tebes, que feu llarga estada a Sicília per mor de la anarquia en que vivia sa pa-tria⁽²⁾, Nicolau d'Ardoyno, fill d'un notari messinès, que en 1316 fou nomenat canceller de la Companyia catalana⁽³⁾, nat també a Tebes, el qual durant cinch anys estigué desterrat dels Ducats⁽⁴⁾, y un tal Guillem Bassani, que sembla també d'origen sicilià. Els quatre s'anomenaven nuncis o embaixadors diputats per algunes universitats de les terres o llocs ducals, y anaven acompanyats d'altres nobles desterrats, naturals també d'ells⁽⁵⁾.

Aquesta nombrosa y solemnia embaixada manifestà al Rey que la ciutat de Tebes, cap dels Ducats, es trobava ocupada pels Turchs, cridats per Roger de Llúria, y pera posar remey a una situació tan trista y als terribles mals d'ella provinents, li demanaven que ab la major celeritat possible, perque de la triga en podia prevenir perill, proveís altra volta el càrrech de vicari gene-

(1) Arxiu de Palerm. Protonotaro, I, 108 v. Doc. de Siracusa, 16 agost de 1363. D. del O. C. «et per immanitatem naturalium atque continuam ipsorum Christi infidelium, Christiani fideles nostri, tam mares quam feminae, diversa gravia et abominanda flagitia patiantur...». — GREGORIO: *Opere scelte*, pàgines 357 y 358.

(2) Ibidem. Reg. Canc. XI, 111. D. del O. C.

(3) Biblioteca Comunal de Palerm. Ms. solt. Q. y G. J., f. 21. Messina 8 d'octubre de 1316. D. del O. C.

(4) Orde de Frederich III a Roger de Llúria en 1366, perque restitueixi a Nicolau d'Ardoyno els bens de que s'apoderaren els seus acreedors durant el seu desterro de Tebes. «quod cum ipse ab olim per viam parcialitatis fuerit exul a patria et tempore annorum quinque et ultra civitatem predictam.» (Tebes).

(5) Arxiu de Palerm. Reg. Canc. I, 108 v. El document assenyala clarament aquesta circumstancia: «aliosque nobiles exules fideles nostros Ducatum ipsorum indigenas». Siracusa, 10 d'Agost 1363. D. del O. C.

ral, en la persona del noble Matheu de Moncada, que ab tant d'acert l'havia ja desempenyat⁽¹⁾.

El rey acullí tot d'una favorablement la petició dels missatgers tebens y demés desterrats, y ab data de 16 agost de 1363, nomenà de nou per tota sa vida al comte d'Agosta pera 'l govern suprem dels seus dominis catalans, y son lloch-tinent en ells, ab totes les facultats annexes a tan enlairat càrrech. El nou vicari, en quant hagués prestat a les universitats el obligat jurament de regirlo y administrarlo legal y fidelment, y rebut dels seus súbdits el degut homenatge, devia proclamar una amnistia general, fins pera 'ls crims de lesa majestat, y ocupar tots els castells y fortalises del país; nomenar y estatuirhi nous castellans y capitans pera servirlos baix l'obediencia de la corona; y cobrar y administrar les rendes pertanyents al fisch y aplicarles a les cargues del govern, y moit particularment a la conservació dels castells ducals. Finalment el sobirà recomanava encarescudament el nou vicari a totes les universitats, y especialment a la de Tebes y al mariscal de la Companyia, Roger de Lluria⁽²⁾.

Al mateix temps concedí el rey a Moncada el marquesat de la Bondoniça (Bodonitza), ab el seu fort castell demunt de les Termòpiles, situat en la Lòcrida oriental, ab totes ses pertinences, el qual en endevant, en comptes d'esser feudatari com fins aleshores, devia formar una dependencia dels Ducats⁽³⁾. Ja hem vist que en 1359, ab ocasió del seu anterior nomenament, li havia assignat Corent y Argens, dominis dels Acciajuolis y dels Enghien, en el cas de que pogués conquerirlos. Matheu de Moncada no volia deixar sa patria sense grans seguretats o promeses d'engrandiment.

Per la seva part el papa Urbà V, a qui havien impressionat greument els avenços dels Turchs, exhortà en 1364 al patriarca Tomàs y al arquebisbe de Patraix (Patras), Joan II Acciajuoli, als Lombards y als Venecians de la Eubea, a pendre totes les mides necessaries de precaució pera salvar l'Acaya⁽⁴⁾, y no volent deixar res per intentar, s'adreçà també als germans Roger y Joan de Lluria, pera manifestarlos la profunda amargura que omplí el seu cor al tenir noticia de que *ab contagiosa familiaritat*, tacant ensemps sa honra y sa fama, havien rebut en les seves terres aquells irreconciliables enemichs de la fé catòlica. El papa se queixava ademés de les seves violencies y depredacions contra l'esglesia tebana, y els pregava que retornessin a n'ella y al seu pastor els béns injustament detinguts, y que, tornant pel seu bon nom de cristians, expulsessin

Gestions d'Urbà V pera deslliurar als Ducats y l'Acaya dels Turchs.

(1) Arxiu de Palerm. Doc, abans citat. «qui in partibus ipsis alias fuistis vicarius, notusque strenuis processibus per Ducatus eosdem».

(2) Ibidem. «Scriptum est per patentes... universitatibus civitatum, terrarum et locorum dictorum Ducatum, universitati civitatis Thebarum, nobili Rogerio de Lauria, exercituum dictorum Ducatum marescalco...»

(3) Ibidem. Protonotaro, I (1361-1363), 109 v. — HOPF: *Griechenland im Mittelalter*, VII, 15. — W. MILLER, en sa curiosa monografia *The Marquisate of Bondonitza (1204-1214)*, *Journal of hellenich studies*, vol. XXVIII, 1908, no menciona pera res aquesta concessió purament honorífica.

(4) HOPF: *Griechenland im Mittelalter*, VII, 15. — RAYNALDI: any 1364, n.º 26. «Cum nuper audivimus, quod in civitate Thebarum et aliis circumstantibus partibus, infidelium Turcorum profana multitudo moretur, ac terras fidelium principatus Achajæ impugnare moleatur». *Lettres secretes d'Urbain V*, p. 163. — W. MILLER: *The Latins in the Levant*, p. 285.

baronivoltament als Turchs dels territoris que en els Ducats ocupaven⁽¹⁾. No pararen aquí els esforços de Urbà V; va escriure además al cavallerós rey de Xipre, Pere I de Lusignan, el qual desde 1362 recorria les corts d'Europa, pera organitzar una creuada contra els Turchs, y el va amonestar a que retornés a son reyalme que també's trobava amenaçat per aquells terribles enemichs⁽²⁾. Comprenent per últim aquell enèrgich pontífex, que un dels principals medis d'atènyer l'expulsió dels Turchs era el atraures els Catalans y demés habitants de les terres per ells ocupades, un any després de pujar a la cadira papal (1362-1370), va accedir a la petició que li feren la clerguesia y els fidels dels Ducats, de l'alçament de l'excomunió que demunt d'ells pesava quasi desde ls temps de la conquesta. El 25 de decembre de 1363, va promulgar un edicte suspenent per tres anys els efectes del interdicte religiós, ab l'esperança de que molts retornarien al si de l'Esglesia. Ja més d'una vegada se li havia exposat al seu antecessor el papa Innocent VI (1352-1362), que a conseqüència de l'excomunió que aleshores feya més de trenta anys que perdurava en els Ducats, molts de llurs habitants catòlics, pel fet de viure en continuu contacte ab els cismàtics, deixaven llur fé romana y abraçaven la grega, lo qual no fóra si sentissin la benignitat de l'esglesia. L'esmentat papa, fentse càrrech d'aquestes raons, va suspendre temporalment en diverses ocasions, els rigors de l'excomunió eclesiàstica⁽³⁾.

Unió dels dinastes de l'Acaya contra ls Turchs. — Combat naval de Megara.

El comú perill, més encara que l'admonició papal y els esforços intentats per la curia romana, fou lo que determinà a tots els interessats en la península peloponesiaca, grechs y llatins, a aplegarse per la seva defensa. Tots els dinastes llatins de la Morea, prelats, cavallers y barons, ab el batlle del príncep Robert de Tarent en l'Acaya, que ho era a la saó Gualter de Lor, s'uniren al despota bizantí de Mysithra, Manuel Cantacuzenus, y ab algunes galees de Venecians, y altres de la orde de Sant Joan de Jerusalem, comanades per fra Ramon Berenguer, que després fou mestre de Rodes, anaren plegats a atacar als Turchs en la Megra (Megara), la frontera meridional del Ducat català, y allí desbarataren y cremaren trenta cinch lenys de Turchs, els quals fugiren a soplujarse a Tebes, baix la protecció de Roger de Lluria⁽⁴⁾. L'unió leyal de

(1) Arxiu Vaticà. Urbà V, reg. 256, f. 240 v. Avinyó, 27 de juny de 1364. D. del O. C. — En aquest mateix any fou anomenat arcabisbe d'Atenes, fra Francesch, Ministre de la orde dels Menors en Romania y recomanat a la Curia Romana pera sa confirmació per Venecia, que ben aviat havia d'arreglar les seves diferències ab la Companyia. Arxiu de Venecia. Misti XXXI, f. 188. — Felip Salomono, germà del anterior arcabisbe Nicolau, en 1363 resignà una prebenda grega. Ibid. Misti XXX, f. 244. — HOPF: *Griechenland im Mittelalter*, VII, 16. Fra Francesch fou elegit arcabisbe pel capítol de la Seu atenesa; el papa Urbà, no va volguer aprobar aquesta elecció, emperó més tard, el 20 d'agost de 1365, la confirmà. — LE QUIEN: *Oriens christianus*, t. III, col. 841. — EUBEL: *Hierarchia catholica*, I, 116.

(2) GREGOROVIVS: *Gesch. der Stadt Athen*, II, 152. En el aplech de prínceps congregat per Urbà V pera formar la infructuosa lliga ab que somiava el monarca xipriota, hi va pendre part l'infant D. Lluís de Navarra que tant havia de figurar després en la historia del Orient llatí. — PEDRO DE MADRAZO: *Navarra*. Madrid, 1881, p. 429.

(3) Arxiu Vaticà. Reg. Urbani V. Indultorum anno II, vol. 253, f. 48 v. Avinyó, 25 de desembre de 1363. — LAMBROS: *Ἐγγράφαι*, n.º 43, p. 80. D. del O. C.

(4) *Libro de los fechos et conquistas del Principado de la Morea, compilado por comandamiento de don fray Johan Fernandez de Heredia. — Chronique de Morée aux XIII et XIV siècles*, publiée et traduite pour la première fois pour la Société de l'Orient Latin, par Alfred MOREL FATIO. Genève, 1885, p. 151.

Grechs y Llatins havia salvat la Morea. El desbarat de Megara degué tenir lloch en l'estiu de 1364⁽¹⁾.

L'ànima d'aquesta aliança y d'aquesta resistència fou el despota de Mysithra, Manuel Cantacuzenus (1348-1380), durant el govern del qual comença la brillant renaixença de l'esperit helènic en la Morea. El seu pare, l'il·lustrat emperador Joan Cantacuzenus, l'envià a governar aquell país,—que s'anava deslliurant de la dominació dels Franchs,—no temporalment, sino per tota sa vida, y el llarch període de trentados anys que durà'l seu comandament, fou una època de gran benestar y prosperitat per aquelles terres. Desde llavors Mistràs (Mysithra) va esser un dels més brillants centres del helenisme, y encara avuy en dia les belles construccions migevals que s'alcen de prop de l'antiga Esparta, testimoniejen la pietat, la cultura y la magnificència dels despotes bizantins. Baix sa intel·ligent administració, el Peloponès, que segons una expressió de l'historiador Cantacuzenus, havia devingut més herm que la Scythia (Σκυθῶν ἐρημότερα), se convertí en un país fèrtil y conresat, y sos habitants en lloch d'aplicar sa activitat a les lluites polítiques, se dedicaren a la tranquila y útil agricultura. Els qui coneguin l'antipatia dels Grechs envers la vida agrícola, compendran quan admirable fou l'influència de Manuel Cantacuzenus⁽²⁾. Al enviarlo el seu pare a la Morea, se proposava cabalment,—aprofitant l'estat de decadència en que's trobava la dominació franca,—revifar l'esperit helènic d'aquella terra, y en el seu exaltat patriotisme somniava no sols ab la reincorporació al imperi bizantí de tota la Morea, que encara estava sota el jou dels Franchs, sinó ab l'expulsió completa dels Catalans de la Grecia continental. Si ab l'ajuda de Déu, diu en sa historia, poguessim subjectar als habitants llatins del Peloponès, els Catalans de l'Atica y de la Beocia de grat o per força tindrien també que entregarse⁽³⁾.

Més malgrat aquest desig, fou Manuel Cantacuzenus molt hàbil polítich, y generalment conservà ab els Franchs, sos vehins, relacions molt amistoses. Bé coneixien aquets la seva lealtat, car sabien que una paraula seva valia per un jurament, y que jamay havia faltat a sos compromisos. Vençuts per ell exteriorment, devingueren sos auxiliars y convingueren en ajudar-lo, tant dintre de la península com fòra d'ella. Aquesta aliança se mostrà encara més ferma pera rebutjar l'atac dels Turchs, els comuns enemichs dels Franchs y dels Helens. Per això quan en temps de Roger de Lluria invadiren l'Acaya, els Llatins, segons

Manuel Cantacuzenus.—Renaixença del esperit helènic.—Guerra contra'ls Catalans.

(1) HOPF: *Chroniques greco-romanes...* Berlin, 1873, p. 470. Robert de Tarent, príncep de la Morea (1340-1364) morí el 10 de setembre de 1364. El combat naval de Megara se donà donchs, essent ell encara vivent. Vid. també doc. de 25 de juliol de 1365. Arxiu de Venècia. Misti XXXI, en el que's parla d'haver ajustat en 1364, Roger de Lluria, un armistici ab Domenico Michieli, batlle del Negrepont (1364-1366), després de la sorpresa de Megara.

(2) MILLER: *The Latins in the Levant*, p. 283.

(3) Εἰ γὰρ Θεοῦ συναιρουμένου, τοὺς τὴν Πελοπόννησον οἰκοῦντας Λατίνους ἔφασκε γένοιτο πρὸς λαβεῖν, ἀνάγκη καὶ τοὺς τὴν Ἀττικὴν καὶ Βοιωτίαν οἰκοῦντας Καταλάνους, ἢ ἐκόντας ἡμῖν, ἢ βιαθέντας προχωρῆσαι. — *Joannis Cantacuzeni eximperatoris historiarum libri IV.* JACOBUS PONTANUS Soc. Jesu latine vertit, et notas suas cum JACOBI GRETZERI ejusdem Societatis adnotationibus addidit. Venetiis, 1729. Lib. III, cap. XII, p. 313.

confessió del propi imperial historiador, s'aplegaren a ell, y units els perseguiren després de llur derrota fins a les planures de la Beocia, davant dels murs de Tebes, lluitant ab el mateix mariscal català⁽¹⁾. Tots aquets fets basten pera justificar els escalfats elogis que respecte de la prudent governació de Manuel Cantacuzenus, li dirigiren son pare en la seva historia, y el devot amich del seu pare, Dimitrios Kydonis⁽²⁾.

Armistici ab
Venecia.—Confir-
mació de Matheu
de Moncada.

A tot això els Turchs esdevingueren intolerables als mateixos que els havien cridat, y Roger de Lluria desitjós de deslliurarse d'ells, donà el primer pas, ajustant en 1364, —després de la sorpresa naval de Megara— ab Domenico Michieli que fou batlle de Negrepont desde 1364 a 1366⁽³⁾, un armistici⁽⁴⁾ que va esser el primer pas d'ulteriors negociacions.

Entretant el nou vicari, Matheu de Moncada, nomenat de tant temps, no se determinava may a embarcarse envers els Ducats, retint tal vegada a Sicília en el servey del rey. Mes a principis de 1365, o a les darreries del any anterior, —segons sembla del contingut de la comunicació reyal, on se parla de lletres abans expedides y perdudes— ja s'havia decidit a enviarlo a Grecia, ordenant a Jaume Frederich d'Aragó que entregués al dit llochtinent seu els castells de Livadia, Neopatria y Siderocastro, que eren del reyal domini. El mateix encàrrech se feya a Roger de Lluria, mariscal dels Ducats, y als nobles Armengol de Novelles y Guillem Fuster, sos concellers y familiars⁽⁵⁾.

L'armistici ab Venecia y la retirada de Manuel Cantacuzenus y dels seus aliats de la Beocia, deslliuraren a Roger de Lluria de ses capitals preocupacions, y es de creure que ab l'ajuda dels tres magnats de la Companyia indicats en la confirmació del nomenament de Moncada, pensaria seriosament en desferse del seus molestos hostes. La recomanació feta pel rey Frederich III de Sicília, a Jaume Frederich, Armengol de Novelles y Guillem de Fuster, ensemps que a Roger de Lluria, que ocupa en el document el segon lloch, prova que els dos primers encara conservaven al seu costat, una apariencia, al menys, de autoritat o de prestigi.

Ignorem, com respecte dels dos anteriors, quina participació tingué en els successos d'aquesta època en Guillem Fuster, originari d'una noble familia valenciana⁽⁶⁾, que passaria a Grecia desde els primers temps de la conquesta dels Ducats. Ab el nom corromput de Guillem Infester (en Fuster), el veyem entre els

(1) CANTACUZENUS, op. cit., lib. IV, cap. 13, p. 603. Ed. de Venecia. «καὶ εἰς Βοιωτίαν συνεισέβαλον πρὸς τινὰ τῶν ἐκεῖ δυναστευόντων Λατίνων πολεμοῦντι Ροσντζέρην Ντελωρίαν προσαγορευμένον.»

(2) W. MILLER: *The Latins in the Levant*, p. 285. Vid. Κυδώνης en Boissonade. *Anecdota nova*, p. 294.

(3) HOFF: *Chroniques*, 372.

(4) Arxiu de Venecia. Misti, XXXI, 108 v. Doc. de 25 de juliol de 1365. D. del O. C.—HOFF: *Griechenland im Mittelalter*, VII, 16.

(5) Arxiu de Palerm. Protónotaro, I, 309 v, y 310. Doc. de Catania, 24 de febrer de 1365. III ind.—LAMBROS: *Ἐγγραφα*, p. 302. D. del O. C. «Sicut per alias nostri culminis litteras, quas didicimus casualiter fore amissas, fidelitate vestre meminimus rescripsisse...» (Se refereix al nomenament del comte d'Agosta, per vicari general).

(6) *Trobes de Mossen Jaume Febrer*, Caballer, en que tracta dels llinatjes de la conquesta de la ciutat de Valencia. En Valencia 1796, trobes 251-253.

Catalans excomunicats en 1335 per l'arquebisbe de Patraix ⁽¹⁾, y en 1359 en la projectada venda de Karystos ⁽²⁾. Aquesta família seguí sempre ocupant un lloch preeminent en la noblesa catalana del país, y en 1380, en el registre de prelats, feus y nobles principals que s'envià al rey Pere III, tot desseguit després dels Lluries, s'apunta el nom d'un G. Fuster, fill de Guillem Fuster, cavaller, que es el mateix de qui ara parlem ⁽³⁾.

A pesar de la nova confirmació pel rey en el seu càrrech del vicariat, Matheu de Moncada no s' mogué tampoch aquesta vegada de Sicília, y Roger de Llúria, ara com abans, quedà de fet governador dels Ducats. En aquesta ocasió fou quan, una volta més, s'acreditaren les seves qualitats guerreres, no desmentint l'ilustre niçaga de la qual devallava. No comptant més que ab les seves forces, lluità, ab ferma constancia y valerosament, fins a expulsar els Turchs d'aquelles mateixes terres que tan imprudentment els hi havia obertes. Que no s'aconseguí aital resultat sino després d'una lluita heròica y porfiada, ben clarament ho indiquen els documents d'aquella època. La lletra de la reina Alionor, altres cops esmentada, parla també de la molta sang que ls costava als Ducats de tenirse y defendres contra els Turchs ⁽⁴⁾, y la lletra de concessió feta més tard pel rey al mariscal, del castell de l'Estir, en pagament dels seus serveis, lo mateix que la de son nomenament posterior de vicari general, alaben ab insistencia son coratge bellicós, sa estrenuitat y sa abnegació, que no defugiren contrarietats, danys ni despeses, sa heròica constancia y sos treballs, exposant en la defensa y conservació de la terra sa persona a tota mena de perills per grans que fossin ⁽⁵⁾.

Expulsats els Turchs, en juliol de 1365 estava ja Roger de Llúria en disposició de reanudar les negociacions començades l'any anterior ab Venècia per medi del batlle Michieli, pera restablir l'armonia desde llarch temps trencada entre la Companyia y la República. Emperò mentres la primera volia la ratificació d'una pau definitiva y duradera, la segona sols acceptava un armistici. El mariscal català alegava que aquella en temps passats havia clòs ab el capità general Nicolau Pisani, quan l'invasió genovesa en el Negrepont, una pau de vint anys, que inconsideradament trencà després el batlle Pere Gradenigo (1362-1364). A això, replicà Venècia el 25 juliol 1365, que s' podria molt bé negociar com abans

Roger de Llúria
expulsa ls
Turchs.

Pau ab Venècia.

(1) BUCHON: *Chroniques*. Paris, 1826, p. 204.

(2) PREDELLI: *Commemoriali*, II, 162.

(3) Arx. Cor. Aragó. Reg. 1559, f. 1.—ZURITA: *Anales*, lib. X, cap. 30.

(4) Arx. Cor. Aragó. Barcelona, 6 de juny de 1370. D. del O. C.

(5) Al ferli la concessió el Rey de dit castell, recorda tots els seus serveis «maxime circa manutencionem et defensionem prefatorum ducatum contra Parthos (aixís s'anomenaven en la cancelleria llatina els Turchs) Christi fidelium inimicos in qua viriliter et strenue continue laboravit nullis sue persone parcendo periculis et expensis...» Arxiu de Palerm. Messina, 18 de maig de 1367. Reg. Canc. XIII, 124.—LAMBROS: *Εγγράφα*, 259. D. del O. C.—En el nomenament de Roger de Llúria, com vicari general, (14 de maig de 1367) se parla encara ab més eloqüencia del seu valor y serveis, al lluitar contra ls Turchs: «Considerantes... notabilia strenuaque servicia per vos nostre, continue, bellicose, ferventer et strenue prestita majestati, in defensione et manutencione civitatum, terrarum, et locorum ducatum prefatorum, potissime contra Parthos Christi fidelium inimicos nullis immanibus persone parcendo periculis et expensis». Arxiu de Palerm. Reg. Canc. IV, 104.—GREGORIO: *Opere scelte*, p. 358-359.—LAMBROS: *Εγγράφα*, p. 283. D. del O. C.—No es, donchs, cert lo que diu HOPF: *Griechenland im Mittelalter*, VII, 15, de que Moncada nomenat de nou el 24 de febrer de 1365, se detingué sols de pas en el Atica y obligà als Turchs a la evacuació de Tebes.

una suspensió de hostilitats, y que la Companyia ab els danys inferits a Bassadona, y ab altres violències, havia donats motius sobers per una guerra. A les sis mil perpres reclamades per Lluria per perjudicis a la Companyia en la Eubea, oposava Venècia una quantitat molt major. Mes a lo que la República se negava tenaçment, era a una aliança ofensiva y defensiva ab la Companyia, contra els Turchs, lo qual prova que'l perill havia ja passat. Ab més energia encara s'oposava a la petició de que se li permetés mantenir embarcacions en el golf Saronich per combatre als infidels. Ab això Venècia se mantingué ferma en sa política tradicional, que per tots els medis tendia a impedir que ls Catalans devinguessin una potencia marítima⁽¹⁾. Aixís Venècia feu inútils totes les tentatives d'aquell Temistocles mig-eval, de la mateixa manera que en els nostres dies les potències tanquen l'esquadra rusa en el Pont Euxinus⁽²⁾.

Venda de Karystos a Venècia.

Encara's negocijava en 1368 sobre les pretensions de Bassadona, y es convingué finalment el armistici que proporcionà a la República la possessió de Karystos, que esdevenia una vertadera necessitat per la seva colonia del Negrepont⁽³⁾. Era, en efecte, la més forta ciutat de l'illa, y se la tenia per inexpugnable, essent per ella un vertader perill que continués en les mans sempre sospitoses dels Catalans. Després de tan llargues negociacions, el curs de les quals hem seguit anteriorment, y de repensars'hi tantes vegades, per fi Bonifaci Frederich d'Aragó es decidí a vendre aquella cobejada fortalesa al batlle de l'illa Dominico Micheli, en l'església de Sant March de la ciutat del Negrepont, el dia 6 de novembre de 1365, per la quantitat de sis mil ducats, en presència de molts testimonis venecians residents al Negrepont⁽⁴⁾, y del cavaller català de Tebes, Pere Folgueres (Pietro Enfulgerio), important personatge que més endavant, en 1371, desempeñà el càrrech de veguer o governador del Atica, y que estava molt heretat en la vegueria de dita ciutat⁽⁵⁾.

El Senat en 19 janer 1366⁽⁶⁾ aprovà la conclusió del negoci; demanà una declaració exacta dels ingressos y despeses, y deixà en dit castell, com en Larmena, una guarnició suficient. Emperò abdues fortalezes consumien per la conservació de llurs obres de fortificació sumes tan considerables, que fins s'arribà a pensar en 1368 en donar en feu aquells y altres castells a Venecians de la Eubea. Com ningú estava per això, per fi's convingué en reduir les despeses a

(1) Arxiu de Venècia. Misti, XXXI, 108 v. *Quod suis expensis posset in mari armare contra suos inimicos.* Venècia rebutjava aquesta súplica, *quia nostrae intentionis est quod treugam predictam nuper factam per dictum nostrum bajulum in universitate inviolabiliter observetur.*

(2) MILLER: *The Latins in the Levant*, p. 296.

(3) Arxiu de Venècia. Misti, XXXI, 202 v. y 203. — HOPF: *Griechenland im Mittelalter*, VII, 16.

(4) Arxiu de Venècia. Pacta, V, f. 192. Negrepont, 6 de novembre de 1365. III ind. D. del O. C. — HOPF: *Storia di Karystos*, p. 86. Vid. també, Pacta, V, 36, 436 y ss.

(5) Arx. de Venècia. Commemoriali, VIII, 453. Commemoriali, VII, 543. — HOPF: *Storia di Karystos*, p. 50. Arx. Cor. Aragó. Els documents del 10 y 12 de setembre de 1380 ens parlen d'un Francesch Folgueres, fill den Pere, habitador d'Estives, que reclama els seus villans y villanes que s'havien refugiat en el Negrepont, durant la invasió navarresa.

(6) Arxiu de Venècia. Misti, XXXI f. 288 v., XXXII, f. 17 y 22 v. — Lettere secrete, f. 182. — HOPF: *Griechenland im Mittelalter*, VII, 17.

lo més indispensable pera defensarse dels pirates turchs, que infestaven el Arxipelech. Es de notar que en la venda de Karystos, a pesar d'esser posterior a les negociacions de pau ab Venecia, no figura pera res Roger de Lluria, ni tan sols representat per el ciutadà tebà, Pere Folgueres. Venecia, satisfeta de l'adquisició de Karystos, concedí a Bonifaci Frederich d'Aragó, el 18 de febrer de 1368, el títol de ciutadania vitalicia de la República⁽¹⁾.

A mitjans del any 1365, mercès a la política y al valor heròich de Roger de Lluria, el perill turch havia ja passat, y la pau ab Venecia era un fet. Els Ducats, després d'una tempestat tan forta, venien a fruir d'una relativa pau, y la seva existencia semblava de nou assegurada. La figura del valent mariscal es natural que tornés aleshores a adquirir un escepcional relleu. Indubtablement s'havia acreditat d'home d'empenta y d'enèrgiques qualitats, y una volta més havia provat que sols els governants nascuts o nodrits en la mateixa terra eren capaços de salvarla. Al predomini que s'anà guanyant lentament ab les seves propies forces, va contribuir una coincidencia inesperada y misteriosa; la desaparició en aquesta època, quasi al mateix temps, de les dugues úniques figures que podien ferli ombra: l'antich vicari, Jaume Frederich d'Aragó⁽²⁾, y Armengol de Novelles⁽³⁾. Morts ells, encara menor de edat Lluís Frederich d'Aragó, el darrer rebrot de la niçaga dels conqueridors que devia figurar en la historia de la Companyia, no quedava, fora de Bonifaci d'Aragó, cap altre noble català que pogués disputar al de Lluria la seva preponderancia. Frederich III tingué que acceptar en els Ducats de nou, un *statu quo*, que per la força mateixa de les circumstancies, s'havia de convertir en un estat legal y definitiu.

Els últims símptomes d'anarquia semblen haver estat la violencia realisada per Bernat Canal, contra el habitant de Livadia, Arnau Despuig, al qui arrepassà la torre y casal de Lespileyà (Spilia) situats en el mateix territori y en la proximitat de dita ciutat⁽⁴⁾, y la més crudel encara de Roger de Lluria, contra Bernat de Villar de Tebes, a qui matà en sa propia casa, pera apoderarse del seu castell del Estir, que el dit Villar havia rebut en hipoteca de vuit mil perpres amprades per Armengol de Novelles, y sobre el qual alegava el dit Roger tenir dret per haver satisfet integralment el preu de la esmentada hipoteca. Els fets emperò no passaren tal com se conten en la confirmació reyal que obtingué

Restabliment de la normalitat. — Predomini y violencies de Roger de Lluria.

(1) Privilegi de *cittadania interna* concedit pel dux Andrea Contarini a Bonifaci Frederich d'Aragó, senyor d'Egina y als seus descendents, ab dret de traficar per mar. — PREDELLI: op. cit. III, p. 69, n.º 408. Arxiu de Venecia. Commemoriali, VII, f. 90.

(2) Arxiu de Palerm. Messina, 3 d'agost de 1366. Reg. Canc. IV, 127. Aquest document en que Bonifaci d'Aragó demana la concessió de la torre Gittina, confirma que en 1366 ja era mort Jaume Frederich: *idem nobilis Jaymum dum viveret cesserit eidem bonifacio*, etc. D. del O. C.

(3) Arxiu de Palerm. Messina, 6 de setembre de 1366. Reg. Canc. IX, 138. Antoni de Fasiana, sindich de Neopatria y familiar d'Armengol desisteix de la comanda que li havien feta en Sicília, al saber la seva mort. Com se veu morí en la mateixa època que Jaume Frederich. ¿Fou casual aquesta coincidencia? El 25 de febrer de 1365 eren vivents els dos, perque Frederich III notificava encara al Armengol com a Jaume Frederich, el nomenament de Matheu de Moncada com a vicari general. Ibid. Protonotario, I, 309 v.

(4) Arxiu de Palerm. Reg. Canc. IX, 70. Messina, 5 d'octubre de 1366. — LAMBROS: "Εγγράφα. D. del O. C.

Roger de Llúria d'aquell castell, — la relació dels quals degué ésser amanyada pel seu adicte Francesch Cremona ⁽¹⁾, — sinó conforme's refereixen en un document posterior del arxiu de la Corona d'Aragó, que es ademés interessantíssim per la història del dret català a Grècia. Per aquest segon document es confirma que de la violència de Roger de Llúria, no sols en fou víctima el primer possessor Bernat de Villar, sinó son hereu Bernat Ballester, a qui hem vist figurar entre els més adictes parcials seus en el tabustol de Tebes, y al qual ab mala fè manifesta ⁽²⁾, va arrencar la possessió d'aquell important castell que assegurava el seu poder. Fins aleshores els Llúries no havien sigut senyors de cap important feu dels Ducats.

D'un despull semblant fou víctima en els seus bens, en vida o després de sa mort, l'Armengol de Novelles, fill de l'antic mariscal de la Companyia ⁽³⁾ catalana y vicari dels Ducats, Ot de Novelles, y un dels nobles més poderosos de la terra. Sos feus y possessions radicaven sobre tot en Neopatria, on tenia els castells del Estanyol (Castri), y de Siderocastro, conquestat per Jaume Frederich d'Aragó, y després altres bens y possessions en el territori d'aquell ducat, y en el de Citó (Zeitún). En el ducat d'Atenes, en la encontrada de la Fòcida, posseïa el castell del Estir (Styris) situat demunt de la profunda vall d'aquest nom, y prop del famós monestir de Sant Lluch, y la torre Methocyu (Methochion). Roger de Llúria sens consideració als drets del fill del Armengol, Missili de Novelles, aplicà al fisch els seus bens situats en Neopatria y en els encontorns del Citó, y trobà després manera, com acabem de veure, de ferse ab el castell del Estir. El darrer rebrot de la niçaga dels mig helenisats Novelles, Missili del mateix cognom, estava reduït en l'època de la anexió dels Ducats en el regnat de Pere el Cerimoniós, al llunyadà castell del Estanyol, el últim reste de la dominació catalana en la Thessalia, a pesar de lo qual ocupava el quart lloch en la reduïda gerarquia feudal catalana. La família dels Novelles, una de les més antigues y preponderants de la terra que havia donat als Ducats un mariscal, ensemps que un vicari general, perdé tota la influència, després de la mort, no sabem si natural o violenta del Armengol. L'antipatía del de Llúria contra d'ell, no sols se manifesta en l'indeguda aplicació al fisch de part de sos bens,

(1) Arxiu de Palerm. Reg. Canc. XIII, 124 v. Messina, 18 de maig de 1367. D. del O. C.

(2) El 8 de maig de 1381, Bernat Ballester exposà al Rey Pere el Cerimoniós, que Bernat Villar de Tebes havia prestat a Armengol de Novelles vuit mil perpres d'or, pels quals aquest li va hipotecar tots els seus bens. Mort Novelles, com hem vist, entre febrer de 1365 y l'istiu de 1366, Roger de Llúria, *qui tunc tiranice dictis ducatibus presidebat, in domo propria nequiter interfecit dictum bernardum de villari*, al qual heretà ab intestato sa filla Manilia, y com morís aquesta al poch temps, la heretà sa mare Beatriu de Villar. Poch després el exponent Bernat Ballester va casarse ab dita Beatriu, viuda de Villar, y al tractar de pendre possessió, en virtut d'aquella obligació, del dit castell, *dictus Rogerius sua tiranica potentia dictis ducatibus imperans ut profertur, prohibendo ipsam possessionem dictum castrum occupavit*, y afegint una injustícia al altra, va obligar a n'en Ballester y a sa muller per la força y la por, a cedirli per escritura pública ses accions, per la suma de 2000 perpres, que no va pagar. Arx. Cor. Aragó. D. del O. C.

(3) No es certa la afirmació de HOFF, de que després de la mort de Novelles la dignitat hereditària de mariscal passà d'Armengol a la casa de Llúria. Armengol morí en 1365 o a principis de 1366, y a Roger de Llúria ja se l'anomena en 1354, *marescallo hostium de la companyia in partibus Romaniae*. Arx. Cor. Aragó. Doc. del 5 de desembre de 1354. D. del O. C.

sinó en el fet de que el rey Frederich tingués que demanar al vicari que permetés retornar a sa patria a Anton de Fassana, síndich de la universitat de Neopatria y familiar del de Novelles, y desistís de castigarlo per el forçós incompliment de sa missió⁽¹⁾. Els bens del Armengol en Neopatria y el Citó, foren després concedits pel rey de Sicilia a Nicolau d'Ardoyno⁽²⁾.

Aquets episodis de violència tan característichs demostren clarament que la oligarquia feudal o militar que allí dominava, acudia a tots els medis, per ilegals que fossin, pera satisfer sa cobdícia. No obstant era tal l'anarquia aleshores regnant, que abans de caure'l castell del Estir en mans de Roger de Lluria, anà a parar en les de Guillem Frederich d'Aragó, darrer fill del famós conqueridor de Neopatria⁽³⁾, al qual més endavant el rey guasardonà també ab la vegueria vitalicia de Livadia⁽⁴⁾. Gairebé un any després, ignorem si per defunció del dit Guillem Frederich, que ja no torna a apareixer may més en la historia catalana de Grecia, conseguia Roger de Lluria la adjudicació del dit castell.

Malgrat que'l partit de Roger de Lluria quedà llavors de nou en possessió del poder, l'escarment de la passada anarquia feu comprendre a tots la necessitat d'una autoritat superior y més estable, y altre volta com en totes les supremes crisis d'aquell estat, giraren llurs habitants els ulls al duch titular, pera proveir y regularitzar la vida administrativa del pais y cicatrisar les ferides dels trastorns y guerres passades. En aquesta època, sobre tot desde l'estiu de 1366, se tornen a rependre les relacions ab la casa reyal de Sicilia, interrompudes de fet, quasi desde 1361. La cancelleria palermitana ens ha conservat tan sols d'aquell any més d'una vintena de documents, nombre superior als que tenim de cap altre periode de la Grecia catalana, si s'esceptuen els vicariats de Alfons Frederich d'Aragó abans, y del vescomte de Rocaberti més tard. Les universitats o els mateixos nobles, obrant per compte propi enviaren llurs missatgers al rey Frederich, o's treslladaren personalment a la cort, per normalisar la vida política y administrativa del pais. El element sicilià hi pren una gran part en aquest moviment, trobantse més mancat d'un punt d'apoy que'l català. Aixís veyem a Nicolau d'Ardoyno, encara desterrat a Sicilia; a Francesch de Cremona, que havia desempenyat algun temps en els Ducats el càrrech d'escrivà públich; a Joan Bonacolsis de Mantua, enviat per la mateixa Companyia; a Antoni de Fassana, missatger de la universitat de Neopatria y d'Armengol de Novelles, y fins a Bonifaci d'Aragó, que's presenten a la cort reyal pera gestionar, desde ella, o vinguts a ella expressament, la ordenació dels negocis públichs,

Reorganisció de la vida administrativa. — Represa de relacions ab la corona de Sicilia.

(1) Arxiu de Palerm. Messina, 1366. Reg. Canc. IX, 138. El document referent a Fassana no porta més indicació de data, que *XXI eiusdem*; mes com falten els fulls precedents, no's pot determinar ab exactitut. Crech emperò que no se li pot assignar sino una posterior al setembre de 1366, perque 'ls documents anteriors a la lla cuna, son d'aquest mes. Fassana era fill de Neopatria. El document diu d'ell que's proposa *ad eius redire patriam atque lares*.

(2) Ibidem. Messina, 5 d'octubre de 1366. Reg. Canc. X, 11. D. del O. C.

(3) Ibidem. Reg. Canc. IX, 43. Catania, 6 de juny de 1366. D. del O. C.

(4) Ibidem. Reg. Canc. IX, 65 y 65 v. Messina, 16 de setembre de 1366. D. del O. C.

o la consecució de mercès y ambicions personals. Poch a poch també les relacions entre el vicari usurpador y la corona siciliana devenen menys tenses, y se pot dir que a les darreries d'aquest mateix any de 1366, quedaven ja de fet regularitzades. Frederich III donà més de una vegada a Roger de Llúria, el títol de vicari general, abans del seu nomenament oficial y definitiu y d'haver rellevat a Matheu de Moncada d'aquell càrrec (1). Això fa pensar en una designació anterior, el document de la qual no ha arribat fins a nosaltres (2).

Al estudiar els documents emanats de la cancelleria reyal durant dos anys, es ve en coneixement al moment de que la vida política y administrativa del país havia estat paralitzada per espai de molt temps. An això's tractà de posar remey en quant la normalitat començà a restablir-se, y lo que crida més l'atenció en aquesta època son els reiterats nomenaments pera la governació de les universitats o principals ciutats de la terra y per altres càrrecs, observant-se també, tant en això com en les mercès y gracies concedides, que el element sicilià o foraster tingué una important representació. Els Cremona de Catania, els Ardoyno y Sacco de Messina, els Sosa també sicilians, y els Bonacolsis, que encara que originaris de Mantua, estaven radicats de temps en aquella illa, y emparentats ab la casa reyal, els Taxarolis, etc., tots distingits ab càrrecs y concessions de bens y mercès, no ens deixaràn mentir.

Nomenaments
de càrrecs púb-
lics.

La familia dels Bonacolsis de Mantua ocupà en aquest temps les vegueries y castellanies de les dugues ciutats més importants del país; les de Tebes y Livadia. Sembla que Albert Bonacolsis de Mantua que tan adicte fou a Roger de Llúria governà la vegueria de Tebes desde la mort de Jaume Sardà, que sucumbí en la bullanga de dita ciutat. En substitució de Albert fou nomenat Nicolau d'Ardoyno el 5 d'octubre de 1366 (3). Mes alguns mesos abans ho fou el seu germà Joan Bonacolsis pera el càrrec de capità o veguer de la terra de Livadia, y pera el de castellà del castell de dita ciutat (4), y aquest doble nomenament es el primer emanat de la cancelleria siciliana, desde el principi de la usurpació de Roger de Llúria. Pochs mesos després de l'adjudicació a Joan Bonacolsis d'aquest càrrec, el rey de Sicilia en feya altre cop d'ells concessió vitalicia, com hem vist abans, en favor del seu parent Guillem Frederich d'Aragó, y encara se dedueix de la lectura del ofici, que estava desempenyantlo aleshores en Guillem d'Almenara (5), que gaire bé fou regidor perpetu de la ciutat de Livadia. Aquets nomenaments dobles, o tan propers uns dels altres,

(1) En els doc. de 18 març, 9 y 23 setembre, y algun altre mes, del mateix any de 1366, sols se li dona el títol de mariscal dels Ducats o de la Companyia; emperò en els documents de 3 agost y 5 octubre, ja se l'anomena vicari general.

(2) Vid. doc. de 18 maig 1367, en el que se llegeix: *facte fuerint littere super provisione regia in qua... Rogerius de Lauria statuitur vicarium generalem.*

(3) Arxiu de Palerm. Messina, 5 d'octubre de 1366. IV ind. Reg. Canc. X, f. 12. D. del O. C.

(4) Ibidem. Dos documents de data 18 de març de 1366. Reg. Canc. IX, f. 19 y 19 v. D. del O. C.

(5) Ibidem. Messina, 16 de setembre de 1366. Reg. Canc. IX, f. 65.—GREGORIO: *Opere scelte*, p. 359, publicà un estret d'aquest document.—LAMBROS: *Ἐγγράφα*, p. 379, en fa d'ell tres documents distints ab els números 42, 43 y 44. Nosaltres el tenim copiat com sencer en nostre D. del O. C.

indiquen el desordre y debilitat ab que procedia la curia reyal en semblant materia. Per últim, en favor també d'un sicilià, de Nicolau de Sosa, y com indemnificació pels perjudicis rebuts en les lluites civils de Sicília d'aquell temps, veyem que se li concedeix a perpetuitat la castellania del castell, y la capitania de la terra de Siderocastro ⁽¹⁾, y els bens que a Tebes posseïa el català Arnau Sabater, mort sense hereus llegítims ⁽²⁾.

Per lo que's pot deduir del coneixement incomplet que els arxius ens proporcionen de les vicissituds polítiques y de la historia interna dels Ducats, no s'aplicaren sempre ab regularitat els estatuts y constitucions que la Companyia catalana sancionà com organisme de sa vida legal y administrativa, al establir-se en les terres gregues conquestades. Aquelles lleis estaven calcades en gran part, salves les modificacions que les circumstancies y un medi geogràfic y ètnic diferents aconcellaven, en les constitucions de Catalunya y costums de Barcelona. Els capítols dels Ducats disposaven expressament que els veguers, capitans y castellans sols per espay de tres anys podien desempenyar els seus càrrechs ⁽³⁾, lo qual no era més que una aplicació d'un capítol de la tercera cort de Barcelona, del any 1311, regnant Jaume II, molt recent per tant en la època en que els Catalans de Grecia se donaren llur particular constitució ⁽⁴⁾.

Malgrat aquesta disposició les concessions de vegueries y castellanies fetes a Joan de Bonacolsis, Guillem Frederich y Nicolau de Sosa foren vitalícies, y unicament s'ajustà als estatuts de la Companyia el nomenament de Nicolau d'Ardoyno, pera la capitania o vegueria de Tebes. Al mateix temps l'ambició y la cobdicia no permetien moltes voltes que els veguers o castellans, adhuc els vitalícies, encetessin tant sols llurs càrrechs, y se donà'l cas, com acabem de veure, que essent castellà de Livadia, Guillem d'Almenara o tal vegada Arnau Terrades, en el espay de mig any se li nombressin dos successors, a saber, els esmentats Joan Bonacolsis y Guillem Frederich.

Els càrrechs de veguers o capitans y de castellans, unes vegades els trobem separats, altres units en una sola persona, ab tot y que la seva jurisdicció era distinta, com se veu ben clarament, per no citar més que un exemple, ab la concessió vitalícia en 1367 a Nicolau de Sosa dels oficis *castellanie castri et capitanie cum cognicione causarum criminalium terre Siderocastron* ⁽⁵⁾. La cura y

El dret català
en els Ducats.

(1) Arxiu de Palerm. Messina, 17 de juny de 1367. Reg. Canc. IX, 110 v. y IV, 136. — LAMBROS: "Εγγράφα", el divideix també en tres doc. núms. 67, 68 y 69. D. del O. C.

(2) Ibidem. Messina, 17 de juny de 1367. Reg. Canc. IV, 136. — LAMBROS: "Εγγράφα", 307. D. del O. C.

(3) Ibidem. Messina, 4 d'octubre de 1373. XII, ind. Reg. Canc. XII, 111 v. *«volentes etiam capitula dictorum ducatum observare qui dictantur expresse vigeros seu capitaneos ipsorum ducatum tantum per triennium in eodem officium duraturos»*. El recort d'aquest capítol es renova més tard en el nomenament de Guillem Vidal per la vegueria de Livadia. Messina, 19 de janer de 1374. Ibid. Reg. Canc. VI, f. 63. etc.

(4) *«E semblantment nos remogam de officis, tots e sengles officials demunt dits, veguers, sotsveguers, balles, sotsballes, cortis, lochtinents de cortis, assessors, jutges ordinaris, e tots altres officials nostres qui usen de jurisdicció, de tres en tres anys...* Constitucions y altres drets de Cathalunya compilats en virtut del capítol de cort XXIII de las cortis per la S. C. y reyal Majestat del rey don Philip nostre senyor, celebradas en la vila de Montçò any M.DLXXXV. En Barcelona. Any M.DLXXVIII. En casa de Hubert Gotart. Tit. 46, lib. I, v. I.

(5) Arxiu de Palerm. Messina, 11 juny 1367. Reg. Canc. IX, 110 v. y IV, 136. D. del O. C.

custodia del castell corresponia al castellà; en cambi l'administració de justícia era privativa del veguer y la exercia ab el concurs del jutge, assessor y notari, de nomenament reyal. Tots els oficis tenien aquest caracter, emperò en algunes ocasions se permeté a les universitats la lliure designació de llurs veguers y castellans ⁽¹⁾. Algunes vegades també la concessió vitalícia del càrrech de veguer o capità, anava acompanyada de la facultat de nomenar substituïts cada tres anys, segons les costums de Barcelona ⁽²⁾.

Concessions de
bens y resolucions
legals.—Noves
aplicacions
del dret català.

Es impossible donar una idea detallada de les concessions de bens y mercès, de les indemnizacions y del despatx dels molts assumptes que estigueren pendents de resolució legal, en el llarch periode d'anarquia passada. Rès més curiós pera conèixer a fons la historia del dret y de l'administració de justícia en els Ducats catalans; mes això no entra dintre d'un estudi dedicat principalment a la seva historia política y externa, y serà, Deu volent, objecte d'una altre detinguda monografia.

Se restituïren els bens del difunt Joan Sacco de Tebes, — que com hem vist, foren indegudament confiscats pel anterior vicari general, Matheu de Moncada, — a llurs llegítims hereus, Jaume Sacco de Messina ⁽³⁾ y Beatriu, viuda de Bernat de Villar, de Tebes ⁽⁴⁾; se reintegra a Nicolau Ardoyno de Tebes en la possessió dels bens de que s'apoderaren els seus acreedors durant el seu desterro ⁽⁵⁾ y se li otorgà per un any el usdefruit de les rendes y propietats del difunt Armengol de Novelles en els territoris de Neopatria y del Citó (Zeitun) ⁽⁶⁾. Se concediren a Miquel de Gaspo els bens del grech Esteve de Mastrotheodoro de Tebes, fill d'un mercader grech de dita ciutat, per haver apostatat al morir de la fè catòlica y abraçat de nou el cisma ⁽⁷⁾; y a Bernat Ballester, capità ales-

(1) Arxiu Palerm. Messina, 4 octubre 1373. Reg. Canc. XII, 111. — GREGORIO: *Opere scelte*, p. 356. D. del O. C.

(2) Ibidem. Messina, 7 de janer de 1372. Reg. Canc. XIII, 209.

(3) Ibidem. Reg. Canc. VIII, 26 y 26 v. (any 1366).

(4) Ibidem. Reg. Canc. VIII, 27. Havent sigut venuts publicament per medi de corredor publich, després de sa mort, els bens de Joan Sacco de Tebes, Bernat Villar comprà una casa de camp propietat del difunt Joan en la encontrada de Condiscalí, ab els seus vilans, terres y possessions. Després d'aquesta compra morí en Villar, sobrevisquentli la seva filla Manilia, sa hereua, la qual a son torn morí, heretantla sa mare Beatriu, *juxta consuetudinem ducatum predictorum*. Ab posterioritat dita Beatriu fou desposseïda d'aquells bens injustament, per lo qual la exponent Beatriu ne demanava al Rey la oportuna reposició, per haverse realisat la privació de sos drets ab infracció manifesta de les costums de Barcelona, *de llarch temps observades en els ducats*, que ordenen: que si algú compra una cosa posada al encant, per medi de corredor publich, no pot esser reivindicada per ningú de mans del comprador, si abans no paga el seu preu a dit comprador. Per esser molt interessant aquesta sentència pera la historia del dret català a Grecia, copiarém aquí el paragraf del document relatiu a la observancia del mateix en els Ducats: «non obstante quod fuerit et sit de ritu, more et observancia ac capitulis barquinonie diu obtentis et observatis, secundum quam et que, cives et habitatores ducatum predictorum vixerunt et vivunt ac ipsa observarunt et observant, quod si quis aliquam rem emerit que publice vendatur per cursorem publicum, non potest ipsa res ab emptoris manibus auferre per aliquem jus in ipsis bonis habentem quomodocumque, nisi primo restituatur precium ipsi emptori...» Vid. *Recognitiones proceres*, cap. XXIV. De re non petende publice vendita per cursorem. «Item quod aliquis non possit repetere aliquam rem ab illo, qui emit eam per cursorem publicum et publice, nisi restituerit precium.» (*Constitutiones y altres drets de Catalunya*. Vol. II, lib. I. tit. 15. Barcelona: ed. 1588).

(5) Ibidem. Messina, 5 d'octubre de 1366. Reg. Canc. X, 12. — LAMBROS: *Εγγράφα*, 245. D. del O. C.

(6) Ibidem. Messina, 5 d'octubre de 1366. Reg. Canc. X, 11. — LAMBROS: *Εγγράφα*, p. 242. D. del O. C. Aquesta disposició anà acompanyada d'una notificació del rey als tudors de Lluís Frederich d'Aragó, de la orde donada a Roger de Llúria perque posi en possessió a Nicolau Ardoyno dels bens situats en els feus de dit Lluís Frederich.

(7) Ibidem. Messina, 23 de setembre de 1366. Reg. Canc. IX, f. 69. — LAMBROS: *Εγγράφα*, pàgina 331. D. del O. C.

hores de la terra de Livadia, els que'n dita ciutat posseïa la viuda de Pere Estanyol, grega, anomenada Anna en sa llengua nàdva, per haver apostatat també del catolicisme al morir el seu espòs, prenent l'hàbit de Sant Basili després d'haver-se refugiat a Salònica ⁽¹⁾. S'otorgaren a Francesch de Cremona, el casal de Neopleu (Neochorion), en el territori de Tebes, del difunt Felip de Lacanza, y que després de sa mort pervingué a un prebere de la Sèu tebana, apesars de la prohibició imposada als clergues pels capítols de la Companyia d'adquirir bens immobles ⁽²⁾; a Bonifaci d'Aragó la torre Gittina, que pertenesqué al famós Pere de Pou ⁽³⁾; a Nicolau de Sosa, l'herència de Arnau Sabater mort sense descendents lilegítims ⁽⁴⁾; y a Arnau Ses Planes, de la poderosa família d'Atenes d'aquest cognom, lo que'l difunt Roger de Lluria, mort sens hereus, posseïa en el territori del Ática ⁽⁵⁾.

En l'època de relativa tranquil·litat en que entraren els Ducats després de la expulsió dels Turchs y de l'armistici ab Venecia, el rey Frederich III de Sicília atengué també a la resolució d'antichs litigis y de reclamacions desateses feya alguns anys. Aixís veyem que en 3 d'agost de 1366 fou ordenat a Roger de Lluria que proveís sobre l'execució d'un plet pendent en la curia de Tebes, entre la noble donya Dolça, muller de Don Bonifaci d'Aragó, qui's presentà personalment en Sicília a fer la reclamació, y ls hereus del difunt Joan de Limignana, plet sobre'l qual havia ja recaigut sentència y s'en havien ademés promulgat altres dugues per la curia dels oficials del Negrepont ⁽⁶⁾. En el mateix any de 1366 escrigué el rey de Sicília al dux de Venecia, Marco Cornaro, demanantli la devolució a Jordi Grapheo, mestre racional del regne de Sicília, dels efectes y joyes que foren de sa difunta esposa Virdina, filla y hereua de Gonzalo Ximenes d'Arenós, vicari general que fou dels Ducats (1358-59), y de Serena de Yvar, quals efectes foren depositats per dit vicari en poder de

(1) Arxiu de Palerm. Messina, 28 de maig de 1367. Reg. Canc. IV, 140 v. D. del O. C.

(2) Ibidem. Messina, 8 de juny de 1367. Reg. Canc. XII, 306. D. del O. C. «bona ipsa pervenerint ad presbiterum Franciscum parrochiale ecclesie maioris Sancte Marie dicte civitatis Thebarum contra iusticiam et tenorem capitulorum editorum inter felicem societatem Francorum ducatum eorumdem, et juratorum per nostram excellenciam, inter que continetur capitulum unum continencie subsequentis:

«Item que negun clergus, ni villans lurs, ni grec afranquie, ni paysan qui engavemeno (mot grec que significa prestació d'un servey), vel cavallers o lecs non sia, ne deia ni pusca comprar, per si ni per altres... ni per donació, ni per lexa, ni per titol alcun de adquisició... ni villans, ni bens sciens (seents?)... etc.» Aquest capítol, copiat en un document de la cancelleria palermitana, està escrit en un català un xich corrupte y a voltes inintelligible.

(3) Ibidem. Messina, 3 d'agost de 1366. Reg. Canc. IV, 127. D. del O. C.

(4) Ibidem. Messina, 11 de juny de 1367. Reg. Canc. IV, 136.—LAMBROS: «Εγγραφα», n.º 307. D. del O. C.

(5) Ibidem. Messina, 13 de juny de 1367. Reg. Canc. IV, 136.—LAMBROS: «Εγγραφα», p. 311. D. del O. C. Ab el cognom de Lluria, trobem en aquest temps, tres individus, qual parentiu ab la família del mariscal no hem pogut identificar, a saber: Berenguer de Lluria, que figurà en els fets de Tebes de 1362; aquest Roger de Lluria de l'Ática, mort sense hereus lilegítims, y un Roger de Lluria, anomenat *Puntinyano* que vivia encara en 1381. Que'l Roger de Lluria, els bens del qual es concedeixen a Ses Planes, no es el mariscal, qui ademés tingué fills, ho deixa fora de dubte el mateix document endreçat *nobili Rogerio de lauria vicario generali*, etc., en el qual el rey li mana que faci la entrega de bens indicada.

(6) Ibidem. Messina, 3 d'agost de 1366. Reg. Canc. IV, f. 127 v. D. del O. C. Aquest Liminyana caigué presoner dels Genovesos en el Negrepont, quan els Catalans dels Ducats combateren en la illa a favor dels Venecians, en la lluita que esclatà en 1351, entre les dugues repúbliques italianes. Un document del arxiu reyal de Barcelona de 4 de maig de 1356 al ocuparse d'ell, diu: «Johan de Liminyana, ciutadà d'Estives lo qual era pres en Génova per català». Arx. Cor. Aragó. D. del O. C. — En el armistici tantes voltes citat de 1321, entre la Companyia y Venecia, figura un Guillem de Limizana (sic). Fou tal volta el pare de Joan de Liminyana?

Joan Sanudo ⁽¹⁾. També ordonà una restitució semblant el duch titular, al posar en possessió a Arnau Despuig de Livadia de la torre y casal de Lespileya, de la que fou despulat per Bernat Savall ⁽²⁾, y feu cumplir además la sentència dictada, també anys enrera, per Ramón Franch, jutge y assessor de la cort del veguer de Tebes, en favor de Pere y Nicolau d'Ardoyno, en el plet sostingut contra Blanca, muller de Bonanat de Clariana y els seus hereus ⁽³⁾.

Després del reconeixement pel rey de Sicília de Roger de Llúria com vicari general, se'ns ofereix per primera vegada en l'història dels Ducats, una reorganització completa, no sols de la vida administrativa, sinó adhuc de la vida eclesiàstica y fins de la social. En cap altre vicariat, fóra del posterior del vescomte de Rocaberti, veyem una cosa semblant.

Pera acabar de conèixer el quadre de la organització interna del país ducal baix la dominació catalana, sols ens falta completar-lo ab algunes notícies referents a l'administració civil y criminal, a la provisió de càrrechs eclesiàstics, y a concessions excepcionals en favor d'alguns Grechs, que per llurs serveis arribaren a compartir la condició privilegiada dels conqueridors. Començant per la primera, en aquets anys trobem nomenats al citat catanès resident en Grècia, Francesch de Cremona, per la escribania dels Ducats d'Atenes y Neopàtria, que ja havia desempenyat durant algun temps, conferint-se'l ara ab el caràcter de vitalícia ⁽⁴⁾; a Guillem de Senglers pera'l càrrech de notari ⁽⁵⁾; a Bartomeu de Valerio ab el de jutge d'apelacions en les causes civils y criminals contra les sentències proferides pels vicaris generals ⁽⁶⁾; y a Jordi Clarenciano o Clarencia, ab el de algutzir de la ciutat de Tebes, en substitució de Joanet de Plàcia ⁽⁷⁾.

Nomenaments
eclesiàstics.

No es ara ocasió de parlar de l'història eclesiàstica de la Grècia catalana, que per si sola constitueix un llarg y interessant capítol de la general dels Ducats, y qualsevol digressió respecte d'ella, donaria massa extensió al present treball. Perteneix, emperò, a l'època que estem ressenyant, una recomanació reyal en favor de Joan de Taxarolis, recentment nomenat degà del capítol de l'església de Santa Maria de Cetines (Atenes), en la que havia sigut transformat aleshores el gloriós Partenon, el qual per primera vegada veyem indicat, encara que d'una manera indirecta, en nostra història grega ⁽⁸⁾. No'ns ha

(1) Arxiu de Palerm. Messina, 23 setembre 1366. Reg. Canc. IX, 67 v. y 68. — LAMBROS: "Εγγραφα", p. 332 a 335. D. del O. C.

(2) Ibidem. Messina, 5 d'octubre de 1366. Reg. Canc. IX, f. 70. D. del O. C.

(3) Ibidem. Messina, 6 d'octubre de 1366. Reg. Canc. X, 10 v. D. del O. C.

(4) Ibidem. Messina, 29 de juliol de 1366. Reg. Canc. VIII, 28 v. — LAMBROS: "Εγγραφα", p. 338. D. del O. C. Se li permetia, además, nomenar substituïts aptes en cada una de les ciutats y jurisdiccions dels Ducats.

(5) Ibidem. Reg. Canc. XI, f. 306. (1369-73). HOPF: *Griechenland im Mittelalter*, VII, 19.

(6) Ibidem. Dos documents de Messina, 6 abril 1368. Reg. Canc. XI, 110 v. y 111. Un conté'l nomenament y l'altre una recomanació a les universitats dels Ducats, pera que'l permetin retornar a la seva patria, Tebes, que anyorava vivament, a exercir el seu càrrech. Aquest sentiment d'anyorança està fins poèticament expressat, y es una nota molt rara y candorosa en un document oficial: «Cum bartholomeus de valeris... proponat ad presens ad partes Romanie... se conferre, ac civitatem Thebarum eius dulcem patriam revidere, in qua proprii domicilii obtinet incolatum, etc.

(7) Ibidem. Messina, 15 de novembre de 1368. Reg. Canc. VIII, 248. — LAMBROS: "Εγγραφα", 312.

(8) RUBÍO Y LUICH: *La Acrópolis de Atenas en la época catalana*. Barcelona, 1908, p. 27.

d'extranyar el nomenament d'un extranger pera presidir el capítol de la Sèn atenesa, que contava dotze canonges, la major part dels quals tampoch serien probablement Catalans. A Tebes trobem també en anys anteriors, revestit ab el càrrech d'ardiaca, un Leonardo Pisani, y ab el de canonge un Jacobo Viadro⁽¹⁾. En quant als prelats, sens dubte a causa del interdicte religiós en que visqueren sempre els Ducats, lo escepcional era que fossin Catalans, y extrangers són igualment els dos nomenats durant el vicariat de Roger de Lluria en 1366, es a saber: fra Antoni, bisbe Salvinés, transferit a la Sèn de Salona per la mort de Lanfranco, també extranger⁽²⁾, y fra Simó, que ho fou desde la diòcesis de Geraci en Sicília, per haver sigut enlairat al patriarcat de Constantinoble son antecessor Paulus⁽³⁾, que desde que fou desterrat de Tebes per el mariscal, no retornà may més a la seva arxidiòcesis. Mentres la seva esglesia quedava abandonada, li estava reservat a Paulus el rebre en Roma, en 1369, la professió de fè llatina de l'emperador grech Joan V, qui no trobà altre medi pera salvarse del perill turch, que acudir a la protecció del pontificat y del Occident cristià⁽⁴⁾.

Frederich III recomanà calurosament a la universitat de Tebes el nou arquebisbe Simó que venia precedit de gran fama, de saber y de virtut⁽⁵⁾. Fra Simó se treslladà personalment a sa esglesia metropolitana, cosa que no solien fer molts dels prelats nomenats per diòcesis molt llunyanes o molt pobres, y devingué en Tebes un personatge influent y turbulent, que devia donar molt joch en la vida política del país. Era d'origen grech, y havia pertenescut a la orde dels Bassilis. Natural de Constantinoble y fill d'un Turch y una Grega⁽⁶⁾, no eren aquestes les millors condicions pera imposarse gratament a la curia romana, sinó hagués compensades aquelles desfavorables circumstancies ab altres mèrits positius. Pel seu saber el reclamen per la seva orde, ignorant el seu origen y la seva apostasia, els historiadors Quetif y Echard, y segons sembla, ademés d'una traducció de Plutarch, deixà mostres de la seva sòlida doctrina en les llengues hebraica, grega y llatina, en una recensió trilingüe del Nou Testament, que malhauradament s'es perduda⁽⁷⁾. Tal vegada estant a Tebes entre mig dels descendents de la Companyia catalana, tan poch donats a les lletres, escrigué la seva versió del llibre de Plutarch, *De remediis iræ*, que al famós humanista italià Colluccio Salutati envià Pere Corsini, cardenal de Porto⁽⁸⁾. Coluccio Salutati li endreçà

Simó, Arca-
bisbe de Tebes,
humanista.

(1) Palerm. Tabulario dell'Ospedale Grande. Perg. n.º 6. Negrepoint, 9 de juny de 1334. D. del O. C.

(2) Arxiu Vaticà. Urban. V. Reg. Aven. t. XIV (163), f. 77. Avinyó, 20 de febrer de 1366. D. del O. C.

(3) Ibidem. Urban. V. Reg. Aven. t. XIV (163), f. 101. Avinyó, 17 d'abril de 1366. D. del O. C.

(4) HOPF: *Griechenland im Mittelalter* VII, 21. — MIKLOSICH Y MULLER: *Acta et Diplomata Græca Medii Ævi*. I, 491, n.º CCXXXIV. Paulus acompanyà abans al Comte de Saboya en sa demostració militar contra els Turchs y Sarraïns.

(5) Arxiu de Palerm. Messina, 10 de març de 1367. Reg. Canc. IX, 89 v. — GREGORIO: *Opere Scelte*. «quem innata sibi virtutes et mores laudabiles, de quibus tam fama publica, quam ejus indicia plenam fidem assumpsimus...»

(6) Arx. Cor. Aragó. Lleyda, 11 de setembre de 1380. D. del O. C. «nam archiepiscopus ipse di Constantinopoli ortus est, paterque ejus fuit turcus et mater eius cismatica...»

(7) *Epistolario di Coluccio Salutati*, a cura di Francesco NOVATI. Vol. II. Roma, 1893, p. 482.

(8) PETRUS CORSINUS, ep. Florentinus, tit. s. Laur. in Damaso, postea (a 1374) ep. Portuen (non Ostien) voc. «Florentinus». Avin. 16. Any 1405. — EUBEL: *Hierarchia catholica*, I, 20.

a son torn, pels anys de 1390 a 1396, una lletra donantli compte de la impressió que li havia causat aquell llibre del famós autor de les *Vides paraleles*, «quem OLIM, de greco transtulit in latino, jussione tua *vir multe venerationis Simon archipiscopus tebanus*»⁽¹⁾. Aquesta frase indica que fra Simó traduï l'obra de Plutarch, essent arquebisbe de Tebes (1366-1379), y abans de la seva apostasia, que s'realisaria poch després d'haver obert, ab altres traidors, les portes de la capital catalana de Grecia als Navarresos en 1379. De totes maneres no deixa d'esser una coincidència sumament interessant y curiosa, que l'Occident tingués per primera vegada notícies de Plutarch per medi de dugues versions, una llatina y l'altra aragonesa, degudes a dos personatges tan lligats a l'història dels Catalans de Grecia, com el arquebisbe fra Simó de Tebes y el gran mestre de Rodes, Joan Fernández de Heredia⁽²⁾.

Els Grechs en
els Ducats Cata-
lans.

En el vicariat de Roger de Llúria es quan fa històricament la seva primera aparició en la vida civil y política de la Grecia continental la pobre raça helènica, generalment tant desatesa pels conquistadors franchs. Durant la dominació borgonyona no s'troba en aquest sentit un sol record o menció dels Grechs de l'Atica y de la Beocia, y molts pochs, en els temps ja més suaus y pròxims al Renaixement, dels florentins Acciajuoli. El poble grech semblava del tot esborrat en l'història d'aquelles encontrades. En cambi ara el veyem pendre una participació activa en els fets polítics de l'època, posantse generalment al costat del mariscal català en la seva lluita contra 'l vicari llegítim, com ho proven els noms d'aquell Nicholachi de Maniochi, que figura en la bullanga de Tebes, y els de Nicolau Mauro Nicola y Dimitri Rendi, als que hem de suposar combatent també ademés contra 'ls Turchs.

A instancies, sens dubte, de Roger de Llúria, Frederich III confirmà al grech Nicolau de Mauro Nicola de Livadia, el privilegi de ciutadania franca o catalana, de que ja fruïa el seu pare, per haver en 1311 afavorit l'entrada dels Catalans en el castell de dita ciutat, emperò ab la facultat, que no s'concedí an aquell, de que ell y els seus fills poguessin contraure matrimoni ab Catalanes, o en general, ab dònies de raça llatina, malgrat de lo disposat pels capítols de la Companyia, que cap dòna catòlica fos donada en matrimoni a cap Grech, baix certes penes que'n ells s'expressen⁽³⁾. Igual concessió se feu en la mateixa època al notari grech d'Atenes, Dimitri Rendi, el nom del qual ha d'apareixer molt sovint d'aquí en avant, durant trenta anys, barrejat ab els fets més importants dels anys dels Ducats⁽⁴⁾. Que manejava tan bé la ploma com la espasa, bé ho mostren els capítols y escriptures que més d'una vegada deuria tenir que

(1) Francesco NOVATI: op. cit., p. 482.

(2) A. RUBÍO Y LLUCH: *La lengua y la cultura catalanas en Grecia en el siglo XIV*. Homenaje á Menéndez y Pelayo en el año vigésimo de su profesorado. Estudios de erudición española. Madrid, 1899, t. II, p. 95. — *Catalunya a Grecia*. Biblioteca popular del Avenç. Barcelona, 1906, p. 93 y ss.

(3) Arxiu de Palerm. Messina, 29 de juliol de 1366. Reg. Canc. VIII, f. 27 v. — LAMBROS: *Ἑλληνοκαταλάνες*. D. del O. C.

(4) Ibidem. Messina, 29 de juliol de 1366. Reg. Canc. VIII, f. 29. Ibidem, p. 342. D. del O. C.

redactar en llengua catalana o llatina, les úniques usades per la cancelleria dels Ducats, y la valentia ab que més tard defensà Megara contra ls atachs dels Acciajuoli. El càrrech de notari, segons se dedueix dels documents, fou durant les dominacions franques o llatines, l'únich al qual pogueren aspirar els Grechs, lo qual no deixa d'esser un reconeixement explícit de la superioritat de sa cultura y capacitat intel·lectual⁽¹⁾.

Moltes de les interessants notícies que acabem de indicar, que ns ha proporcionat la cancelleria de Palerm, varen fer exclamar al eminent historiador Hopf, que no va poguer coneixer tot llur valor, ni les més interessants encara del nostre Arxiu, que la existencia en temps dels Catalans d'un orde de coses tan perfectament organitzat, com no s troba baix cap altre dominació estrangera, mostra que aquella suposada *República de lladres y malfactors*, sols pogué tenir consistencia en el pensament del darrer duch franch d'Atenes, Gualter II de Brienne, que ab tanta tenacitat la combaté, y en el dels papes francesos que tant sovint la excomunicaren⁽²⁾. Indica també que desde mitjans de l'any 1366, les relacions entre ls Ducats y el llunyedà sobirà titular s'havien modificat per complet, y que l'antich mariscal no sols havia obtingut una sanció legal del càrrech usurpat, sinó la confiança absoluta de la corona de Sicilia.

Ja hem vist que en el mateix any de 1366 existiren lletres reials d'aquesta sanció legal, però fins al 14 de maig de 1367, no trobem un nomenament explícit del nou vicari y una remoció no menys explícita de l'anterior, Matheu de Moncada. En quant se vegé lliure d'enemichs exteriors y tota mena de competidors, l'astut y poderós mariscal s'apressurà a enviar a Sicilia al seu adicte y no menys astut Francesch de Cremona⁽³⁾, pera justificar la seva conducta devant del duch, el qual li concedí sabiament lo que no podia refusarli: el perdó y oblit de tot lo passat. En aquelles circumstancies la resolució del rey era la més política, y s'imposava de ple pera'l bé del país. Sols el de Lluria, home fort y valent, podia ab mà de ferro contenir l'anarquia y la fatal disolució que de dia en dia corcava l'existencia dels Ducats. Tornaren a posarse aleshores en ús les diplomàtiques frases de la cancelleria, que justifiquen els més inesperats cambis polítics y moltes voltes les més odioses injustícies, y més en aquell estat improvisat, falt de consistencia nacional, en que uns y altres tant sovintejaven. El rey li manifestà que desitjava proveir el càrrech de vicari en un varó esclarit per sos mèrits, valer y fidelitat, condicions totes que en ell s'aplegaven; que co-

Engrandiment
de Roger de Llu-
ria.

(1) Aixís ho confirma, ademés dels noms de notaris Grechs que apareixen en la època catalana, tals com Constantí de Mauro Nicola, Dimitri Rendi, Nicolau Macri, etc., una disposició de Venecia de 19 de agost de 1420, referent a la illa de Negrepoint: «Non permitente aliquem græcum accedere... neque in officiis vel regiminibus... exceptis scribaniis», etc. SATHAS: *Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce du moyen âge*. Paris, 1882, vol. III, p. 215.

(2) *Griechenland im Mittelalter*, t. VI, p. 153.

(3) Arxiu de Palerm. Reg. Canc. VIII, 26 v. En el juliol de 1366 Cremona ja's trobava a Messina. «Franciscum de Cremona civis cathanie... nuper nostram adiuvit majestatem.» El Rey li concedí llavors la escribania dels Ducats que ja havia desempenyat abans.

neixia la seva adhesió a la corona, de que tantes probes n'havia donades, y sos remarcables serveis prestats en la defensa dels Ducats y en la llur conservació, sobre tot al combatre contra ls Turchs, en que no perdonà perill ni sacrifici de sa persona y de sos interessos; que confiava en que baix son comandament sos vassalls havien d'esser governats ab tota equitat y justicia, com per un diligent pare de familia; y que totes aquestes consideracions l'havien mogut a confiarli la vicaria general dels Ducats, ab la superior y lliure administració de justicia, y quantes facultats a tal càrrech pertanyien, remoyent d'ell al noble Matheu de Moncada, comte d'Agosta, que fins aleshores n'havia estat el titular⁽¹⁾.

Obtinguda la gracia reyal, plogueren sobre Roger de Lluria distincions y honors, y l'antich mariscal a son torn aprofità la bona disposició d'espirit del seu generós senyor, pera sadollar la seva desenfrenada cobdicia. A petició seva li foren confirmades totes les concessions, donacions y gracies, y quants privilegis que en atenció al seu extraordinari valor y els seus grans serveis, li otorgaren els predecessors seus, Joan II, marquès de Randazzo (1338-1340), Frederich I, marquès de Randazzo (1348-1355), duchs d'Atenes y Neopatria, y Lluís I rey de Sicilia (1348-1355), y además tots els que pel mateix Frederich III li foren abans fets⁽²⁾. Quasi el mateix dia en el que li fou concedit el anterior privilegi, li confirmava el rey en la posessió del castell del Estir y de la torre de Mathocyu violentment arrebatats a llurs llegítims senyors⁽³⁾; y accedint a la petició de les universitats del país, confiscà en profit seu els béns de Pere de Pou, fins a tant que ell s'hagués indemnizat de totes les seves indegudes exaccions⁽⁴⁾. Per últim, no content ab les riqueses y possessions acumulades en Beocia, Tebes y en la Fòcida, — en l'Estir y el seu territori, — estengué ses heretats a la Phtiotis y l'Atica, comprant els béns de Micer Francesch de Castell, a Siderocastro⁽⁵⁾ y altres possessions rústiques y urbanes en la rodalia y dins la ciutat d'Atenes⁽⁶⁾.

En les grans crisis polítiques dels Ducats, llurs habitants Catalans, representants pels municipis o concells de les ciutats y viles, compostos en algunes com Neopatria y Atenes, de Catalans y Grechs, se reunien en parlaments generals pera proveir a les necessitats de la terra y a la millor ordinació del estament públich, o pera endreçar al llur sobirà llurs greujes, queixes y peticions. Això

Capítols de Tebes y amnistia general.

(1) Arxiu de Palerm. Messina 14 de maig de 1367. Reg. Canc. IV, f. 104. D. del O. C. — GREGORIO: *Opere scelte*, p. 358-359. Además del ofici de nomenament dirigit per el rey al mateix Roger de Lluria, s'ha conservat en la cancelleria palermitana un altre en el que s'notifica aquell als capitans o veguers, síndichs, procuradors, concellers y altres oficials de les ciutats, terres y llocs dels Ducats d'Atenes y Neopatria. — LAMBROS: *Εγγράφα*, p. 328, n.º 83. D. del O. C.

(2) Ibidem. Messina, 16 de maig de 1367. Reg. Canc. XIII, 122 v. D. del O. C.

(3) Ibidem. Messina, 18 de maig de 1367. Reg. Canc. XIII, 124 v.

(4) Ibidem. Messina, 18 de maig de 1367. Reg. IX, 1077. — GUARDIONE: *Sul dominio dei ducati di Atene e Neopatria*. Palerm, 1895, p. 24.

(5) Arx. Cor. Aragó. Saragoça, 8 de maig de 1381. D. del O. C.

(6) Ibidem. Saragoça 8 de maig de 1381. Concessió per Pere III el Cerimoniós a Bernat Ballester de Tebes, de «omnes et singulos servos et servas, campos, vineas et alias possessiones et quocumque bona et jura tam mobilia quam immobilia que dictus Rogerius de Loria, quondam, tenebat et possidebat... intus civitatem Cetinarum».

ho veurem repetit més d'una vegada en la història política dels Ducats, y això se'ns presenta ara en el aplech o magna assemblea que tingué lloch a Tebes al bell començament del any 1367, y en els anomenats capítols de dita ciutat, que tenen més d'un punt de semblança ab els posteriors y més famosos capítols d'Atenes.

Dits capítols de Tebes, que per dissort no'ns han arribat ben complets, foren resultat de la deliberació y resolució de una reunió tinguda en la capital dels Ducats, per totes les seves universitats, pera obtenir la estabilitat y nou endreçament de la cosa pública, y ens informen de que abans de la reconciliació del país ducal ab la corona de Sicília, que tan desamparat el tenia, mitjansaren diferents y llargues negociacions. Dos missatgers foren enviats pera aquest objecte, pel vicari y les universitats; Joan Bonacolsis de Mantua y Francesch de Cremona, abdosos varons de gran representació en la terra, parent del rey el primer, sicilià l'altre, y abdosos també arrelats a la vegada, ab bens y honors y llaços de família en Grecia y Sicília.

Els quatre y no llarchs capítols de que consten mostren a la vegada un caràcter general y particular, es a dir, foren fets en interès del comú y del vicari general, al servey de qual cobdicia y ambició se posaren humilment els síndichs, prohoms y procuradors dels concells de les universitats de la terra. El capítol més interessant de tots es el primer referent als castells de Livadia, Neopatria y Siderocastro, que després de l'Acròpolis atenesa eren els més forts y importants entre els de jurisdicció reyal. Respecte d'ells s'alçaren més d'una vegada competencies de domini entre la corona y les universitats. El rey pretenia ara cuidar de sa custodia y de sa administració directa, considerantlos pertinencia exclusiva seva; mentres les universitats no volien que fossin enagenats de llur jurisdicció, alegant els perills que d'això n'esdevindrien, sobre tot, respecte del castell de Siderocastro, per estar en frontera y poblat de Catalans, y esser la clau del Ducat d'Atenes ⁽¹⁾. Per aquesta raó fins s'oposaven a que continués en poder de D. Lluís Frederich d'Aragó, en lo qual ademés s'hi sent ben manifesta la gelosia y animositat de Roger de Llúria contra l'únich magnat de la terra que li podia fer ombra, si no per sos pochs anys, per la seva il·lustre niçaga. El rey s'oposà an aquesta pretensió en les respostes als capítols de les universitats, que segons consuetut en aital classe de documents, se continuen al peu de les queixes o peticions, recordant que'l pare del jove Lluís Frederich l'havia recobrat per la força de les armes del rebel·le Armengol de Novelles, y que a present el retenia fidelment y a disposició de la corona. Les universitats reclamaven ab gelosia la cura, custodia y fortificació dels castells, a les quals proveien ab especial sollicitut, y com li deyen ab arrogancia

(1) Arxiu de Palerm. Messina, 18 de maig de 1367. Reg. Canc. IX, 107. «quod castrum Siderocastri existens in frontera populatum est cum villis propriis hominum dictarum Universitatum, et quia clavis Athenarum ducatus, noscitur et habetur.»

al rey en els esmentats capítols, en cap persona, *quantumque sit splendida, seu quevis sit alta*, podia confiar millor que en elles, que cotidianament y directa y ab la major diligència proveien a llurs necessitats. El rey passà perquè els dits castells permanesquessin interinament baix la custòdia y defensa de les universitats com fins aleshores, emperò reservantse sempre la facultat de confiarles discrecionalment a persones de voluntat, per lo mateix que els castells com a claus dels Ducats, havien de permaneixen sota la potestat reyal (1).

Els tres capítols restants ja no tenen tanta importància, y ademés ja ens hem referit a n'ells al parlar del vicariat de Matheu de Moncada. Manifestaren les universitats en el segon la impossibilitat en que's trobava Roger de Llúria, de complir ab les dagues condicions que'l rey li posava en les lletres de nomenament ja enviades, de demanar comptes de son govern a son predecessor el de Moncada, y segonament de fer escriptures públiques y solemnials de la seva informació, com se vulla que'l dit Moncada, llavors ausent, ni a Sicília ni a Grècia no intentà pas may justificar la seva administració. En el terç capítol les universitats suplicaven de son sobirà una completa amnistia dels crims y excessos comesos en les revolucions anteriors, que tan vessament de sanch havien costat, y la cancel·lació de totes les causes pendents, a lo qual el rey accedí volenterosament desitjant que els Ducats tornessin a fruir d'un pacífich estament; y per últim en el quart y darrer capítol, se demanava una revisió de comptes del govern de Pere de Pou y la confiscació de sos bens en profit del de Llúria segons hem dit ja abans, com justa indemnificació de les exaccions ilegals de que fou víctima. Els indicats capítols otorgats a Tebes el 2 de janer del any de la Encarnació del Senyor, 1366 (1367), quinta indicció (2), per Ferran Valentí, que s'anomenava a si mateix canceller de la Companyia catalana, *felicis societatis Francorum ibi degentes cancellarius*, foren presentats al rey per Francesch de Cremona, enviat a Sicília per tal objecte y confirmats després per la corona a Messina, ab data de 18 de maig de dit any de 1367.

Després d'això Frederich III ordenà fer un privilegi especial respecte a la suplicació continguda en el terç capítol, concedint una absolució plenera y indult general a Roger de Llúria y a sos partidaris, de tots els homicidis, roberies, crims, y tots quants excessos foren comesos en el tabustol de Tebes, y en la lluita contra Moncada, tant en aquella ciutat com en les demés dels Ducats que prengueren part en dits successos (3).

(1) Arxiu de Palerm. Document esmentat: «nam castra que sunt manifeste claves dictorum ducatum in potestate regia et ducali debent omni tempore permanere». — RUBÍO Y LLUCH: *Els castells catalans de la Grècia continental*. (ANUARI DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. Any MCMVIII).

(2) Ibidem. Reg. Canc. XIII, f. 123. «anno dominice Incarnationis millesimo trecentesimo sexagesimo sexto, secundo januarii, quinto indiccionis...» El document que fixa aquesta data es el de Messina, de 18 de maig de 1367, que conté el privilegi d'indult general concedit per Frederich III.

Ibidem. Reg. Canc. IX, 123. D. del O. C.

(3) Ibidem. Messina, 18 de maig de 1367. Reg. Canc. XIII, 123. — LAMBROS: *Ἐγγράφα*, 256. D. del O. C.

Després de l'amnistia de 1367 fins a la mort de Roger de Llúria, quasi res més sabem de l'història íntima dels Ducats. Ja hem parlat de les concessions y nomenaments fets en aquesta època en favor de Bernat Ballester, Francesch de Cremona, Nicolau de Sosa y Arnau Ses Planes, no tots adictes al vicari general⁽¹⁾. En 1368 seguiren els nomenaments, les sentències y indemnizacions, si bé no en tan gran nombre com en els dos anys anteriors. Ja hem adelantat l'adjudicació del càrrech de jutge de apelacions en favor de Bartomeu de Valerio. També hem tingut ocasió de citar, al parlar del redreçament dels oficis dels Ducats, del nomenament d'alguatzir de Tebes en profit de Jordi Clerenciano⁽²⁾, y de la concessió vitalícia en favor seu, del tribut de la cera que's recullia en aquella ciutat⁽³⁾. Fins en dit any de 1368 no conseguí en Berenguer de Soler de Tebes, tan oprimí y perseguit per Pere de Pou, la restitució dels béns mobles y immobles de que fou injustament despul·lat y la reposició en son càrrech de procurador en els Ducats de la orde dels Hospitalaris⁽⁴⁾. També fou indemnizat Pere de Soler, mercader català de Catania, tal vegada germà de Berenguer, que feya el comerç dels Ducats, el qual al passar per l'illa d'Eguena (Egina), d'ont era senyor el noble Joan Frederich d'Aragó, fou despul·lat de sa nau y de son carregament y empresonat ademés durant algun temps⁽⁵⁾.

Nous nomenaments y sentències.

Per últim, en el mateix any 1368, la cancelleria siciliana ens ofereix dos documents que proven de plà lo que ja hem dit més d'una vegada, de la llarga paralisació que l'administració de justícia sufrí en els vicariats de Matheu de Moncada y Roger de Llúria, fins que's restabliren les relacions oficials y normals ab el duch sobirà. El primer dels dits documents se refereix a la reclamació presentada per Berenguer Baldomero de Tebes, d'una quantitat de diners que li devia, feya ja molts anys, Joan Sardina de la mateixa ciutat. El litigi, molt sorollós per la seva llarga durada de prop de trenta anys, el sostenien dos notables de la ciutat de Tebes, a saber: Berenguer Baldomero, fill de Guillem Baldomero o Imbaldamar⁽⁶⁾, que firmà els dos armistícis de 1321 y 1331 ab Venècia; y Joan Sardina, fill també del Sardina d'igual nom de fonts, sinó es el mateix, que firmà el segon de dits armistícis. El plet fou fallat favorablement pera en Berenguer Baldomero en darrera instancia, feya més de vuit anys⁽⁷⁾, pel

(1) La major part de les concessions, nomenaments y privilegis son anteriors a la confirmació dels capítols de Tebes.

(2) Arxiu de Palerm: Messina, 15 de novembre de 1368; document ja citat.

(3) Ibidem. Messina, 15 novembre 1368. Reg. Canc. VIII, 248 v. D. del O. C.

(4) Ibidem. Messina, 28 de maig de 1368. Reg. Canc. VII, f. 194, 194 v., 196 v. y 197 v. D. del O. C.

(5) Ibidem. Messina, 28 de maig de 1368. Reg. Canc. VII, f. 196. D. del O. C. El document diu textualment, *insula Cugnerie*, que ns sembla que no pot ésser sinó Egina, anomenada també *Legene*. La illa de Eguena perteneixia a Bonifaci Frederich d'Aragó, que no morí fins després de 1374. Mes es probable que durant la seva ausència la governés el seu fill, Joan Frederich d'Aragó.

(6) Molt sovint trobem desfigurats en els documents de la cancelleria siciliana els noms dels Catalans, ab la adició del En que precedeix entre nosaltres als cognoms familiars. Recordarem sols els de Infester = En Fuster; Enfulgerio = En Folgueres; Imbaldamar = En Baldomero; Embou = En Pou, pronunciat a la grega, etc.

(7) Arxiu de Palerm. Reg. Can. VII, 200 v. «...quod anni octo vel circa sunt elapsi vertente questione in nostra curia coram nobili quondam consalvo eximen de arenis...» An aqueix procés se refereix Hoff: *Griechenland im*

difunt vicari Gonsalvo Ximenes de Arenós, però la sentència no havia sigut portada a execució, per lo que Frederich III ordenà la revisió del procés pera obrar en justícia. Una reclamació semblant feu en Berenguer Soler apellant contra el fallo de la gran cort en la qüestió pendent entre ell y Guillem de Pino o de Pi, sobre els béns del difunt menor Bernat de Mualler (?), que'l condemnava a pagar 450 perpres d'or. Com en el cas anterior el rey manà que'l procés tornés de nou a la gran cort (Magna Curia), per la seva revisió⁽¹⁾.

Pau ab la reina
Joana.

Espinzellat ja el quadro de la vida interna dels Ducats, durant el vicariat d'en Roger de Lluria, en els anys en que governà com llegítim llochtinent del duch sobirà, tenim ara que estudiar la seva vida política externa o diplomàtica. Després del seu reconeixement s'apressà Lluria, com hem dit abans, a enviar a la cort de Sicilia com embaixador seu y de la Companyia a Joan Bonacolsis de Mantua, adicte seu y home influent en ella, que podia trobar més facilitats que un altre en el exercici de la seva missió. Ell, juntament ab Francesch de Cremona, prengué una part molt activa en la pacificació del país y en el restabliment de les relacions entre'l vicari y el duch sobirà. Llavors corregué una noticia que alarmà sobremanera als Catalans dels Ducats, que havien estat sempre enèmichs de la casa d'Anjou, a la qual feya prop d'un segle combatien per mar y per terra. Frederich III de Sicilia acabava de fer les paus ab la reina Joana de Nàpols (1343-1381), que fou firmada el 21 d'agost de 1366, y al mateix temps, el 4 de setembre, se va convenir a Messina son matrimoni ab Dona Margarida, filla del difunt duch de Duraix (Durazzo), Carles de Gravina, que havia mort el 20 de maig del mateix any⁽²⁾. La pau després de tan llarga guerra, que venia a aplacar també les discordies entre els barons y pròcers del reyalme, que continuament torbaven el govern del dèbil Frederich III, va esser rebuda ab goig pels vassalls, y el rey tot seguit se dirigí a Roger de Lluria y als síndichs, procuradors, concells y habitants dels Ducats, notificantlos, a fi de que la observessin, tant ab els súbdits de la reina Joana, com ab els de Felip III de Tarent, emperador titular de Constantinoble y príncep efectiu d'Acaya. Ordenava finalment, que fessin divulgar solemniament dita pau, per veu de nunci, en tots els llocs dels Ducats⁽³⁾.

Aquest matrimoni, cas de verificarse, separava definitivament la Sicilia de la òrbita de la influencia del casal d'Aragó, y la entregava als Angevins indirectament, malaguanyant l'esforç y el fruit de la sang ardenta y valerosa vessada pels Catalans en cent combats. Els dels Ducats, que, com hem vist, havien fet més d'una tentativa pera esser reconeguts vassalls d'una reina d'Aragó, no

Mittelalter, VII, 19, quan diu, al atribuir equivocadament el fet a la època de Pere de Pou, que hi hagué processos detinguts més de vuit anys, ab motiu de parlar de la anarquia que regnava en els Ducats.

(1) Arxiu de Palerm. Messina, 28 de maig de 1368. Reg. Canc. VII, 197. — LAMBROS: *Εγγράφα*, 231. D. del O. C.

(2) HOFF: *Chroniques*, p. 470.

(3) Arxiu de Palerm. Messina, 9 de setembre de 1366. Reg. Canc. IX, 57 v. D. del O. C.

podien veure ab bons ulls aquelles tinences de matrimoni entre un príncep d'aquell casal y una princesa angevina.

Joan Bonacolsis de Mantua fou enviat a la cort del rey pera oposarse en nom de la Companyia, al matrimoni del qui era a la vegada son duch y sobirà, ab la princesa Margarida⁽¹⁾. Altres influències més poderoses feren fracassar el projecte. Urbà V s'oposà a n'ell enèrgicament allegant la consanguinitat dels contrayents, més en el fons hi cobava un sentiment d'antipatia contra el casal d'Aragó, al qual el pontificat no havia perdonat la conquesta y anexió del reyalme de Sicília. En la lletra del papa a la reina Joana, el III kal. setembre de 1366, el papa's manifestava molt descontent de les noces contretes *per verbo de presenti*, entre Margarida de Durazzo y Frederich, *detentor* del reyalme y illa de Sicília. Les negociacions començades en 1360, se frustraren definitivament, y la princesa promesa a un sobirà del casal d'Aragó, s'uní poch temps després, en 1369, per consell del mateix papa, a un príncep de la propia familia, a Carles III de Gravina, que fou més tard rey de Nàpols⁽²⁾.

Bonacolsis feu al rey una deplorable pintura de l'estat del país, malgrat la relativa normalitat que havia lograt restablir l'enèrgich mariscal. Els Turchs continuaven amenaçant constantment ses fronteres; el batlle de la Eubea seguia també observant com sempre la terra vehina pera prorrogar o suspendre el armistici, y la Companyia continuava dividida en bàndols, un dels quals sostenia la conveniencia de posar el país baix la sobirania de Gènova⁽³⁾.

En lo que's refereix a relacions estrangeres, o sigui a la vida política externa dels Ducats, hi ha que mencionar ademés una momentania amenaça de colissió ab el batlle del Negrepont, a la qual donaren pretext les pretensions may extingides ni satisfetes de Bassadona. En juliol de 1368⁽⁴⁾ va rebre'l capità del golf el encàrrech d'assegurar l'illa contra una escomesa de la Companyia; emperò després d'alguns dies se va tornar a pendre la resolució de que la treuga fos prorrogada durant un any. En 1369⁽⁵⁾, mentres se tractava de la perllongació ulterior, veyem al batlle que posà de nou damunt de la taula el afer Bassadona. Mes lo que més contribuí en aquesta època a augmentar l'intranquil·litat y l'inseguritat de les relacions entre Venècia y la Companyia, foren els repetits esforços de la casa d'Enghien pera incitar a la República a l'aliança y guerra contra 'ls seus intranquils y dubtosos vehins els Catalans.

La casa d'Enghien era l'hereua directa de la familia dels Brienne, antichs duchs franchs d'Atenes, dels quals fou l'últim successor Gualter de Brienne,

Els Enghien
contra 'ls Ducats.

(1) HOFF: *Griechenland im Mittelalter*, VII, 17. — Arxiu de Palerm. Reg. Canc. VIII, 51 y 52 v. D. del O. C.

(2) LA LUMIA: *I quatri Vicari*, ed. 1882, vol. II, p. 226 y 227. — DE BLASI: *Storia del Regno di Sicilia*, Lib. I, cap. XVI. — B. STARRABBA: *Archivio Storico Napoletano*, anno XX, págs. 616 y 624.

(3) HOFF: *Griechenland im Mittelalter*, VII, 18. — Arxiu de Palerm. Messina, 5 d'octubre de 1366. Reg. Canc. IX, 10 v.

(4) HOFF: *Griechenland im Mittelalter*, VII, 19. — Arxiu de Venècia, Misti. XXXII, 272, 273.

(5) Arxiu de Venècia, Misti, XXXIII, 43.

mort pels Catalans en la triomfal batalla del Cefis, que els assegurà la possessió de les terres de l'Atica y de la Beocia. Després d'aquesta conquesta, ni el pontificat ni els Brienne volgueren reconeixer may als Catalans com llegítims senyors de l'antich Ducat franch. En 1330 el papa Joan XXII arribà fins a predicar una verdadera creuada contra els Catalans, en favor de Gualter II de Brienne, que invadí a l'any següent la Grecia continental, desembarcant en ella quatre galeres genoveses. La creuada fou del tot infructuosa y, després d'aquell costós esforç, la família dels Brienne queda llarch temps reduïda a l'impotència. Debades en 1343 el papa Clement V tractà de reconciliarla ab la Companyia; els Brienne mantingueren sempre llurs pretensions y continuaren titulantse duchs d'Atenes y ab aquesta denominació fou conegut el famós tirà de Florencia, Gualter, que morí en 1356 en la batalla de Poitiers. La darrera hereua dels Brienne, Isabel, se casà ab Gautier d'Enghien, y aquesta casa que ocupà els seus feus de l'Argòlida, en els quals al terminar el segle devia succeir-la la República veneciana, va heretar també la constància dels Brienne en fer efectives ses pretensions sobre el Ducat català, el qual tingué que lluitar ab ella més d'una vegada en els darrers temps de sa convulsiva existencia. Del matrimoni de Gualter d'Enghien ab Isabela de Brienne, nasqueren quatre fills, dels quals Sohier, el major, havia heretat els drets sobre Atenes; Joan, era comte de Lecce; Lluís, comte de Conversano, y finalment Guidó, senyor d'Argens (Argos) y Nàpols (Nauplia). D'aquets, Sohier morí en 1366 damunt del patíbol, decapitat per Lluís de Baviera. Les seves pretensions sobre Atenes y el títol de duch, passaren aleshores a son fill, Gualter III d'Enghien⁽¹⁾. Ab ells heretà també la sang caballerosa y venjativa de sos dos predecessors del mateix nom, y tot seguit cercà aliats y protectors pera devenir senyor efectiu de la gloriosa Atenes.

Projecte de reconciliació entre els Enghien y els Catalans.

Emperò no foren les armes, segons sembla, els primers medis a que acudí. Abans de l'aliança ab Venecia, n'intentà un altre de molt més hàbil, ab el fi d'atènyer una reconciliació entre els drets de la casa d'Enghien contra els Catalans y la sobirania damunt d'ells exercida pel rey de Sicilia. D'aquets intents ens parlen tres misteriosos documents, alguns en part xifrats, salvats en el Arxiu del Vaticà⁽²⁾. Per ells, sembla que apenes se vegé Gualter d'Enghien en possessió del seu títol nominal hereditari de Duch d'Atenes, se tractà en 1367 d'un matrimoni entre ell y la princesa siciliana Constança, darrera filla de Joan, senyor de Randazzo, duch que fou també d'Atenes, desde 1336 a 1338, y cosina germana de Frederich III, rey de Sicilia. Les negociacions tingueren lloch desde darrers de l'any 1368 a la mateixa època de 1369, y en elles intervingueren altes personalitats eclesiàstiques, com el bisbe de Cambrai y el arquebisbe Simó, de Tebes. La presunta duquesa era hermosa y jove (no comp-

(1) GREGOROVIVS: *Gesch. der Stadt Athen im Mittelalter*, II, p. 156 y 157.

(2) Arxiu Vaticà. Armar. 53, t. IX, p. 53 y 131. — Spyr. P. LAMBROS: *Ἐγγράφα*. Doc. n.º 45, 46 y 47.

tava més enllà de vint anys), y ensemps rica, car se li feyen 50.000 florins de dot; més les negociacions fóren difícils y secretes y malgrat les simpaties de la jove Constança y el interès que per ella's prengueren els alts negociadors, el matrimoni no's realisà, y la futura duquesa morí fadrina ⁽¹⁾.

Desvanescudes aquestes pacífiques negociacions, la creixent decadència y debilitat dels Ducats catalans, decidí als hereus de Gualter II de Brienne a intentar de nou per la força de les armes l'empresa que esterilment havien perseguida quaranta anys abans. Se resolgué, donchs, el projecte d'una nova expedició contra Atenes, de la qual se determinà que fos el capdill el comte de Lecce. Pera ella pensaren també ab una aliança ab Venècia, que creyen fàcil d'aconseguir, com se vulla que la Senyoria els havia concedit el privilegi de ciutadania veneciana. Joan d'Enghien, compte de Lecce, y els seus demés germans, escrivieren al dux recordantli les antigues amistoses relacions de Venècia ab la casa de Brienne, particularment ab el duch d'Atenes, al qual la impia Companyia dels Catalans havia privat del seu país hereditari. Afegien que les determinacions de la cort papal y molt particularment les excomunionis llençades pel papa Joan XXII, contra aquells *lladres*, estaven encara en vigor, malgrat que's trobessin interinament sospeses. Per tot això els Enghien suplicaven al dux que 'ls prestés la seva ajuda, perque havien determinat la conquesta de la herència dels seus avantpassats. Demanaven la cessió de galees de combat, el permís de desembarcar els pertrets de guerra a Chalcis (Negrepont), y el d'aprovisionarse en aquesta ciutat de tot lo necessari; demanaven per últim, que no s'impedís als duchs de Naxos, llur aliança ab els Enghien, aixís com també que se 'ls unissin els tercers del Negrepont (Eubea), y tots els seus feudataris del principat d'Acaya y demés súbdits del Ducat d'Atenes ⁽²⁾. La República contestà fredament an aquestes peticions, fent observar al comte de Lecce que estava en pau ab els que ocupaven el dit Ducat ⁽³⁾.

En mig d'aquestes negociacions y dificultats morí Roger de Llúria, y tal vegada—si hem de donar crèdit a la confusa crònica aragonesa de Morea ⁽⁴⁾, la única que ns dona aquesta notícia—aprofitantse de la perturbació que aquest fet produí en aquell estat que tant ràpidament caminava a sa ruina, el comte de Conversano, Lluís d'Enghien, darrer duch titular d'Atenes (1381-1394) de la branca dels Enghien ⁽⁵⁾, invadí el Àtica, y atacà la ciutat d'Atenes de la qual

Rompiment ab els Enghien. — Ses tentatives de aliança ab Venècia.

Mort de Roger de Llúria.— Presa d'Atenes per Lluís d'Enghien.

(1) WILLIAM MILLER: *English Historical Review*, t. XXII, p. 519. El concensut estudi fet per aquest historiador dels tres documents sense data publicats per primera volta per Spyr. P. Lambros, referents a les projectades noces entre Gualter d'Enghien y Constança Randazzo, els hi assenyala ab molt fondament, les dates, respectivament, de 4 janer, 12 juliol y 29 octubre de 1369.

(2) GREGOROVIVS: *Gesch. der Stadt Athen im Mittelalter*, II, p. 158. Lletre del comte de Lecce de 9 de febrer de 1370. Arxiu de Venècia. Misti, XXIII, f. 91.

(3) Arxiu de Venècia. Misti XXXIII, p. 32. «Quod sicut ipsi domino comiti et fratribus potest esse manifestum, nos sumus in tregua cum illis de ducatis.»

(4) FERNÁNDEZ DE HEREDIA: *Libro de los fechos et conquistas del principado de Morea*. (Ed. de l'Orient Latin), p. 155.

(5) El comte de Conversano, que en aquest temps era batlle de la Morea, morí en 1394 sense hereus mascles. Sa filla major, Margarida, Duquesa d'Atenes, se casà ab Pietro del Balzo (Baux), Duch de Tarent. — GREGOROVIVS: *Gesch. der Stadt Athen*, II, p. 157.

s'apoderà, però no pogué pendre la ben fortificada Acròpolis. Com se vulla que sigui, mercès als bons oficis del batlle de la Eubea, se pogué negociar la pau entre'l vicari general de la Companyia, y el senyor d'Argens (Argos) ⁽¹⁾, la filla única del qual, Maria devia casarse ab Joan de Lluria, germà del mariscal y vicari general, matrimoni que ja s'havia tractat abans de dita pau ⁽²⁾. Ab aquest motiu Venecia emprengué també negociacions pera l'adquisició de Megara, que feya temps cobejava ⁽³⁾. Sens dubte per la mort de Roger de Lluria, ratificà dita pau en Pere Folgueres (Enfolgher), veguer aleshores de Tebes, mentres s'esperava el nou vicari general dels Ducats, que ho fou Mateu de Peralta, el més jove dels fills del comte Guillem de Caltabelotta, noble familia emparentada ab els reis de Sicilia ⁽⁴⁾. Ignorem la data de la mort del darrer mariscal de la Companyia catalana, y la manera com desaparegué de la escena política dels Ducats; tan sols podem assegurar que a principis de 1370 era ja finat. Aixís ho declara el nomenament de dit Peralta otorgat a Messina el 31 de març de 1370, en que's diu que se li confereix el vicariat general, *ab mortem nobilis Rogerii de Lauria qui vita sibi comite dictum officium exercebat* ⁽⁵⁾.

Ab la mort de Roger de Lluria s'obra altre vegada una nova era d'anarquia y perturbacions, que no entra ja dintre del objecte del present estudi. No cal remarcar que la part més interessant d'ell es la del vicariat de Roger de Lluria, el més rich en documentació de la dominació directa de la casa reyal de Sicilia, de soca catalana. Els tres més famosos vicaris dels Ducats catalans de Grecia, han estat Alfons Frederich d'Aragó, Roger de Lluria y Lluís Frederich d'Aragó. Apesar dels seus defectes de caràcter, de la seva violencia y cobdicia, el darrer mariscal de la Companyia catalana sentia bullir encara en ses venes la ardenta sang dels almogavers, y no fou una figura vulgar, el que trobant el país en plena dissolució, pogué donarli un aire d'estat organitzat, va saber imposar la pau a Venecia, reeixí ab el seu sol esforç als Turchs que en una hora de cega ira havia cridat, y tal vegada va impedir les enemigues tentatives dels descendents dels antics senyors d'Atenes.

(1) Arxiu de Venecia. Misti, XXXIII, f. 133. Orde al batlle de 23 de setembre de 1371: *super facto pacis... inter D. Guidonem de Engino ex una parte et vicarium ducatus Athenarum ac illos de compagna ex altera...* En altre document hem vist també que a Roger de Lluria se li dona el mateix titol de *vicarius universitatis Athenarum*. Vid. Misti, XXIII, 25, de 5 de juliol de 1369. — GREGOROVIVS: *Gesch. der Stadt Athen*, etc., II, 159.

(2) Arxiu de Palerm. Commemorials, VII, 144. — PREDELLI, op. cit. Lib. VII, p. 96, n.º 606. — LAMBROS: *Εγγεγραφα*, 367, n.º 6.

(3) GREGOROVIVS: *Geschichte der Stadt Athen*, II, 159.

(4) Guillem de Peralta, Comte de Caltabellota, era, després dels Alagons, un dels nobles més eminents, més poderosos y més richs de la facció catalana. Estava casat ab Alionor, filla del infant Joan, Duch de Randazzo y d'Atenes, y tenia quasi drets a la corona. Fou un dels quatre vicaris de la reina Maria de Sicilia. LA LUMIA, op. cit. II, 251 y 252.

(5) Arxiu de Palerm, Messina, 31 de març 1370. Reg. Canc. VI, f. 150. D. del O. C.